UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

HÁDEJTE, KDO PŘIJDE NA VEČEŘI:

Neformální sociální kontrola žen žijících ve „smíšených“ partnerských vztazích

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: **Bc. Nicola Raúl**

Vedoucí práce: **Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.**

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci *Hádejte, kdo přijde na večeři: neformální sociální kontrola žen žijících ve „smíšených" partnerských vztazích* vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 27.3.2019 Podpis .....

Na tomto místě bych v první řadě ráda poděkovala své rodině, která mě během studií podporovala, nejen finančně, ale také mi vždy poskytovala psychickou podporu. Nebýt jich, možná bych nikdy nestudovala. Děkuji, že jste mi dali tuhle šanci a měli se mnou při studiu vždy trpělivost. Ráda bych také poděkovala svému vedoucímu Jaroslavovi Šotolovi, Ph.D. za veškeré cenné rady, trpělivost a podporu nejen při psaní této práce. Děkuji také svým participantkám, které mi daly příležitost sdílet jejich zkušenosti. Bez nich by tato práce nikdy nevznikla. Na závěr bych ráda poděkovala všem mým blízkým za vytrvalé a opakované čtení mé vznikající diplomové práce a neustálou podporu.

Anotace:

Jméno a příjmení:	*Bc. Nicola Raúl*
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	*Kulturní antropologie – Francouzská filologie*
Obor obhajoby práce:	*Kulturní antropologie*
Vedoucí práce:	*Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.*
Rok obhajoby:	*2019*

Název práce:	Hádejte, kdo přijde na večeři: Neformální sociální kontrola žen žijících ve „smíšených“ partnerských vztazích
Anotace práce:	Diplomová práce si klade za cíl zjistit, popsat a interpretovat zkušenosti smíšených párů čelících implicitním očekáváním majoritní společnosti o „vhodném“ párování. Co se stane s těmi, kteří nastolí „vzpouru stávajícímu řádu“ a jaký vliv to bude mít na samotné aktéry v partnerském vztahu? Zvolené téma bude zkoumáno z perspektivy českých žen žijících v takovém typu dlouhodobého vztahu.
Klíčová slova:	smíšené partnerství, ženy, whiteness, rasismus, postoje, neformální sociální kontrola, teorie stanoviska, vyprávění příběhů, feministická antropologie
Title of Thesis:	Guess Who's coming to dinner: Informal social control of women in “mixed” relationships
Annotation:	The aim of the thesis is to examine, describe and interpret the experience of “mixed” couples who face implicit expectations about a suitable partner held by the majoritarian society. What happens to those who revolt against the existing assumptions and what influence will it have on the partners´ relationship? The chosen topic will be investigated from the perspective of Czech women living in a long-term mixed relationship.
Keywords:	mixed relationships, woman, whiteness, racism, attitudes, informal social control, standpoint theory, storytelling, feminist anthropology
Názvy příloh vázaných v práci:	Seznam rozhovorů Myšlenková mapa
Počet lit. a zdrojů:	58
Rozsah práce:	104 s. (181 573 znaků s mezerami)

„Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy.
Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy.
Ať se děje cokoliv, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá…“
(1Kor 13, 4-8)

…ale co když není akceptovaná?

OBSAH

PROLOG **8**
ÚVOD **13**
1 Cíl výzkumu **16**
2 Výzkumné otázky **17**
3 Metodologie a konstrukce dat **18**
3.1 Volba metody výzkumu 18
3.2 Výběr výzkumného vzorku 18
3.3 Postoje participantů k výzkumu 19
3.4 Etika ve výzkumu 20
3.5 Technika konstrukce dat 21
3.5.1 Struktura a realizace rozhovoru 21
3.1 Teoretická východiska a výběr výzkumného designu 22
3.1.1 Volba výzkumného designu 25
3.2 Způsob psaní 26
3.3 Psaní příběhů 27
3.4 Analýza dat 29
3.5 Tvorba příběhů 30
3.6 Limity a rizika výzkumu 32
4 Smíšené partnerství **34**
5 Vytržení z anonymity **36**
5.1 Akvárium 39
6 Eva, Manuel – stigma a okolí **42**
6.1 Stigma 43
6.2 Přenesené stigma 43
7 Eva, Manuel a jejich „známí“ **45**
8 Karlos, Mauel a jejich méněcennost **47**
8.1 Nadměrný pocit zodpovědnosti 48
9 Eva a identita **51**
9.1 Hledání nové identity 52
9.2 Nepřenosná zkušenost 52
9.3 Sociální interakce a utajování 53
10 Hádejte, kdo přijde na večeři – rodinné setkání **55**
10.1 Rodina 59
10.2 Mechanismy sociální tlaku 60
11 Lenka, rodina a zdánlivá akceptace **62**
12 Překračování hranic aneb teritoriální chování **67**
12.1 Sociální zkušenost 67

12.1.1 Vesnice vs. město ... 67
12.1.2 Velikost města ... 68
12.1.3 Neznámé místo ... 69
12.2 Nemožnost návratu, útěk do zahraničí ... 70
12.3 Strategie pohybu v prostoru ... 71
13 Děti ... 73
13.1 Dítě jako smíření i finalita ... 76
14 Karneval ... 78
14.1 Odlišný původ dětí ... 80
14.2 Vina ... 81
14.3 Kulturní transmise a diference ... 82
15 O institucích aneb můžete si za to sami ... 85
15.1 Mocenská asymetrie ... 86
15.1.1 Touha po moci či pomoci? ... 90
15.1.2 Paternalismus ... 91
15.1.3 Neochota pomoci ... 92
15.1.4 Neakceptace lásky a její účelovost ... 92
15.1.5 Komentáře, urážky ... 93
15.1.6 Diskriminace ... 93
ZÁVĚR ... 96
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ ... 101
PŘÍLOHY ... 105

PROLOG

„Znamená vždy bílá dobro a černá zlo?“

Má diplomová práce není nic jiného než svědectví o zkušenosti vybraných komunikačních partnerek na tématiku smíšeného partnerství a mé osobní zkušenosti. Práci považuji za experiment, v němž jsem se rozhodla zvolit inovativnější přístup psaní překračující klasický očekávaný akademický text. Netroufám si říct, zda je to experiment úspěšný či neúspěšný, ale troufám si tvrdit, že tato práce bude mít vždy zvláštní význam, a to hned z několika důvodů. Některé důvody jsou na první pohled zjevné jiné se objeví až v jejím průběhu.

V čem jsem se během realizace práce ujistila, je fakt, že není vůbec jednoduché najít správný přístup k prezentaci zkoumaného fenoménu. Kdyby bylo tak jednoduché jej uchopit či pochopit smysl a strukturu mé práce, pak by nebylo potřeba žádné předmluvy. Bohužel tomu tak ani zdaleka není, neboť se zde vyskytuje několik nejasností. Všechny sdělovací prostředky, které v textu využívám, jsem zvolila cíleně, abych co nejpřirozenějším způsobem otevřela cestu k chápání zkoumané problematiky a zároveň se pokusila co nejvíce autenticky přenést každodenní zkušenost žen, která se často jeví jako nepřenosná.

Specifickým uchopením textu prostřednictvím příběhů jsem se snažila zajistit hloubku perspektivy a dodat přesvědčivost, jaké nemůže žádné čisté akademické vědění dosáhnout. Abych v práci uchovala základní dynamiku, rozhodla jsem se nevyřadit sebe sama z etnografické zkušenosti, ale stát se také otevřeně součástí textu. Touto prací bych ráda poukázala na problematiku životního příběhu a etnografické zkušenosti. Styl, nímž jsem se práci rozhodla

pojmout, mi umožnuje, abych vyprávěla nejen příběhy žen, ale zároveň do něj mohla osobně zasahovat a podkládat ho teoretickými koncepty.

Někteří lidé tvrdí, že příběhy nemohou změnit svět či nás žádným způsobem neovlivnit. S tím nesouhlasím. Během svého života žijeme v mnoha příbězích. V těch, které nám byly předávány rodiči, v těch, které jsme sami četli, i v těch, které skutečně zažíváme. Některé příběhy mohou mít dalekosáhlé následky a ovlivňovat náš život, ať již pozitivně či negativně, jiné se v našem životě pouze mihnou a nezanechají žádnou stopu. Jiné zase zapomeneme, s některými jsme se ještě nesetkali, či v nich stále něco chybí. Ať se teď nacházíme v jakékoliv fázi právě probíhajícího příběhu, nebo nás stále ovlivňuje ten předchozí, už nikdy nebudeme stejní. Příběhy, které se k nám od dětství dostávají, nás ovlivňují a zůstávají v nás i přesto, že jsme si mysleli, že dávno zmizely. Později se v určitých situacích znovu objeví a ukazují, jak moc jsme ovlivnitelní a zranitelní, především v dětství. A já jeden takový mám, ale zcela jistě nejsem sama. Tento příběh není ani černý, ani bílý. Možná je spíše černobílý nebo ne? Možná jste o něm ještě neslyšeli, ale věřte mi, určitě v tom nejste sami.

Stejně jako příběhy, se kterými se v životě setkáváme, či je prožíváme, nejsou pouze černobílé. Stejně tak příběhy žen a dalších osob v této práci nebudou zcela protikladné. Většina událostí, žen i všech zmiňovaných osob v průběhu textu prochází vývojem, takže se v závěru mohou trošku lišit od původních postav, se kterými jste se seznámili na začátku. Otázkou zůstává, zda bílá vždy znamená dobro a černá zlo, nebo je to jen způsob jakým jsme se naučili vnímat barvy? Jakým způsobem vnímáte barvy Vy?

Naše tělo je nejen základem naší identity, ale také jsme pomocí něj identifikováni a predikuje to, jak se k nám ostatní budou chovat. Samo o sobě dělá dojem na druhé a zároveň kategorizuje nás samotné. Rozhoduje o tom, zda nás ve společnosti přijmou nebo naopak zavrhnou. Co se stane, když naše tělo do dané

společnosti jakýmkoliv způsobem nezapadá, či i přesto, že do dané společnosti zapadá, stejně nejsme akceptovaní?

Osobně jsem nikdy nezapadala do konceptu představ o standardní spolužačce, kamarádce a ani vnučce. Nikdy jsem nebyla považována za plnohodnotnou Češku, i přestože jsem. Pokaždé, když jsem s matkou někam přišla, lidé se jí tázali, odkud svoji kolegyni či kamarádku zná a obdivovali mou češtinu. Hlava jim nikdy nebrala, kde jsem se tak krásně naučila česky a co tady vlastně dělám. Většinou nikdo nevěřil, že jsme rodina, natož aby pochopili, že jsem skutečně její dcera, ne vzdálená kamarádka. V matce to vždy zanechalo zvláštní stopu, soudím z jejího výrazu a věty, kterou vždy po konverzaci pronesla: „*Vždyť jsi přece moje!*“

I přesto, že má matka svým tělem do české společnosti zapadala, vždy se cítila kvůli těmto událostem odlišná. Lidé se bavili více nejen o mě, ale také o ní. Někdy nás nazývali špínou, jindy nás obdivovali. Vždy jsme byly lidem na očích a vzbuzovaly jsme v nich potřebu o nás cokoliv prohlásit, či nám věnovat minimálně pohled, jako by nám dali nějakou nálepku. Každá podobná událost v nás zanechávala stopy, někdy nevýrazné, jindy nezapomenutelné. Tato neoddělitelná část mého života mě přiměla zamyslet se a zabývat se problematikou smíšeného manželství.

Každý den se dostaneme do přímého nebo nepřímého kontaktu s desítkami lidí. Když začnete žít život s nálepkou, uvědomíte si, že lidé často nemluví s vámi, jako mluví o vás. To, že lidé projevují své vnitřní pocity nejrůznějšími pohledy či komentáři, se dá přejít.

Co se však stane, když tyto projevy či pohledy začnou ovlivňovat naše životy, kontrolovat a diskriminovat nás v každodenním životě? Co se může stát ženám, které nenaplňují implicitní očekávání majoritní společnosti? Co se stane s jejich potomky? Jak to ovlivní jejich postavení ve společnosti a co na to řekne

rodina? V jistém slova smyslu se začínáte ztrácet ve světě šancí. Nejste ani natolik otroky představy druhých, jako spíše svého zevnějšku.

Na základě mé osobní zkušenosti, svědectví jednotlivých událostí a zkušenosti matky, jsem se rozhodla upozornit a poukázat na problematiku smíšeného partnerství očima bílých žen žijících v takovém typu dlouhodobého svazku a přiblížit jejich cestu a zkušenosti. Cestu se všemi radostmi, strastmi (při vstupu do smíšeného partnerství, diskriminací, redukcí okruhu přátel, omezení kontaktu s rodinou, neakceptaci až po fyzické napadení, či sociální tlak) i překvapeními, které ji provází.

Při četbě tohoto textu si mnohé uvědomíte, dozvíte se o zkušenostech ze života samotných žen, či mého vlastního. Bude vám pomocí narativních příběhů umožněno nahlédnout na naši společnost zcela z jiného úhlu, v němž budou odkryty mechanismy sociálního tlaku působící na ženy, jež volbou svého partnera jiné barvy pleti narušily implicitní očekávání o párování v majoritní společnosti a jakýsi „strukturální pořádek“. Především vám však práce umožní vcítit se do zkušeností žen, které se stávají obětí své volby života s partnerem jiné barvy pleti. Možná vám byl tento fakt dosud zcela cizí.

Ráda bych vám představila příběhy několika žen v různých fázích životní cesty ve smíšeném partnerství zasazených do současné společnosti 21. století. Jedná se o příběhy žen, které vstoupily do nekomfortní zóny, kde společnost není připravená na multikulturalismus a heterogenní partnerství, či je neočekává.

Když jsem se o zkoumaném tématu a vlastních zkušenostech bavila se svými přáteli, vždy jsem se setkala s odpovědí, že to není možné, že se takové věci nemohou v současné době dít, protože žijeme v jiném světě, kdy rasismus a diskriminace nejsou na denním pořádku. Pro mnohé je nepředstavitelné, že žijeme v době plné neakceptace a rasismu. Jeví se jim jako vzdálená minulost, která je

dávno překonaná. Za otázkami rasismu či stigmatizace žen ve společnosti tkví mnohem hlubší poselství o hranicích, politice moci, diskriminaci a sociálním tlaku.

Práce by nevznikla nebýt mé osobní pozice, která mi přinesla řadu zkušeností a mých participantek, které mi daly možnost podělit se o své myšlenky a zkušenosti. Rovněž mi otevřely možnost přiblížit jejich svět ostatním, kterým je možná dosud cizí. Vím, že každá žena, která žije ve smíšeném partnerství či její potomci nacházející se ve stejné pozici jako já, by mohli získat čtením této práce nadhled nebo se alespoň ztotožnit s příběhy, které jim nebudou cizí. Možná v nich najdou jistou naději a povzbuzení. Těm, kterým je situace neznámá, se otevřou další perspektivy světa, ve kterém žijí. Naopak, některé ženy nacházející se ve stejné situaci jako mé participantky, si uvědomí, že i přes zdánlivou nemožnost artikulace jejich osobních příběhů v tom nejsou samy.

Participantky mého výzkumu jsou pozitivním příkladem toho, že na světě neexistuje překážka, kterou bychom na své cestě nejen za láskou nemohli zdolat. Když rozpoznáme, že dochází k útlaku a zakročíme, abychom s ním skoncovali, staneme se silnějšími. Všechny postavy v průběhu práce vystupují pod fiktivními jmény, jedná se však o reálné postavy a jejich životní příběhy. Základní myšlenka vzklíčila z mé osobní zkušenosti kvůli mé pozici a původu. Diplomová práce zahrnující narativní vyprávění je jen malým střípkem něčeho, co přesahuje většinu z nás. U většiny lidí přesahuje jejich běžnou zkušenost či naději.

ÚVOD

V 60. letech režisér Stanley Kramer otevřel svým filmem *Guess Who's Coming to Dinner* ve Spojených státech amerických bouřlivou diskuzi o otázce smíšeného partnerství, která vyvolala silnou vlnu rasistických nálad v tehdejší společnosti. Film kriticky adresoval dobový rasismus a jasně poukázal na společenskou nepřijatelnost smíšených vztahů. Žít ve svazku s partnerem či partnerkou jiné barvy pleti vyvolává kontroverzi často i dnes, natož před více než 50 lety. Majoritní společnost nastavuje pravidla očekávaného stavu homogenních svazků, předurčuje, kdo si koho může vzít a koho naopak ne. Partnerský vztah porušující tato implicitní očekávání je obvykle pokládán za problematický, nežádoucí či přinejmenším zvláštní. Jedná se totiž o vztah za hranicemi domácí skupiny. V takovém případě dochází k překročení kognitivně známého rámce v majoritní společnosti, jež vzbuzuje obvykle negativní reakce, které podněcují k provádění neformální sociální kontroly nad těmi, kteří překročili společensky platnou „tichou dohodu" a implicitní očekávání.

Současná společnost čelí od „uprchlické krize" rostoucím projevům nesnášenlivosti vůči jakékoliv jinakosti. Touto problematikou se zabývají kritické teorie například postkoloniální teorie nebo feministické přístupy. Existuje řada odborných vědeckých prací či postkoloniálních přístupů zabývajících se fenoménem rasismu a jeho negativních aspektů pouze směrem k jinakosti, tedy menšinám v dané společnosti (Chaloupková, Šalamounová, 2006, Leontiyeva, 2009, Bonilla-Silva, Eduardo, 2006, Fanon, 2011). Problematika smíšených partnerství jako kulturního fenoménu není v českém prostředí v odborné literatuře příliš reflektována. V případě, že existují studie o smíšených partnerstvích, soustředí svůj zájem především na souvislosti integrace a adaptace v rámci manželství i rodiny, či postoje majoritní populace k partnerům a jsou založené na sociologických, kvantitativních měřeních.

Tématika „interrasových“ manželství je nejvíce rozšířenou ve Spojených státech amerických. Studie, které zde vznikly, jsou zároveň prvními v oblasti této problematiky, například Goldhamer, Wirth (1944), Barnett (1963), Kalminj, Matthijs (1993), Zebroski, Sollors (2000).

V anglosaském prostředí existuje tradice výzkumů na téma rasismus, gender, tělesnost a sociální kontrola či skrytá představa, že těla „bílých“ žen náleží pouze „bílým“ mužům a jakékoli překročení této praxe bylo například v jižanských státech nemilosrdně trestáno, zatímco těla „barevných“ žen náležela „bílým“ mužům s naprostou samozřejmostí.

Tímto radikálně nevyrovnaným přístupem je možné ukázat výrazné mocenské asymetrie mezi sociálními kategoriemi na základě barvy pleti. Ve své práci jsem se rozhodla prozkoumat fenomén smíšeného partnerství z perspektivy českých žen, které navázaly vztah s partnerem jiné barvy pleti, ale samy se vizuálně od majoritní skupiny neliší.

Ve své práci poukazuji na potřebu podívat se na smíšené partnerství v kontrastu s výzkumy, které byly provedeny na podobné téma a zabývaly se smíšeným partnerstvím z hlediska prolínání dvou odlišných kultur, jakožto příčiny potenciálních problémů. Rozhodla jsem se poukázat na fenomén smíšeného partnerství ze zcela jiného pohledu a zaměřit se na sociální tlak směřující k ženám, které se volbou partnera jiné barvy pleti přibližují světu „těch druhých“. Práce se snaží vysvětlit vliv sociálního tlaku na každodenní život těchto žen.

Zvolené téma považuji za pozoruhodné především z toho důvodu, že ze mnou zvolené perspektivy se o něm nehovoří. Domnívám se, že možná perspektiva žen žijících ve smíšeném partnerském svazku s partnerem jiné barvy pleti může lépe poodkrýt skryté mechanismy a tlaky, které působí při jednání vybočujícím ze zavedených sociálních norem, které mimo jiné stojí na preferencích sociálních vazeb mezi lidmi „bílé“ barvy pleti. V žádném z výzkumů také není brán

zřetel na „mísení ras“. Přičemž pojem rasa vnímám jako sociální konstrukt, ale i jako sociální praxi zaměřenou na vyčleňování či podřizování skupin lidí na základě jejich viditelných znaků dominující populaci (Šmausová, 1999). Rasy jsou v lidové terminologii vnímány jako neměnné a nepoukazují tedy na smíšené páry a vytváření nové smíšené identity dětí. Prostřednictvím této práce bych ráda doplnila mezery v konceptualizaci zkoumaného fenoménu za pomoci kvalitativní metodologie.

Svou práci jsem pro lepší pochopení a kontinuitu nerozdělila na teoretickou a praktickou část, ale propojila je. Vzhledem k povaze tématu jsem se práci rozhodla nepsat klasickým konvenčním akademickým či vědeckým stylem. K popsání zkoumaného fenoménu jsem se rozhodla využít inovativnějšího přístupu, založeném na příbězích za pomoci využití teorie stanoviska, a tím přinést neotřelý pohled na stále málo diskutovaný fenomén. V následujících kapitolách se pokusím prostřednictvím příběhů a shrnujících analytických kategorií systematicky popsat a pochopit to, co se již dávno stalo každodenní zkušeností žen žijících ve smíšeném partnerství, jež v sobě nesou „protiklady světa“.

1 CÍL VÝZKUMU

Diplomová práce si klade za cíl reflektovat dopady stereotypních a rasistických postojů na členy společnosti, kteří nenaplňují implicitní očekávání o homogenním párování a nutnosti distance vůči jinakosti. Realizovaný výzkum bude založen na reflexi postojů majority ke smíšeným párům z perspektivy českých žen, žijících v dlouhodobém vztahu s partnerem jiné barvy pleti. Prostřednictvím hloubkových rozhovorů s ženami bych ráda přispěla k poodhalení skrytých mechanismů a sociální tlaků, které mají na ženy vliv, a zrekonstruovala tak příběh personální transformace žen, které se přibližují „barevnému světu".

Pro zúžení tématu jsem si zvolila smíšené partnerské vztahy mezi Afričany[1] a Češkami. Jedná se o nejzazší možný exogamní typ svazku, v němž české ženy na první pohled otevřeně porušují svou volbou partnera jiné barvy pleti implicitní očekávání majoritní společnosti. Metodologická východiska výzkumu byla založena na koncepci antropologického výzkumu s důrazem na provádění hloubkových rozhovorů a následném kódování. Výzkum byl zaměřen na osobní perspektivu ženy a její osobní zkušenost.

[1] Užíváním termínu Afričan míním muže původem ze subsaharské Afriky, respektive jejich potomky. Stejným způsobem budu používat tento termín i dále ve své práci.

2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Hlavní výzkumná otázka zní následovně: ***Jaký vliv má smíšené partnerství na každodenní život žen?***

Od hlavní otázky se odvíjí následující čtyři výzkumné otázky, které slouží k prohloubení pochopení zkoumaného fenoménu:

(1) Dochází ke změně chování k ženám na základě volby partnera jiné barvy pleti?

(2) Jakým způsobem dochází k neformální sociální kontrole žen žijících ve smíšeném partnerství?

(3) Jak ovlivňují postoje české společnosti vnitřní život párů?

(4) Jak se možné kulturní rozdíly odrážejí uvnitř rodiny? (Kultura v kultuře smíšených partnerství.)

3 METODOLOGIE A KONSTRUKCE DAT

3.1 VOLBA METODY VÝZKUMU

I přesto, že existuje řada výzkumů zabývajících se tímto fenoménem, převážná většina z nich soustředí svůj zájem pouze na měření postojů ke smíšeným partnerstvím/manželstvím kvantitativně za pomoci nejrůznějších škál.

Pro svůj výzkum jsem naopak využila kvalitativní design, který je jednoznačně výhodnější metodou pro výzkum tohoto typu. Využitím kvalitativního výzkumu mi bylo umožněno získat komplexní obraz jevů založených na hloubkových datech, díky přímému kontaktu se zkoumanými ženami. Metodologická východiska výzkumu byla založena na koncepci antropologického výzkumu. Důležitá část mé práce je postavena na deseti samostatně vedených rozhovorech během dubna až září 2018.

3.2 VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU

Manželství je v antropologii jednou ze stěžejních oblastí v pro studium příbuzenství (Skupnik, 2010). V současné době se počet manželství snižuje, mohou se jevit jako překonaná či zastaralá instituce, kterou lze nahradit kohabitací, tedy nesezdaným soužitím, které může přestavovat svobodnější náhradu s podobnými funkcemi. Rozhodla jsem se tedy do svého výzkumu zapojit i ženy, kteří nežijí v manželském svazku, ale pouze v partnerství.

Každé téma, které zkoumáme, je omezeno nejrůznějšími kategoriemi, do nichž spadáme. Při výzkumech jsme jako výzkumníci limitováni. Jsme schopni zkoumat nejrůznější témata pouze v určitém období a z určité perspektivy s ohledem na naše pohlaví, původ a věk (tzv. výzkumnická pozicionalita). Ve své práci zabývám smíšeným partnerstvím a zkoumám tyto vztahy pouze z perspektivy žen, jelikož je její konceptualizace v sociálních studiích opomíjena.

Ženy jako cílovou skupinu jsem si zvolila také z osobní pozice. S ohledem na kategorie, do nichž spadám (žena, mulatka), považuji volbu svého tématu za adekvátní. Má pozice a bohaté zkušenosti se zkoumaným fenoménem mi mohou pomoci při zvýšení empatie či citlivost při analýze dat. Z vybraných komunikačních partnerek jsem 4 již před zahájením výzkumu znala. Následně jsem k získání dalších žen využila metodu *snowball*. Ovšem počet žen byl značně omezen. Z toho důvodu jsem se rozhodla ostatní ženy vyhledat na sociálních sítí. Přidala jsem se na sociální síti Facebook do skupiny *„Mulati/Mulatky v ČR"* s žádostí o pomoc při realizaci mého výzkumu. V této skupině jsem získala další 3 participantky.

Zájem o hloubkové rozhovory jsem měla především s ženami žijícími v tomto typu partnerství minimálně 4 roky. Pro co nejdůkladnější pochopení zkoumaného fenoménu, jsem se snažila zajistit různorodý vzorek participantek. Do výzkumu jsou zahrnuté ženy ve věkovém rozmezí od 26 až 54 let, a to jak vdané, nesezdané, ženy s dětmi, i bezdětné. V konečném důsledku jsem uskutečnila rozhovor s deseti ženami z různých částí České republiky (Otrokovice, Uherské Hradiště, Praha, Olomouc, Teplice), i s těmi, co momentálně žijí v zahraničí (Anglie, Španělsko).

Z celkového počtu participantek žijí 4 v zahraničí. Za tímto účelem jsem podnikla i zahraniční výzkumnou cestu do Londýna. S 8 ženami jsem provedla osobní hloubkový rozhovor v místě jejich bydliště, vyjma ženy žijící ve Španělsku, která zrovna pobývala v ČR. Pouze s jednou ženou jsem uskutečnila rozhovor online, jelikož okolnosti nedovolovaly jinak.

3.3 POSTOJE PARTICIPANTŮ K VÝZKUMU

U participantek, které jsem získávala pomocí metody *snowball*, jsem se setkala skoro u všech s obavami z neznalosti tématu a adekvátnosti jejich výpovědí pro výzkum. Nicméně s rozhovorem bez problému vždy souhlasily. Po ujištění, že

každá informace hraje svou roli a žádná není neadekvátní, počáteční obavy zmizely. Na druhou stranu u participantek získaných pomocí sociálních sítí jsem tyto obavy nepozorovala. Nejspíše z toho důvodu, že se samy k výzkumu přihlásily, protože se považovaly za vhodné, tudíž chtěly sdílet své osobní zkušenosti. Tyto ženy byly velmi rády, že se tímto tématem zabývám.

3.4 ETIKA VE VÝZKUMU

Aby bylo zabráněno jakýmkoli újmám participantů, je velmi důležitá etika ve výzkumu. Před realizací každého výzkumu je potřeba získat informovaný souhlas. Ženám byla nabídnuta možnost stvrdit tuto dohodu podepsáním informovaného souhlasu, nicméně jej nevyžadovaly. Na základě domluvy byl informovaný souhlas zajištěn pomocí ústního prohlášení na počátku každého rozhovoru a nahrán na diktafon.

Před uskutečněním rozhovoru byly ženy informovány o průběhu i cíli výzkumu. Rovněž byly ujištěny, že veškeré informace budou shromážděny pouze pro účely diplomové práce a nedojde k jejich poškození či šíření i přesto, že budou rozhovory nahrávány. Mimo jiné měly svobodnou volbu rozhovor kdykoliv ukončit či neodpovědět na otázku v případě, že by jim byla nepříjemná.

Ženám byla nabídnuta možnost anonymního vystupování, kterou přijaly. Byly také ujištěny o anonymitě, tudíž nemůže dojít k jejich osobnímu poškození a identifikovatelnosti. Etická ochrana žen byla založena na vzájemné ústní dohodě. Ochrana participantek je založena na pseudonymizaci. Z toho důvodu ženy v mém výzkumu vystupují pod fiktivními pseudonymy, které jsou zveřejněny ve zdrojích. Většina z nich také vyjádřila zájem o zpřístupnění práce po jejím dokončení.

3.5 TECHNIKA KONSTRUKCE DAT

Výzkumníci realizující kvalitativní výzkum využívají zejména tři typy techniky konstrukce dat: (1) z rozhovorů, (2) z pozorování a (3) z analýzy dokumentů. Pro realizaci svého výzkumu jsem zvolila jednu z nejčastěji využívaných technik v kvalitativním výzkumu – získávání dat pomocí hloubkových rozhovorů s jednotlivými ženami. Metoda individuálně vedeného rozhovoru umožňuje nahlédnout do nitra člověka, a pochopit tak jeho osobní perspektivu a zkušenost.

3.5.1 STRUKTURA A REALIZACE ROZHOVORU

Z důvodu zachování přirozenosti a nenásilnosti rozhovoru jsem využila nestrukturovaný rozhovor, který adekvátně zastupuje běžně vedený dialog a zároveň nabízí vysokou míru flexibility. Při jeho realizaci jsem se držela pouze centrálního tématu, kolem kterého se rozhovor dále rozvíjel. Byl vedený spíše formou pohotových reakcí na jednotlivé výpovědi žen než sérií předem připravených otázek. Minimální strukturovanost rozhovoru ze strany výzkumníka umožňuje přizpůsobení strategie vedení rozhovoru danému účastníkovi a vede k vytváření jistých individuálních struktur (Miovský, 2006). Tento princip může přinést další informace, které by při striktní struktuře rozhovoru mohly zůstat skryty.

Nestrukturovaný rozhovor s sebou kromě výše zmíněných výhod přináší několik možných rizik, které mohou mít vliv nejen na průběh rozhovoru, ale také na analýzu dat. Vytváření individuálních struktur nám umožňuje přístup klasifikace zevnitř – charakterizuje, jak jednotlivec vidí a rozčleňuje svět, jaký význam přikládá různým událostem a umožňuje odhalit jejich důležitost. Na druhou stranu účastník rozhovoru může hovořit pouze o událostech, které se mu

vepsaly výrazněji do paměti a vytěsnit jiné, které na jeho současný postoj mohly mít zásadní vliv, a může dojít ke zkreslení výsledných dat.

Udržet linii a kontinuitu nestrukturovaného rozhovoru není vždy jednoduché, jelikož se jedná o reflexi prožívání určitého procesu či události, a myšlenky člověka jsou rozbíhavé. Rizik jsem si před realizací svého výzkumu byla plně vědoma a snažila jsem se je minimalizovat.

Na začátku jsem provedla první dva rozhovory jako zkušební, abych ověřila funkčnost zvoleného typu rozhovoru a doplnila vzniklé mezery. Po zkušebních rozhovorech jsem se rozhodla typ rozhovoru neměnit, byl dostačující. V případě, že ženy příliš odbíhaly od tématu, směřovala jsem je svými doplňujícími otázkami zpět. V případě, kdy příliš nehovořily, více jsem se doptávala a zároveň jsem se snažila, aby jednotlivé rozhovory nebyly diametrálně odlišné, abychom se v průběhu všech rozhovorů dotkly podobných témat.

V rámci výzkumu jsem kvůli graduálnímu sběru dat provedla 10 individuálních rozhovorů. Realizaci rozhovorů jsem ukončila v momentě, kdy došlo k teoretické nasycenosti kódů. Volbu místa jsem vždy nechávala na ženách, aby se při rozhovorech cítily příjemně. Domlouvaly jsme se individuálně, některé rozhovory probíhaly v domácím prostředí, některé naopak na veřejných místech jako jsou kavárny nebo v jejich pracovním prostředí. Délka nahrávaného rozhovoru se pohybovala cca od 30 do 90 minut, záleželo na sdílnosti jednotlivých žen.

3.1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A VÝBĚR VÝZKUMNÉHO DESIGNU

V závěru 20. století došlo k významnému přehodnocení korpusu antropologického vědění, jeho praktik, metod, redefinici i transformaci teorií. Do antropologických textů začala postupně čím dál více pronikat reflexivita a sílily debaty související s krizí reprezentace a (ne)možnosti psát o těch druhých.

V osmdesátých letech se množila nová kritická čtení etnografických textů s důrazem na epistemologii. V antropologii se začaly objevovat nové způsoby experimentálního psaní etnografického textu (např. Rabinow 2007, Crapanzano, 1980), které se dovolávaly dialogu, nových postupů výzkumů a nekonvenčního reflexivního psaní.

Osmdesátá léta přinesla v antropologii zásadní proměnu v procesu produkce etnografie. Není přehnané tvrdit, že pravděpodobně nikdy v historii antropologického uvažování nedošlo k tak silné diskuzi týkající se uvažování nad charakterem antropologie a etnografie. Stěžejním dílem této proměny se stala kniha zaměřující se na reflexi etnografie jako žánru – *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (Clifod, Marcus, 1986). Řada autorů, například Lincolnová a Denzin (2005) spojují vydání této symbolické knihy s dalším mezníkem v chápání etnografie rezonující v období, jež nazývají „krizí reprezentace". Judith Stacey a Barrie Thorne (1985) rovněž konstatovaly, že antropologie představuje vedle literární teorie disciplínu, kdy feministické myšlení způsobilo největší konceptuální změnu.

Jedním z klíčových konceptů je zájem o druhé, v němž se zcela jasně odráží způsob, jakými se skrze koncepty toho druhého ustanovují subjekty a pozice dominance. V antropologickém diskurzu stále častěji dochází k tomu, že diskurz, s nímž antropologové pracují, představuje kultury, které se konstruují pouze skrze opozici mezi Západem a Východem, rozumějme něco, z jehož podstaty často vyděluje ty druhé (Abu-Lughod, 1991). Osobně se domnívám, že další problém představuje neangažovanost antropologického bádání, kdy dochází k odtělesnění antropologa od textu a jeho pozice se redukuje pouze na popisovatele určité kultury či zkoumaného fenoménu.

Nezanedbatelný milník představují také 70. léta 20. století, kdy se formuje v antropologii proud s jasně definovaným programem a epistomologickými

východisky. Tato fáze je označována jako feministická antropologie, která se dále rozvíjela zhruba do poloviny 80. let. Později se ukotvila pod označením antropologie žen. Od této chvíle se antropologické zkoumání stávalo nástrojem, jak skrze pozici žen v jiných kulturách pochopit rovněž mechanismy ustavování nerovností v kultuře, ze které pocházely (Visweswaran, 1997). Stále častěji byl zdůvodňován význam snahy hledání způsobu, jak přemýšlet o sobě a porozumět vlastní pozici (Rosaldo, 1980). Abu-Lughod (1991) podrobila kritice *Writing Culture*, protože autoři nezohlednili ženské hledisko, i když byl rozvoj feministické antropologie v plném proudu (Rosaldo, 1980, Ortner, 2004 [1984] a mnohé další).

Nejen antropologie, ale také feministické myšlení, si prošly podobnou proměnou vedoucí k destabilizaci vlastního předmětu zájmu, doprovázejíc sílící důraz na mocenské aspekty, jež jsou přítomné nejen ve společnosti, ale také ve způsobech, jakými společnost jednotlivé aktéry a aktérky zobrazuje. Při psaní své práce jsem si uvědomila, že svět okolo nás nelze vnímat pouze z jednoho hlediska a neexistuje jedna jediná a oficiální pravda. Z epistemologického hlediska musela být připuštěna konstruovaná povaha antropologických interpretací a reprezentací těch druhých. Tyto obrazy jsou ovšem utvářeny prostřednictvím diskurzů založených na osobních zkušenostech terénního výzkumu. Co se týče epistemologického hlediska, objevuje se zde problém, při němž se nám realita jeví jako neutrální, zatímco reprezentované jevy jsou velmi často popisovány z dominantní perspektivy bílého muže. Ostatní zkušenosti jsou pak popisovány pouze jako okrajové.

Nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje naše vnímání, jsou zkušenosti. Jsme-li bělošský úředník žijící na Západě, nemůžeme svět okolo vnímat z hlediska černošské svobodné matky. Stejně tak nemůžeme popisovat zkušenosti žen žijících v dlouhodobém partnerském vztahu s partnerem nezápadního původu jinak než z jejich osobní perspektivy. Enormní důležitost pozicionality a perspektivy, ze které

bude fenomén popisován, se staly stěžejními problémy v mé práci a doprovázely mě během psaní celého textu.

Nutno říci, že i přesto, že se má osobní pozice při realizaci výzkumu stala spíše výhodou a otevřela nové aspekty zároveň se pro mě stávala limitující. Kromě toho, že jsem se potýkala s problematikou, jak prezentovat každodenní zkušenosti žen, narážela jsem také na problém související s pozicionalitou mé vlastní osoby. Vznikal neustálý konflikt mezi mou pozicí antropologické výzkumnice, která prezentuje žitou zkušenost těch „druhých", a mou osobní pozicí a zkušeností dítěte smíšeného původu, jenž je zároveň v průběhu výzkumu prezentován těmi druhými. Problematika pozicionality se odrážela na struktuře a obsahu psaného textu. Bylo složité popsat osobní zkušenosti žen, tak aby vyprávění obsahovalo nejen analytické kategorie vzešlé z výzkumu, ale také odráželo komplexně osobní zkušenosti žen, jež již staly každodenní součástí jejich životů, zatímco bych si držela odstup od tématu.

3.1.1 VOLBA VÝZKUMNÉHO DESIGNU

Na počátku jsem se rozhodla zvolit jako výzkumný design zakotvenou teorii. Pokusila jsem se text strukturovat dle kategorií vzešlých z výzkumu prostřednictvím kódování. Prvotní plán zcela nefungoval. Výzkumný design zakotvené teorie limitovaný vzešlými kategoriemi nabízel pouze prezentaci fragmentů životních zkušeností žen. Z toho důvodu jsem se rozhodla doplnit mezery v konceptualizaci fenoménu o kritické, tedy zlomové, okamžiky v životě žen typické pro biografický design a popsat tak personální transformaci žen. Tyto dva metodologické přístupy se mi v práci nepodařilo propojit a popsat komplexně zkušenost žen v jednom určitém žánru korespondujícím s vybranými typem metodologie, aniž bych porušila kontinuitu vyprávění.

Volba výzkumného designu s ohledem na téma je mnohem složitější, než se na první pohled může zdát. Stěžejní problém spatřuji v tom, že v žádném výzkumném designu není prostor pro emoce. Výzkumník je tedy omezen pouze na využití střípků příběhů, které nejsou komplexní, což je v případě snahy o přenesení každodenní zkušenosti žen velmi limitující. Vhodnou alternativu nacházím právě v teorii stanoviska (angl. *Standpoint theory*) vycházející z feministické antropologie. Tato teorie se zaměřuje především na rozdíly vnímání mezi osobami rozdílného genderu, zejména na feministické postoje. Teorie stanoviska se rozvíjela v prvním desetiletí nového milénia (Denzin, Lincoln, 2005). Tento koncept je užitečný především proto, že systematicky a kriticky zkoumá pluralitu mocenských vztahů z určitého hlediska (Harding, 1987). Z této perspektivy mi bude umožněno ukázat a popsat ženský svět.

3.2 ZPŮSOB PSANÍ

Bylo velmi nekomfortní a složité psát akademickým či vědeckým stylem a omezovat se na konvenční způsob psaní, které jednotlivé metody nabízejí, či psát text optikou pouze jednoho z nich. Později jsem si začala uvědomovat, že pokud chci skrze osobní biografii žen odhalit systém společnosti, je nutné vystoupit z konvenčního, akademického stylu psaní a nalézt vhodnou alternativu, která by mi umožnila přecházet mezi jednotlivými žánry.

Domnívám se, že současná antropologie se nemůže uzavírat do nitra akademických polemik a omezovat se na konvenční akademický styl psaní. Výzkumy by již měly obsahovat metodické reflexivní sebezahrnutí výzkumníka do celku výzkumu a reflexi vlastního diskurzů a vědění. Z toho důvodu stále častěji dochází k upření pozornosti na nové strategie psaní – etnografie je v mnohá případech vnímána a koncipována jako text psaný z určité perspektivy – pozice,

s určitými konvencemi, ovlivněn určitou historií, která přináší specifickou formu kulturní reprezentace.

Za vskutku problematickou pro tuto práci považuji nemožnost popsat klasickým akademickým jazykem každodenní zkušenost žen. Je k tomu potřeba využít spíše jazyk užívaný v každodenním životě. Při hledání vhodného teoretického východiska a žánru psaní mi byla inspirací především Adu-Lughod se svou knihou *Writing woman's world: Bedouin Stories* (2008). Jedná se o text psaný pod vlnou experimentování s nejrůznějšími jazykovými a strukturálními formami reprezentace těch druhých, jenž se stávají stále obtížnějšími. Abu-Lughod (1991) v této souvislosti upozorňuje, že v současné době se antropologové stále častěji opírají o jazyk elitních disciplín, jako jsou filozofie a literární teorie, a vzdalují se ve svých vyjádření od každodenní zkušenosti jednotlivců. Tomuto problému jsem se ve své práci chtěla vyvarovat a zároveň, co nejautentičtěji popsat žitou zkušenost žen.

3.3 PSANÍ PŘÍBĚHŮ

Existuje mnoho variant, jak sdílet zkušenosti založené na ženské zkušenosti, perspektivě. Pro psaní diplomové práce jsem zvolila inovativnější narativní přístup, v němž jsem si pohrávala s narativy žen a vytvořila tak způsob, jakým hovořit o jejich osobních zkušenostech v každodenním životě. Jedná se o etnografii založenou na jejich vlastních narativních příbězích, do nichž jsem se kromě perspektivy žen rozhodla zahrnout i svou osobní zkušenost se zkoumaným fenoménem.

Ženy v této práci jsou reálné, stejně jako jejich příběhy, jenž se dějí v jejich každodenním životě, nejedná se tedy o výjimky či smyšlené příběhy nereflektující skutečné události. Má práce neobsahuje popis fenoménu s teoretickými termíny a analytické kategorie popisující obvykle logicky sociální život určité skupiny.

Nesnaží se snažit ani o holistický popis celospolečenského kontextu a vysvětlení fungování společnosti, v níž ženy žijí. Zaměřuje se na celkové pochopení a roli příběhů v každodenním životě žen, které jsou ve velké míře založeny na mocenské a politické reprezentaci. Posláním mého textu je snaha o kritickou etnografii, v níž chci dát hlas marginalizovaným ženám, jejichž zkušenost je mnohdy nepřenosná.

Podobné východisko, které jsem se rozhodla uplatit ve své práci můžeme nalézt také v knize *Nisa: The Life and Words of a! Kung Woman* (Shostak, 2014), *Khul Khaal: Five Egyptian Women Tell Their Stories* (Atiya, 1982), či v knize od Abu-Lughod: *Writing Woman's world: Bedouin Stories* (2008) nebo v knize *The Help* (Stoocket, 2015) a mnohých dalších.

Má práce zahrnuje narativní individuální zkušenosti žen a popisuje zkoumaný fenomén z jejich osobní pozice. Práce je koncipována jako příběh vyprávěný z perspektivy vybraných žen, které provedou čtenáře zkoumaným fenoménem. Centrální témata jednotlivých příběhů jsou dána do kontextu stěžejních oblastí, které mají vliv na každodenní život žen. Strategii, kterou jsem se rozhodla využít v konceptualizaci textu, je členění kapitol tak, aby se každá z nich soustředila kolem jedné nebo dvou žen.

V některých pasážích nechybí ani má osobní zkušenost. Celý příběh je podložen nejen teoretickými koncepty odpovídajícími zkoumanému fenoménu, ale také citacemi z rozhovorů. Závěrem každého příběhu je shrnující analytická kategorie. V některých případech se pro lepší pochopení budou nacházet na začátku. V psaní rozlišuji mezi světem žen a mými osobními komentáři, zkušenostmi i shrnujícími analytickými kategoriemi. Práce poukazuje na podmínky a zkušenosti, které jsou pro ženy nepřirozené, ale jsou výsledkem sociálních a politických sil, které utvářejí jejich pohled.

3.4 ANALÝZA DAT

Po realizaci rozvorů následoval jejich přepis. Pouze v jednom případě bylo nahrávání rozhovoru odmítnuto. Rozhovor byl zaznamenán pomocí poznámek. Co se týče jazykové stránky, zachovávala jsem autenticitu rozhovorů a jejich přepis je tedy nespisovný a neformální. Vzhledem k příslibu zajištění anonymity nebudou přepisy rozhovorů zahrnuty v práci, aby nedošlo k jejich zneužití. Po ukončení každého rozhovoru jsem si vedla důkladný memoing ke každé z žen, což mi usnadnilo práci při analýze získaného materiálu.

Data jsem analyzovala v souladu s principy zakotvené teorie. Během celého procesu analýzy jsem se snažila o maximální teoretickou citlivost, kterou jsem získala nejen pomocí odborné literatury či bohaté osobní zkušenosti, která mi pomohla zvýšit citlivost a empatii vzhledem ke zkoumanému fenoménu, ale také pomocí analýzy (Charmez, 2014).

V první fázi analýzy jsem zpracovala jednotlivé přepisy rozhovorů pomocí otevřeného kódování zakotvené teorie. Tento postup mi umožnil identifikaci základních jednotek rozhovoru. Vytvořila jsem pro různé úseky datového materiálu ad hoc zvolené kódy a doplnila je rozsáhlými poznámkami o tom, co vše pojímají. Některé využité kódy byly takzvané *in vivo kódy* (Strauss, Corbinová, 1999). Nápomocným principem byla konstantní komparace, během které jsem si pomáhala srovnáváním minimalizovat či maximalizovat rozdíly mezi jednotlivými kódy. V momentě, kdy jsou data rozčleněna na jednotky, kterým jsou přidělena jména, se s jednotlivými kódy dále pracuje (Švaříček et al., 2007).

Během otevřeného kódování jsem identifikovala desítky významových jednotek. Následujícím krokem analýzy bylo uspořádání jednotlivých kódu do kategorií (tzv. axiální kódování). Pomocí tohoto kódování jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem prostřednictvím vytváření kategorií. Kódy jsem kategorizovala a pomocí myšlenkové mapy (viz. příloha č.1),

hledala vztahy napříč kategoriemi a jejich vztah k centrální kategorii (selektivní kódování) z nichž byla složena struktura významu. Na závěr jsem z kategorizovaných kódů vytvořila příběh, s jehož pomocí prezentuji svá zjištění týkající se problematiky a podle kterého jsem postupovala při psaní práce.

3.5 TVORBA PŘÍBĚHŮ

Po několikanásobném přepisování textu své práce jsem si uvědomila nemožnost vytvoření komplexního textu popisující žitou zkušenost žen pouze na základě detailního popisu kategorií vzešlých z výzkumu. Každodenní zkušenosti žen se tak staly nepřenosnými. Několik měsíců jsem hledala způsob, jak přenést jejich zkušenost, tak aby se nejednalo pouze o střípky jejich životních příběhů, které neobsahují emoce. Vhodný způsob jsem nalezla právě ve formě příběhů.

Příběhy jsem tvořila na základě výsledků vzniklých otevřeným kódováním. Prvně jsem určitým významovým jednotkám přiřadila kódy. V další fázi jsem se je sdružila do kategorií. Následně jsem jednotlivé kategorie vzala jako náměty témat jednotlivých příběhů a za pomoci kódů (=fenoménů, které se opakovaly) sestavila příběh tak, aby odrážely žitou realitu včetně emocí. Obsahy jednotlivých příběhů jsem koncipovala tak, že jsem vycházela z žitých zkušeností všech žen. I přestože v textu jsou shrnuty do příběhu jedné či dvou osob, odráží reálné zkušenosti několika žen. Tento způsob psaní mi umožnil dát více hlasů žen do jednoho vzorce kvůli tomu, že se jejich skutečné příběhy neustále opakují. Zkušenosti žen jsou sice mnohdy různorodé, nicméně poslání jednotlivých reakcí je stejné, a to nesouhlas s heterogenním typem svazku.

Při tvorbě příběhů jsem si vytvořila jistou strukturu, kterou jsem se nažila dodržet během celého tvůrčího procesu:

(1) KAMUFLÁŽ, prostřednictvím níž jsem zahájila příběh a ukazovala, jak se **(2) SITUACE** jeví zvenku. V další části jsem se zaměřila na (**3) STRUKTURU**

SPOLEČNOSTI – v této fázi jsem se snažila nabídnout čtení, které bude vypovídat také o struktuře společnosti, ale také nabídnout její dekonstrukci za účelem odhalení skrytých mechanismů tlaku. Z toho důvodu jsem se rozhodla zaměřit na dva typy **(4) AKTÉRŮ** – dominantní a limitované. **(5) DOMINANTNÍ AKTÉRSTVÍ** bylo prezentováno na majoritní společnosti v různých sférách (intimní – rodina, přátelé, sociální – instituce, veřejnost). Jedná se o aktérství těch, kteří uplatňují nadvládu nad někým, kdo nezapadá do jejich konceptu a otevřeně porušuje „pravidla hry". Zatímco **(6) LIMITOVANÉ AKTÉRSTVÍ** bylo demonstrováno prostřednictvím příběhů žen, zdůrazněna byla otázka pasivity, sebelítosti a sebeobviňování. V této části bylo nutné zajistit expresivitu textu.

Ve své práci se nebudu zabývat emocemi jako takovými, ale abych byla schopna autenticky reprezentovat zkušenosti žen, bylo potřeba v textu zviditelnit emoce. Při realizaci této práce mi byla inspiračním zdrojem feministická literatura (např. Bernheim, 1995, *Sa femme*, Stoocket, 2009, *The Help* a mnohé další), která zdůrazňuje emoce a snaží se autenticky zobrazit nejen ženský svět jejich očima, ale také subjektivním prožíváním. Právě skrze ně lze pochopit, co ženy prožívají, jelikož jejich aktérství je mnohdy omezené a ukrývají emoce uvnitř sebe. Ženy na situace často nereagují verbálně. Často ani nereagují na nesouhlas či negativní komentáře. Naučily se dlouho potlačovat své emoce (strach, zlobu, smutek, zoufalost, zklamání), protože neměly možnost artikulovat své zkušenosti, nebo je považovaly za špatné. Mnohdy se v tom naučily být tak dobré, že ani v těch nejvypjatějších a nejsmutnějších chvílích by na nich nikdo nic nepozval, protože nic neřekly ani neudělaly. Vše pouze prožívaly.

Expresivity v textu jsem se snažila docílit také prostřednictvím dvou linií textu. První z nich je vrchní linie, nazývám ji vstupním příběhem takzvaná kamufláž – většinou se jedná o nějakou situaci, kterou zažívá většina z nás v každodenním životě jako je jízda výtahem, cesta do práce, večeře u rodičů atd. Jedná se o situace, které se jeví jako zcela nevinné a normální. V této části jsem se

snažila poukázat na to, co se zdánlivě děje, a dát tak situaci do širšího kontextu s ohledem na jednotlivé kategorie. Následně jsem nastínila druhou, spodní linii (nikoliv však méně hodnotnou), v níž jsem se snažila dát hlas ženám a prostřednictvím jejich příběhů dekonstruovat normalitu v předchozí linii textu (Bordieu, 1998). Prostřednictvím těchto dvou linií mi bylo umožněno popsat, jak vypadají jednotlivé situace z venku, co ženy prožívají i co nám jednotlivé situace a chování prozrazuje o struktuře společnosti.

3.6 LIMITY A RIZIKA VÝZKUMU

Obecně se traduje, že čím blíže má tazatel k dotazovanému v sociálním postavení a zájmech, jeho šance na úspěch se zvětšují, ale také vzbuzuje obavy spojené s blízkostí k tématu. S ohledem na kategorie, do nichž spadám, považuji se za adekvátní osobu k realizaci výzkumu. Na druhou stranu jsem se setkala také s počátečními obavami před vstupem do terénu spojených s mou osobou.

Velmi důležitým aspektem při provádění kvalitativního výzkumu je reflexivita, která představuje způsob, jak minimalizovat dopady subjektivity výzkumníka nejen při průběhu výzkumu, analýze ale i při výsledcích výzkumu. Každý výzkumník by měl brát v úvahu i mnohačetné vlivy své vlastní přítomnosti na interakce s participanty (Soukup, 2004). Před realizací výzkumu i po celou dobu realizace jsem si byla vědoma, že již samotné centrální téma a od něj se odvíjející podtémata mohou být pro ženy emočně vypjaté a náročné či natolik osobní, že má přítomnost může mít negativní vliv na rozhovor. Obávala jsem se, že se mnou ženy nebudou chtít sdílet své zkušenosti hned z několika důvodů (věkový rozdíl, intimnost tématu, stud atd.) nebo nebudou upřímné. Z toho důvodu jsem se snažila, aby atmosféra při každém rozhovoru byla příjemná a především nenucená. Rovněž jsem se obávala získání nedostatečného počtu participantek.

Později se ovšem ukázalo, že počáteční obavy z neochoty vypovídat, zkreslení výpovědí a dalších limitací nebyly naplněny. Naopak má přítomnost měla na ženy pozitivní vliv. Ženy byly sdílnější, protože měly pocit, že u mě jako dítěte smíšeného původu mohou nalézt pochopení. S ohledem na můj vzhled jsem předpokládala, že se ženy budou dotazovat. V takovém případě jsem se snažila být otevřená, ale zároveň neovlivňovat jejich výpovědi. Ženám jsem poskytla emoční bezpečí aktivním nasloucháním i osobní zkušeností. V konečném důsledku má odlišná tělesná vizibilita, pohlaví i sociální pozice (studentka) nebyly limity, ale výrazné benefity, které otevřely nové aspekty výzkumu.

4 SMÍŠENÉ PARTNERSTVÍ

Smíšené partnerství či manželství je obecně termín popisují vztah, v němž se partneři mezi sebou odlišuji v nějaké podstatné vlastnosti vyjma pohlaví. Užívání tohoto termínu můžeme pozorovat v souvislosti s (1) náboženstvím (jsou-li manželé členy různých církví či náboženských společností, popřípadě je-li jeden věřící a druhý nevěřící), (2) národností, (3) jazyky či (4) odlišným etnickým původem, v americkém diskurzu často nazýváno jako „rasově" smíšené partnerství/manželství. Ve své práci se zaměřuji na poslední kategorii smíšených svazků, v níž bude diferenciačním faktorem mezi partnery právě barva pleti.

Smíšené partnerství existovaly přes nejrůznější kulturní, etnické či náboženské překážky již v minulých stoletích například na Západě. Zatímco dříve byly spíše jen vzácnými výjimkami, v posledních desetiletích jejich počet v Evropě narůstá (Lucassen, Laarman, 2009). K proměně partnerských vztahů směřující k větší pestrosti přispěla řada příčin, (1) změnily se společenské a (2) politické podmínky. V mnoha zemích došlo k otevření hranic a zvýšila se možnost (3) sociální mobility či byly (4) odstraněny překážky znemožňující smíšené svazky atd.

Například v USA ještě ve 20. letech existovaly zákony, které znemožňovaly uzavírání sňatků mezi lidmi různé barvy pleti. Stejné tendence můžeme pozorovat v Africe až do roku 1994. Tyto překážky již padly, ovšem ne všude, ale ve značné části světa ano (Beck, Beck-Gernshein, 2014). Nicméně i přesto, že byly v řadě zemí odstraněny právní překážky zabraňující tomuto typu svazků, stále dochází k implicitním očekáváním společnosti o vhodném, tedy homogenním párování. Existuje nepsané pravidlo, které upozorňuje o nevhodnosti výběru partnera jiné barvy pleti.

V České republice nikdy neexistoval zákon, který by znemožňoval uzavírat svazky mezi lidmi různé barvy pleti. Smíšená partnerství jsou povolená stejně, jako

tomu bylo v minulosti. Ovšem kontakt s cizinci – tedy lidmi jiné barvy pleti byl politikou minulého režimu výrazně omezen. V současné době spolu mohou partneři jiné barvy pleti oficiálně žít na jednom místě i v případě, že pocházejí z různých zemí, respektive kontinentů. I přesto, že se nejedná o skutečnost novou, lidé často nevědí, jak s touto zkušeností naložit. Páry se stávají terčem pozornosti, svérázných nehod či trapností. Ať již samotné páry nebo rodinní příslušníci chtějí či nikoliv, jsou uvnitř svých vlastních životů konfrontováni se světem a podněcují v okolí nejrůznější reakce.

Následující příběhy popisují v kontextu rodiny, veřejnosti, přátel, dětí a institucí osobní zkušenosti žen, které získaly možnost ze svého světa nahlédnout do světa „barevných". Budu-li v následujících řádcích zmiňovat typické zkušenosti smíšených párů, skrze osobní zkušenost komunikační partnerek neznamená to, že i ostatním homogenní párům jsou tyto zkušenosti cizí. Nepochybně se některé situace vyskytují i v jejich životě, ovšem v případě smíšených párů nabývají na intenzitě a ovlivňují jejich každodenní život.

5 VYTRŽENÍ Z ANONYMITY

„Dobrý den, Evo!“ volá sousedka paní Dana z pootevřených dveří od výtahu. Snaží se je v poslední minutě zachytit, aby mohla přistoupit. Dělá to tak každé ráno, protože ví, že zase nestíhá do práce. Poděkovala jí jako každý den a přistoupila. Celých 10 pater spolu udržovaly konverzaci. Poté se rozloučily a popřály si s úsměvem hezký den.

Když se vracela z práce nebo šla do obchodu, většinou ji někdo ze sousedství zastavil, aby zjistil, jak se mají rodiče a co je nového. Ať šla kamkoliv, nikdy neměla pocit, že by budila zvláštní pozornost, a tak s nikým cizím ani do bližšího kontaktu nepřicházela. Splynula s davem a ve světě si připadala anonymní, vlastně jí to vyhovovalo, i přestože byla značný extrovert. Cizí lidé nikdy neměli potřebu s ní hovořit, pokud to nebylo zcela nevyhnutelné.

Jednoho dne z práce Eva nešla domů sama, držela se za ruku se svým novým partnerem Manuelem. Nejspíše by na tom nebylo nic pozoruhodného, kdyby Manuel nebyl Afričan. A tak jejich vztah začal budit pozornost. Předtím než Manuel přijel s Evou do jejího rodného města, honily se jí v hlavě myšlenky, jak jej okolí přijme. Zrovna když v televizi vrcholily zprávy o uprchlické krizi. Sama sobě jednou přiznala, že si vlastně nedokáže představit, že se spolu budou držet v Česku za ruce. Apriorně tušila, že žít s partnerem jiné barvy pleti s sebou nese potenciální stigmatizaci. Bála se reakcí okolí, především se bála o svého partnera. Jsem hloupá, pomyslela si. Vůbec nechápala, jak ji něco takového mohlo napadnout, vždyť Manuela miluje a je úplně jedno, co si o něm okolí pomyslí. I přesto si uvědomila, že svůj vztah drží před rodinou už dlouho v tajnosti. Takové předstírání v ní vzbuzovalo pocity úzkosti a možného prozrazení, což pro ni bylo z dlouhodobého hlediska nemožné.

Prošla okolo sousedky, s níž pokaždé zabředla rozhovor. Dnes se dočkala pouze vynucené odpovědi na pozdrav, nerozuměla tomu. Možná má dnes špatný den pomyslela si. Poté co ušla s partnerem ruku v ruce několik dalších metrů, stále cítila sousedčiny pohledy na svém těle. Nehybně tam stála a pořád se na ni dívala. Eva se na ni dívala jen koutkem oka, později vůbec, jen cítila pohled klouzající po jejím těle. Byl to pohled jiný než ty, na které byla doposud zvyklá. Byl to pohled,

z něhož cítila opovržení i překvapení zároveň. Čím déle trval, tím hůře se cítila. Když cítila, jak jí pohled klouže po těle, stiskla partnerovi ruku, čím hůře se cítila tím silněji svou ruku tiskla k jeho.

Postupem času se tyto pohledy začaly objevovat čím dál tím častěji. Kamkoliv Eva v sousedství přišla, pohledy byly stejné i přesto, že dávno nedržela partnera za ruku, už tam ani nebyl s ní. Neměla koho tisknout za ruku. Najednou se cítila stále častěji nepříjemně při běžné cestě do obchodu či do práce. V podstatě kamkoliv. Při běžném nakupování se vždy stali terčem pronásledování místní ochranky, která je doprovázela od vstupu až k pokladně. Snad si nemyslí, že chci něco ukrást, chodím sem 30 let, vždyť mě znají, pomyslela si.

Lidé ze sousedství postupně přestali odpovídat na pozdravy a jen se na ni mlčky dívali. Jednoho dne, když spěchala do práce, jí již paní Dana nedržela dveře od výtahu. Potkaly se až později na cestě z práce. Přistoupila k ní do výtahu a nic. Namísto klasické konverzace na několik vteřin slyšela jen bušení svého srdce. Bylo ticho. Paní Dana tam stála a hrála si se svými klíči. Bylo vidět, že najednou je jí cesta výtahem nepříjemná. Vypadalo to, jako by co nejdříve chtěla vystoupit. Pomalu se mlčky blížily k desátému patru. Dusno by se dalo krájet. „*Konečně desáté patro,*“ oddechne si Eva. Otevírá dveře, nic neřekne a ví, že paní Dana také nic neřekne. Je to zvláštní. Eva tuší, co jí chce říct, taky by jí něco chtěla říct, ale nic neřekne. Je to zvláštní, i přestože nikdo nic neříká, rozhovor stejně probíhá.

Další den šla Eva po schodech. Chtěla se další nepříjemné cestě výtahem vyhnout. Paní Danu společně s další sousedkou potkala až v suterénu u schránek. „*Já to nechápu, vždyť Evička, je tak chytrá, ale co to udělala. Začít si s takovým individuem…*“ Sousedka zmlkla, když Evu koutkem oka spatřila. Zatímco paní Dana dále pokračovala v negativních komentářích směřující k Evině novému partnerovi. „*Vždyť je černý, co si o ní pomyslí. Stojí jí to za to*?“ Eva mlčky stála. „*Myslí si, že to neslyším nebo chce abych to slyšela?*“ Slyšela všechno. Mlčela a odešla, nesnažila se dělat potíže, ani se obhajovat. Neměla potřebu. Byla jen smutná a zlověstně si pomalu začínala dávat dohromady slova, které ráno u schránek slyšela. Najednou se cítila rozrušeně, ale neměla tušení proč. Vždyť Manuela miluji a je mi jedno, co si o nás myslí ostatní, opakovala si v hlavě.

Zpráva o jejím novém příteli se mezi sousedy šířila neuvěřitelnou rychlostí. Ať chodila po okolí sama či se svým přítelem, stávala se zdrojem často neuvědomovaných reakcí většinou negativních. Stejně tomu bylo postupem času i v jiných místech, kde ji lidé neznali. Stačilo, aby šla vedle svého partnera. Čím dál tím častěji vnímala a cítila, že jí a jejímu partnerovi lidé věnují pohledy či nejrůznější komentáře. Většina lidí, které potkávali, především cizí, na ně upírali pohledy, občas do nich strčili či prohodili něco negativního sami pro sebe. Z pohledů, jenž na ně okolí upíralo, bylo zřejmé, že pouhá tělesná vizibilita jejího partnera stačí k zaujetí negativního postoje již při náhodném setkání. Jako pár dostali nálepku zvláštního případu a lidé se k nim tak začali stavět.

Eva nikdy na žádnou z poznámek ani pohledu nereaguje, jen jde a svírá ruku partnera silněji a silněji. Postupně si začíná uvědomovat zvláštnost těchto situací. Jen bohužel neví, jak s nimi bojovat. „*Negerská kurvo,*“ ozvalo se zpovzdálí. Panebože, přimhouří oči a má pocit, že slyší špatně. Polkne, jako by se ze všech sil snažila promyslet si, co řekne. Roztřese se jí hlas tak, že nakonec neřekne nic. Pokouší se spolknout svůj hněv.

Vzpomíná si na Davida, svého prvního přítele. Proč si nás nikdo předtím nevšímal? Vztah s Davidem byl anonymní, nikdo ho s námi neprožíval. Proč tedy tolik prožívají můj vztah s Manuelem? Cítí se jako ryba v akváriu, bez jakéhokoliv soukromí. Dříve si myslela, že vztah mezi dvěma lidmi je vnímán jako soukromá záležitost, tykající se pouze dvou lidí, nikoliv široké veřejnosti. Její nedávné zkušenosti ji však utvrdily v tom, že skutečnost naznačuje pravý opak a nejspíše každá reakce se neděje náhodně nýbrž z nějakého důvodu. Moc dobře věděla z jakého, ale nerozuměla tomu. Jen cítila, jak každým dnem ztrácí svou anonymitu více a více. Připadala si pod neustálým dohledem a pod tlakem souzení. Jako pár byli neustále okukováni, protože různorodost jejich původu byla nepřehlédnutelná. Najednou začala mít pocit jako by kdokoliv měl zcela samozřejmě právo o nich nebo před nimi cokoliv o jejich vztahu podotknout. „*Jak taková hezká holka může být s černochem,*“ procedil mezi zuby postarší muž na ulici.

Jeho komentář Eva cíleně ignorovala. S Manuelem se právě nacházejí ve fázi zamilovanosti, akceptace okolního světa pro ně není teď důležitá. Jediná důležitá věc je, že oni dva se mají rádi, říkala vždy Eva Manuelovi a byla ochotna čelit

komentářům a vzpírat se očekáváním za jakoukoliv cenu. Chtěla se vzdát nálepky zvláštního případu. Ale jak? Začala se u ní objevovat jakási vzdorovitost a potřeba si svůj vztah před kýmkoliv obhajovat. Často říkávala, ať je nechají na pokoji, že nejsou jiní než ostatní.

Kromě negativních komentářů je začali lidé oslovovat a jevili zájem dozvědět se o jejich vztahu více. „*Odkud jste a jak jste se seznámili?*“ zeptala se postarší paní. Zajímalo ji také, co tady Manuel dělá. Po celou dobu rozhovoru jí nemizel úsměv z tváře, byla jejich vztahem fascinována. Po převládajících negativních komentářích to byla pro Evu příjemná změna. Pozitivní zájem ji potěšil.

Ovšem ve srovnání s ostatními páry a zvyšujícím se počtem reakcí ze strany okolí se začala cítit jiná, respektive byla okolím vnímána jako jiná. Neustálá přítomnost pohledů začala ovlivňovat Evin každodenní život. Možná pohledy samy o sobě nemají žádný význam, ale Eva jim ho přikládá. Pohledy můžeme nyní vnímat jako sebenaplňující se proroctví, které se stalo dominantním klíčovým faktorem v jejím každodenním životě.

Od teď každé ráno Eva pozoruje zavírající se dveře výtahu. Vše se změnilo v okamžiku, kdy Eva poprvé stiskla na veřejnosti ruku svého partnera Manuela. Pak už jen stačilo, aby následující dny šli vedle po městě a vše bylo jinak. Ze dne na den se změnilo chování k její osobě. Eva pozorovala stále větší míru distance ze strany okolí, zatímco co ona sama se snažila z většinové společnosti nevylučovat a chovat se tak, jak byla zvyklá. Cítila, jak se najednou vyjímá v místě, kde se cítila jako doma.

5.1 AKVÁRIUM

Mnozí zastávají tezi, že láska je univerzální a vztah mezi dvěma lidmi je vnímán jako soukromá záležitost týkající se pouze aktérů partnerského vztahu, nikoliv široké veřejnosti. V případě smíšeného partnerství je řeč o události a zkušenosti, která naznačuje pravý opak. Tato opačná zkušenost se neděje náhodně, nýbrž z toho důvodu, že ve srovnání s ostatními páry jsou páry, na které se soustředím, jiné, respektive okolím vnímané jako jiné.

Tělo „druhých“ mající nějakou odlišnost, ať se jedná o barvu pleti, exotické oblečení, nejrůznější druhy účesů, odlišný jazyk, přízvuk či mnoho dalších odlišností jsou trestány a disciplinovány (Foucault, 2000). V tomto případě se detektorem jinakosti stává barva pleti partnera. V reakcích na jinakost se zrcadlí třídění lidí do skupin s určitými znaky a současně dochází k jisté provokaci, kterou vyvolává to, že tyto dvojice nedodržují přirozené hranice a svým soužitím porušují „přirozený pořádek“. Následně se stávají terčem pohledů předmětem pozornosti.

V této souvislosti může být navázání vztahu s mužem jiné barvy pleti vnímáno jako revolta dvou lidí. Na počátku vztahu se ženy nacházejí v bouřlivé zamilovanosti, okolní svět ustupuje do pozadí. Jsou ochotny čelit a vzpírat se implicitním očekáváním, hranicím a nepsaným pravidlům za jakoukoliv cenu. Je zjevné, že u žen navazujících heterogenní partnerský vztah se neobjevují předsudky. Naopak se snaží překonat stereotyp o nevhodnosti heterogenních vztahů a být vstřícné vůči jinakosti. Ženy si uvědomují potenciální možný nesouhlas ze strany svých nejbližších a snaží se bránit vůči exotizaci. „Revoluci“ vůči majoritní společnosti ženy vnímají jako výzvu, odvážný či při nejmenším dobrodružný čin, nicméně taková revoluce je velmi namáhavá a nedá se vydržet celý život. Zde sice můžeme pozorovat jakousi vzdornost žen při překonávání očekávání, kterým otevřeně vystupují vůči majoritní společnosti.

Prvním zlomovým okamžikem v životě, ženy je vytržení z anonymity. V komparaci s předchozími homogenními vztahy mají ženy pocit, že jsou neustále okukovány a ztrácí svou anonymitu. Často referují, že mají pocit neustálého dohledu a souzení, jako pár jsou neustále okukováni, protože různorodost jejich původu je nepřehlédnutelná (Beck, Beck-Gernshein, 2014). Mají pocit, jako by byly neustále v akváriu. Nemají téměř žádné soukromí a jejich vztah přestává být anonymní. Domnívají se také, že si lidé myslí, že mají právo o nich nebo před nimi cokoliv podotknout. Stávají se se svými partnery zdrojem často neuvědomovaných reakcí, ať již pozitivních či negativních. Z pohledů, které na ně okolí upírá, je zřejmé,

že pouhá odlišná tělesná vizibilita stačí některým lidem k zaujetí postoje při náhodném setkání.

Ovšem co se týče pohledů, nejsou vždy jen negativní, ženy vnímají také pohledy pozitivní, vzbuzující zájem. Je však třeba rozlišovat mezi prostým pohledem (díváním se), který v sobě nenese žádnou další informaci a slouží člověku pouze k orientaci a poznávání, a pohledem, kterým se jedinec snaží v interakci předat nějaké sdělení. Nutno vzít v potaz, že neustálá přítomnost pohledů může fungovat ze strany žen jako sebenaplňující proroctví. Pohledy samy o sobě nemusejí mít žádný význam, ale ženy jim jej přikládají. Tím pádem se dominantní pohledy stanou klíčovým faktorem v jejich každodenním životě.

6 EVA, MANUEL – STIGMA A OKOLÍ

Nešlo to, i přesto, že to byla stále ta stejná Eva, kterou všichni znali, začala se odlišovat určitým způsobem od ostatních. Postupem času přestala na pohledy reagovat, ne že by je nevnímala, jen se z jejího pohledu nedalo nic vyčíst – ani únava, ani netrpělivost, ani zlost, jen prázdnota a smíření s obvyklým stavem. Pokusila se obrátit své vidění za nepříjemnou kolemjdoucí, jenž prohlásila, že potom, co viděla toho negra, udělalo se jí špatně, ale když spatřila obličej ženy, od níž slova vzešla, rozhodla se nereagovat. Nestálo jí to za to. Jen si pomyslela, že je ráda, že nejde vidět jeho náboženské vyznání. Manuel je totiž muslim.

„*Pospěš!*“ volala Eva na Manuela. Celí udýchaní nastoupili do autobusu. Sedli si a drželi se za ruce. Jeden ze spolucestujících se rázem zvedl a mířil do zadní části autobusu. Z ničeho nic začal po Manuelovi pokřikovat, že je černá opice z Afriky, přece vedle ní nebude sedět. Dlouho se nenechal slyšet ani cestující sedící přímo za nimi a prohlásil, že jsem špína, protože jsem si začala něco s individuem této rasy. Později někdo zařval „*Zrádkyně!*“ a vystoupil. Je pryč, dveře se zavřou. „Panebože,“ říkala si: „*Prosím, ať nikdo už nenastoupí. Už to máme jen kousek.*“ Měla pocit, že už to nevydrží. Ať po nich řval kdokoliv cokoliv, nikdo se jich nezastal.

Pokaždé, když měl někdo poznámku na jejich adresu Eva cítila, že jí jen připomínají jejich odlišnost od toho, co je očekáváno a považováno za normální. Začala si uvědomovat, že počítala s nějakými negativními komentáři na adresu svého partnera a byla jim ochotná čelit, tedy aspoň si to myslela. Ovšem s čím nepočítala, byla změna chování k její vlastní osobě. Nikdy ji to nenapadlo, přesto jí bylo přisouzeno stigma. Nestává se ani není její skutečnou vlastností, ale bylo jí pouze sociálně přisouzeno. Postoje k ní se začaly měnit. Okolí ji považovalo za nečistou či zrádkyni. Jen z toho důvodu, že nejspíše porušila jejich individuální implicitní očekávání. Postupně došlo k tomu, že Eva pomyslně přebrala identitu svého partnera a začala být trestána.

Když ji už po několikáté někdo na ulici nazval „muslimskou matrací“, „negerskou vítačkou“ či „zrádkyní“ snažila se předstírat, že je někým jiným, respektive, že není tím, kým je. Čím dál tím častěji předstírala, že negativním komentářům útočícím na její či partnerovu osobu nerozumí. Předstírala, že je

cizinka. I přesto, že se snažila reakcím bránit a ignorovat je, z jejího života nezmizely, naopak se stávaly stále častější součástí jejího každodenního života. Cítila pocit vykořenění. Postupně si začala uvědomovat, že je nucena vyrovnat se nejen se stigmatizací svého partnera, ale také s přeneseným stigmatem na svou osobu.

6.1 STIGMA

Lidé si ve styku s ostatními vytvářejí určité kategorie a s nimi spojené atributy, které jim umožňují hladší komunikaci. Vytváří si o lidech jakousi virtuální sociální identitu (jaký dotyčný asi je podle jeho vzezření, chování, vyjadřování atd.). Přistupování k druhým s předsudky často plyne z neznalosti druhých, kdy ostatní hodnotíme pouze na základě generalizovaných informací. Tento silně diskreditující atribut Goffman (2003) nazývá pojmem stigma (někdy bývá označováno i jako selhání, nedostatek nebo handicap). Stigmatizací Goffman rozumí apriorní negativní hodnocení člověka, většinou generalizované na celou jeho osobnost. Stigma může být zjevné (např. tělesné znetvoření nebo odlišná barva pleti) či skryté, které vyjde najevo později (např. neznalost jazyka, náboženství). Později mohou stigmata kontaminovat ostatní členy rodiny přenesením znamení stigmatu i na ně.

6.2 PŘENESENÉ STIGMA

Předchozí řádky přinesly možnost vidět svět očima žen, které se staly obětí přeneseného stigmatu, především jak reagují ve společnosti, v níž jsou považovány za devianty. Jak bylo naznačeno výše, skrze partnera dochází k přenesené stigmatizaci směrem k ženám. Ovšem jak uvidíme později, stigmatizace zde nekončí. Postupně se začíná dotýkat také jejich nejbližších, později samotných potomků, a ženy jsou nuceny se s touto situací dále konfrontovat.

V rámci výzkumu bylo nalezeno **6 kategorií** strategií za účelem vyrovnání se se stigmatizací, které budou postupně prezentovány pomocí následujících příběhů.

Jsou následující: první strategie, kterou nazývám (**1) vykořenění** byla prezentována již výše. Jedná se o moment, kdy ženy v nepříjemných situacích předstírají, že jsou někým jiným, respektive nejsou tím, kým opravdu jsou. Nechtějí se dále identifikovat s Čechy zastávajícími tyto negativní postoje. Následující strategie **(2) nadměrný pocit zodpovědnosti, (3) hledání nové identity, (4) nepřenosné zkušenosti, (5) sociální interakce a (6) utajování partnera** budou odhaleny postupně.

7 EVA, MANUEL A JEJICH „ZNÁMÍ“

„*Gól!*“ zakřičeli diváci! Když jsme se s Manuelem přestěhovali, chodil hrát fotbal a já jsem jej o víkendu doprovázela na zápasy. Lidé na něj často pokřikovali, co je to za negra na hřišti. „*Proč tam vlastně je?*“ zaslechla jsem rozhovor dvou žen sedících kousek ode mě. Když dal kdokoliv z jeho týmu gól, z tribuny se ozval jásot. Lidé začali poskakovat a tleskat. Když dal gól Manuel, vzbudila se vlna nejvíce negativních komentářů a ozvalo se bučení. „*Fůůj!*“ pokřikovali na něj nejen soupeři, ale i fanoušci týmu, v němž hrál. Řvali na něj, proč raději někomu nepřihrál, aby dal gól někdo jiný. Někdo prohlásil, že tam nemá co dělat. Bylo mi to líto, hrál dobře, ale vždy jsem měla pocit, že mu jasně dávali najevo, že si ten úspěch prostě nezaslouží. Jediné štěstí, že většině těch nadávek nerozumí, pomyslela si. Možná nerozuměl, ale neakceptaci poznal. Cestou domů mlčel.

Zatímco ze strany okolí a širší veřejnosti měli často pocity odmítnutí, u přátel po většinu času nacházeli podporu. Manuel často chodíval po fotbale se spoluhráči do hospody. Vždy mu říkávali, ať si z komentářů a hloupých poznámek nic nedělá. Od prvního okamžiku se o něj zajímali. Vyzvídali, odkud je a jak se sem dostal. Vnímali jej jako jedinečnou součást svého týmu, svou chloubu. V hospodě vždycky říkávali: „*To je náš Manuel z Afriky*“ a přátelsky jej poplácávali po ramenu. Se stejným přijetím se setkaly i ze strany Eviných přátel. Manuelova přítomnost v nich vždy vzbuzovala zájem a zvědavost. Často jejich vztahu vyjadřovali otevřeně podporu a nikdy od nich přímo nezaslechla nic negativního. To ovšem neznamená, že se to nedělo. Nestřetávala se s tím sice osobně, ale nic se mezi lidmi nešíří rychleji než pomluvy. A tak i Eva pochopila, že se jedná pouze o zdánlivou akceptaci.

„No, ta Eva chodí s tím Afričanem, myslíš, že ho má skutečně ráda? Není to jenom kvůli sexu? Slyšela jsem, že jsou dost obdaření,“ pronesla kolegyně Klára. Klára byla o několik desítek let starší než Eva. Věkově se spíše blížila paní Daně, Evině sousedce. Proto se Eva vlastně ani nedivila, když se doslechla o tom, že má nějaké výhrady k jejímu vztahu. Jen se pousmála a dělala, že nic neslyšela. Jenže záhy jí zmizel úsměv na rtech, když zjistila, že podobné debaty o ní vedou i její mladší kolegyně z práce, dokonce i kamarádky, které se ještě minulý týden

zajímaly o Manuela a vyjadřovaly jim podporu. „No, asi by ji bílý nechtěl, tak je s černým, víš co," prohlásila kolegyně od vedlejšího stolu.

Nikdo jí nikdy nic neřekl do očí, ovšem pomluvy směřující k volbě jejího partnera byly stále častější. Z příjemných schůzek u kávy se postupně stávala otravná shledání, hořkl průběh konverzace a atmosféra houstla. Nejen, že se pomluvy postupně začaly odrážet na psychice Evy, ale také začaly ničit její přátelské vztahy. Nic jim neprovedla, ale zároveň cítila, jak se s ní kolegyně začínají nerady bavit. Když si někde povídaly a přišla k nim, hovor najednou utichl. S kolegyněmi o této situaci nikdy nemluvila, vždy když zaslechla jakýkoliv rozhovor o ní, jen uhýbala očima a snažila se myslet na něco neurčitého a zakousla se do další čokolády. Aniž by to někomu přiznala, byla z toho úplně na nervy.

O týden později se jí v práci udělalo nevolno a zkolabovala. Zaměstnavatel se ochotně nabídl, že ji odveze domů. „*Nebo máte přítele, který by pro Vás mohl přijet?*" zeptal se. Najednou jako by se v ní krve nedořezal. Po krátké odmlce odpověděla, že ne. Už zase jsem to udělala, v duchu si vynadala. Hrozně nerada to řekla, jen co to vyslovila litovala. Na druhou stranu přece chtěla chránit Manuela nebo sebe? Jednoduše se bála přiznat, že má za přítele černocha. Zase! Bála se narušení dalšího vztahu. Šéf ji odvezl domů. Manuela dnes pustili z práce dřív, tak ho potkali hned u dveří. Pozdravili se a Eva nepozorovala žádnou zvláštní reakci. Setkání s Manuelem ho vůbec nerozhodilo, ani následující dny se jeho chování nezměnilo. Na základě zdánlivě nevinné záležitosti jako je vyslechnutí cizího rozhovoru si Eva vytvořila konflikt pouze ve své hlavě a od teď se znovu bála hovořit o svém příteli. Raději jej záměrně utajovala.

8 KARLOS, MAUEL A JEJICH MÉNĚCENNOST

Eva a Manuel spolu žijí 5 let. Než Eva poznala Manuela byl profesionálním řidičem. Na poměry, ve kterých si na západním pobřeží žil, to byla velmi prestižní práce. Málokdo tam měl řidičák, takže tam byl postaven celkem vysoko. Když se přestěhoval do Česka chtěl dělat tu samou práci, ovšem neměl řidičák, tak si ho musel udělat znovu. Řídit uměl, tak se o něj Eva nebála.

Když přišel z první zkoušky v autoškole jen pokrčil zoufale rameny a podíval se na Evu. „Co?“ Zeptala se ho. „Já tu autoškolu v životě nemůžu udělat. Když jsem přišel do místnosti na testy, všichni na mě koukali skrze prsty, k jízdám jsem se ani nedostal.“ Bylo to pro něj nepředstavitelné. V Africe byl zvyklý starat se nejen o rodinu, ale především sám o sebe. Tady nemohl. Neměl ani práci ani řidičák. Bylo to pro něj frustrující. Navíc si ani sám nedokázal najít práci. Cítil se méněcenně, ale věděl, že takhle to dál nejde. Požádal Evu, jestli by mu nepomohla najít práci, česky stále hovořil lámaně, takže to byl nelehký úkol. Této úlohy se Eva zhostila velmi rychle a cítila příležitost, jak svému manželovi pomoct tento pocit překonat, a snažila se mu co nejdříve najít nějakou adekvátní práci.

„Pokud bude dodržovat pracovní dobu a nebude se flákat, zkusím to s ním“. A tak se Evě podařilo zařídit mu práci u technických služeb, u popelářů. Zařídila mu práci, kde nepotřeboval jazyk. Udělala přesně to, co po ní chtěl, a měla z toho náležitou radost. Potvrdila si své schopnosti a měla pocit, že svému partnerovi znovu poskytla bezpečnou půdu pro život a zachránila jej. Samozřejmě to pro něj byl šok najednou pracovat u popelářů. Díky své pracovitosti se mu rychle podařilo dostat mezi lépe hodnocené zaměstnance, byť teda jenom u popelářů. Co se týče jeho sebevědomí, hodně mu to pomohlo.

Sebevědomí mu zase rychle kleslo, při ranní cestě autobusem. Do práce většinou jezdíval rovnou v pracovní uniformě, a tak se nevyhnul posměchu. Když si sedl v autobuse na jedno z volných míst u dveří, spolucestující začal kopat do dveří, potom sedadla jejího manžela a křičel na něj, že je negerská špína a ať okamžitě vystoupí. Křičel tak dlouho, dokud nevystoupil. Celý autobus tomu jen slepě přihlížel, nikdo se jej nezastal.

Zatímco Eva našla Manuelovi práci a měla pocit, že mu pomohla, Karlos si našel práci sám. Pracuje již několik let ve fabrice na směnný provoz, kde mistr nesnese jeho přítomnost, ale zároveň si ji neustále vynucuje. Když naposledy s Petrou chtěli jet na dovolenou, mistr mu odmítl dát volno i přesto, že má nadělanou spoustu přesčasů, které by mu pokryly mnohem více než 5 dní dovolené, jenž požadoval. Přesto to nejde, většinou to nejde kdykoliv, když o volno požádá. Tentokrát se Petra rozhodla, že to nenechá jen tak, protože na společné dovolené nebyli již několik let. Rozhodla se situaci vyřešit.

Opakovaně chodila za mistrem a prosila za Karlose o dovolenou, o pár dní volna navíc. Když přišla domů a říkala to Karlosovi, místo toho, aby jí poděkoval, jen sklopil oči a odešel. Cítil hanbu. Vůbec nestál o to, aby za něj Petra něco řešila, zvládne to sám. I přesto, že Petře několikrát výslovně řekl, že není potřeba, aby za něj něco řešila ona, jeho přání nerespektovala a za mistrem ještě několikrát zašla. Měla neustálé tendence za Karlose něco řešit. Hnací silou jí byl vnitřní pocit, kdy cítila, že je schopná tuto situaci řešit. Jako by její slovo v tomto ohledu znamenalo něco více než jeho. Neznamenalo, později si uvědomila, že to nebylo dobré. Aniž by si to dříve uvědomovala, namísto pocitu spokojenosti v něm naopak vzbuzovala úzkostlivé pocity závislosti a prohlubovala jeho méněcennost. Manuel si začal připadat prázdný a zbytečný.

8.1 NADMĚRNÝ POCIT ZODPOVĚDNOSTI

Stigma neproniká pouze do každodenního života obou aktérů partnerského vztahu, ale i do života jejich nejbližších. Ženy jsou na jedné straně nuceny vyrovnat se nejen se stigmatizací svého partnera, ale také s přeneseným stigmatem na svou vlastní osobu. U mužů se objevuje komplex méněcennosti vznikající na základě předsudečného přistupování majority k jejich osobě. Muži se s komplexem méněcennosti vyrovnávají nejrůznějšími způsoby, stejně tak na něj reagují, ovšem nejsou jediní. Z výzkumu je patrné, že i ženy reagují na vzniklý komplex méněcennosti u svého muže, a to nadměrným pocitem zodpovědnosti, ve kterém

spatřuji analogii s konceptem tzv. *White savoir complex* neboli komplex bílého spasitele (Aronson, 2017).

Termín pojednává o osobě, která se snaží pomoct spasit lidi, kteří nejsou bílí. Je asociován především s Afrikou a souvisí s její otrockou minulostí a kolonialismem, což značí jistou podřazenost těch, kteří jsou jiní, respektive nejsou bílí. Vysvětlení této kulturní hegemonie, kterou zaujímá Západ nad Východem, můžeme nalézt v konceptu orientalismu. To, jak je Východ konstruován Západem, se zasloužilo o rozšíření toho, že orientalismus prostupuje jak vědeckým diskurzem, beletrií, tak i médii a vše je v nich provázáno (Said, 2008). Tyto zmíněné prostředky jsou nápomocným šiřitelem v uchování submisivního postavení Afričanů v současné době, které si vyžaduje poručenství Západu. Stereotypní zobrazování těchto jedinců pomáhá vzniknout kolektivní představě, která definuje Západ, Evropany v protikladu vůči Neevropanům, tedy Východu. MY vs. ONI.

Komplex bílého spasitele, který pozorujeme nejčastěji na příkladu dobrovolnictví v Africe či adopci afrických dětí, můžeme nalézt také u žen žijících s partnerem jiné barvy pleti. Vyznačuje se nepřiměřenou mírou vysoké zodpovědnosti žen za svého partnera a jeho ochranu. Díky negativním reakcím ze strany majority dochází k oslabení Afričanů. Muži jsou často majoritní společností diskriminováni a odsouzeni jako méněcenní. Následně u nich vzniká komplex méněcennosti. Ženy jsou si vzniklého komplexu u svých partnerů vědomy a snaží se partnerovi poskytnout bezpečnou půdu pro život a chránit jej. Reakce okolí je podněcují k touze zachraňovat svého partnera a ženy věří, že tuto možnost mají. Přesvědčení o této možnosti nalézám v hluboce zakořeněném fenoménu *whiteness* a jeho superioritě, tedy schopnosti a možnosti zachránit ty „druhé".

Existuje rčení, které říká, že „kdo je sám v klubu, nevidí ty, kteří musejí zůstat venku". V tomto případě: kdo má bílou barvu kůže, nevidí svá privilegia, kterých samozřejmě požívá (Beck, Beck-Gernshein, 2014). Stejně jako nevidí fakt, jak se

(ne)daří těm, kterým se jich nedostává. U žen v mém výzkumu k tomuto uvědomění ovšem dochází a své privilegium využívají. Objevuje se u nich pocit domnělé schopnosti pomoci, kdy se domnívají, že jejich činy a slova mají v majoritní společnosti mnohem větší váhu, než jejich partnerů a mohou něco změnit.

Zde můžeme pozorovat, že nedochází pouze k distinkci mezi MY a ONI, jelikož ženy se barvou pleti od majoritní společnosti neliší, ale mezi „MY" partneři a „ONI" majoritní společnost. Problém je, že ženy se se svými partnery až příliš identifikují a snaží se je uchránit před druhými. Chybí jim jasná hranice, která by je od partnera oddělila, přebírají jeho identitu a pak se jen těžce odděluje „já" od „my". Následně dochází k tomu, že za své partnery řeší i věci, které nejsou nezbytné, aby partnera ušetřily negativních reakcí a nevystavovali nepříjemným situacím, i když o to ne vždy stojí. Tímto nadměrným ochraňováním nedostávají „oslabení muži" možnost se se svými problémy vypořádat sami, naopak v nich ještě více podněcován komplex méněcennosti. Ženy si často neuvědomí, že tím zároveň uplatňují svou moc nad druhými a často jim škodí.

Další možné vysvětlení nadměrné zodpovědnosti můžeme nalézt v jeho psychoterapeutické funkci. Můžeme si povšimnout, že na základě stigmatizace partnera (i žen samotných) u nich dochází k pocitům frustrace a bezmoci. Snižuje se jejich sebevědomí a cítí subjektivní pocit nepřijetí nejen v rodině, ale i v celé společnosti, zatímco ony touží po klidném přijetí svého vztahu, sebe i svých partnerů. Domnívám se, že nadměrnou potřebou pomáhat, si ženy kompenzují mimo jiné také svou vnitřní úzkost. Potřeba pomáhat tak může signifikovat nevědomou obranu, kompenzující neschopnost prožívat či artikulovat emoce a potřeby (Schmidbauer, 2008).

9 EVA A IDENTITA

Petra a Eva se snažily vyrovnat se stigmatizací svých partnerů prostřednictvím překonání jejich komplexu méněcennosti, ale zapomínaly, že již nejsou jediní, kdo stigma mají. V momentě, kdy byl Evin vztah odmítnut, změnilo se i chování k její osobě. Ona však celé situaci nerozuměla. Najednou jako by nevěděla, kdo je a kde je její místo. Lidé, se kterými byla zvyklá být neustále kontaktu, ji ignorovali, uráželi a kontakt s nimi byl pro Evu čím dál tím vysilující. Po odmítnutí jejího vztahu se u ní začal objevovat stále častěji pocit nejistoty. V návaznosti na negativní reakce ze strany okolí často pochybovala o svém rozhodnutí. Začala se cítit brzděna v tom, co skutečně chtěla.

Začínala se čím dál více uzavírat sama do sebe a stále častěji se u ní objevoval pocit bezmoci. Dostávalo se jí zvýšené emocionální zátěže, která měla zcela zásadní vliv na její chování. Byla pasivnější a uzavřenější. Najednou se neměla se svým trápením komu svěřit. Rozhodla se nechat si vše pro sebe. Stejně by akorát přišly řeči typu „*stejně jsme ti to říkali*“. Postupem času u Evy vzrůstala neschopnost se otevřeně a aktivně projevovat.

Zatímco Eva se začala uzavírat sama do sebe, její kamarádka Lenka byla schopna i nadále navazovat sociální kontakty, a alespoň částečně tak překlenout své stigma. Začala se stýkat s lidmi, kteří trpí stejným „handicapem“, tedy před nimiž nemusí nic předstírat, a tak poznala Evu. Když ji Eva poznala, najednou začala cítila lépe. Konečně měla pocit, že se může svěřit někomu, kdo jí bude rozumět a nebude se muset stydět. Až do teď si vše nechávala jen pro sebe a vše zajídala čokoládou. Ostatně už taky přibrala 10 kilo.

Lenka ji seznámila s Annou a jejím manželem z Ghany. Postupem času se Eva přestala stýkat se svými kolegyněmi i některými kamarády. Naopak se začala vyskytovat ve společnosti žen, které mají také partnery z Afriky. Pochopila, že se již nepotřebuje zalíbit všem a skutečně nestojí o vynucenou akceptaci od svých starých přátel. Na druhou stranu o Manuelovi rodičům stále neřekla, snažila se jejich vztah udržet co nejdéle v tajnosti.

9.1 HLEDÁNÍ NOVÉ IDENTITY

V předcházejícím příběhu poukazuji na fakt, že kromě vyrovnání se se stigmatem svého partnera, je také úkolem žen **(3) najít si novou identitu** po získání stigmatu (Goffman, 2003). S hledáním nové identity úzce souvisí změna jejich přístupu a chování. Na druhé straně jsou nuceny také nalézt způsob, jak působit v sociálních interakcích v okamžicích, kdy se dostanou do bezprostředního kontaktu s majoritou.

Nutno zmínit, že také velmi záleží na sebepojetí jedince s tím diskreditujícím stigmatem. V momentě, kdy se ženy staly obětmi přeneseného stigmatu a jejich rozhodnutí volbě partnera bylo odmítnuto, začal se u žen objevovat pocit odmítnutí a bezmoci, jelikož došlo k znejistění jejich rozhodnutí, přesvědčení a hodnot ze strany nejbližších. V tomto okamžiku dochází k znehodnocení vlastních pocitů, ideálů, kterým ženy věří, jelikož jejich představa je napadena. Cítí, že jsou brzděny v tom, co skutečně chtějí, vnímají to jako odmítnutí a začínají být čím dál tím více uzavřené a vzbuzuje se v nich pocit bezmoci. S hledáním nové identity úzce souvisí změna jejich přístupu a chování. Některé z žen se často uzavřou a přestanou sdílet své problémy se vztahem, protože mají pocit, že u nikoho z okolí nemohou nalézt emoční podporu, tudíž nemohou artikulovat svou zkušenost či ventilovat své pocity (Goffman, 2003).

9.2 NEPŘENOSNÁ ZKUŠENOST

Do popředí se dostává problematika **(4) nepřenosné zkušenosti**. Artikulovat svou osobní zkušenost související se smíšeným partnerstvím je pro ženy velmi obtížné, až nemožné. V případě, že by tak učinily a někomu, kdo nemá stejné zkušenosti jako ony, sdělily, co prožívají, měly by dojem, že by naplnily veškeré obavy o tom, že jakákoliv potíž ve vztahu znamená selhání multikulturního vztahu. Postupem času u nich vzniká neschopnost se otevřeně a aktivně projevovat, dost

často se to projevuje i na jejich těle. Vzdor a moc ženy, tak začíná být ukryta v jejím vytěsněném osobním životě a najednou se cítí bezmocně.

Problém není v samotném interkulturním partnerství, ale ve společnosti, která na ně vyvíjí tlak. Tím, že ženy žádným způsobem nemohou artikulovat své problémy a nemohou popsat, jak se cítí, trápí se. Smíšené partnerství samo o sobě není přečin zasluhující si formální potrestání, proto k němu dochází na neformální úrovni. Fakt, že se ženy cítí odmítnuté a bezmocné, je pro ně účelnou formou neformálního trestu.

9.3 SOCIÁLNÍ INTERAKCE A UTAJOVÁNÍ

Změna postoje žen se začíná odrážet také v **(5) sociálních interakcích.** Zatímco některé jsou schopny navázat sociální kontakty a alespoň částečně překonat své stigma, jiné se uzavřou (Goffman, 2003).

V opačném případě jsou naopak příbuzní těmi, před kterými chtějí ženy své partnery **(6) udržet v tajnosti**. Tyto ženy jsou jistým způsobem zakořeněné ve struktuře české společnosti. Osvojují si názory širší veřejnosti na stigmata související s odlišnou barvou pleti, smíšené svazky atd. Apriorně tuší, že jejich rozhodnutí žít s partnerem jiné barvy pleti s sebou nese potenciální stigmatizaci, a tak zvažují možné dopady a obávají se skutečných reakcí. Z toho důvodu chtějí svůj vztah ze začátku držet v tajnosti. Ovšem život v takovém předstírání je permanentně plný úzkosti a možného prozrazení a z dlouhodobého hlediska je to nemožné (Goffman, 2003).

Toho jsou si ženy po navázání vztahu s partnery z nezápadního původu plně vědomy. Dochází u nich k uvědomění si hypotetické možnosti přenesení stigmatu na ně samotné a snaží se jej oddálit či zmírnit tím, že partnera představí až po dlouhé době utajování (čehož pak zpětně litují). Také se často stává, že nejdříve své

nejbližší na partnera jiné barvy pleti připraví a až o několik měsíců později s ním osobně přijdou domů. Některé z žen v mém výzkumu tak neučinily dodnes.

10 HÁDEJTE, KDO PŘIJDE NA VEČEŘI – RODINNÉ SETKÁNÍ

„*Haló?*“ ozvalo se z mikrofonu od zvonku dole u schránek. „*To jsem já Peťulko, máma.*“ „*Pojď nahoru,*“ otevírání dveří zabzučelo. Mezitím si Petra přemýšlela nad tím, že jim mohla konečně Karlose představit. Zatím o něm jen mluvila. „*Zastavila jsem se tu, abych tě pozvala na večeři. Už jsem tě dlouho neviděla.*“ Skvělé, pomyslela si. Rozhodovala se, ale nakonec se zeptala: „*Můžu s sebou vzít i Karlose? Ráda bych vám ho konečně představila.*“ „*Jasně, budu se těšit.*“ Pak opatrně zamířila ke dveřím, protože spěchala do práce. „*Uvidíme se ve středu!*“ zavolala ještě z chodby.

„*Ahoj!*“ křičí máma z kuchyně na konci domu. „*Dnes budeme jíst v kuchyni, jen něco dodělám a jsem u vás.*“ Normálně večeří v obýváku, protože otec vždy mezi jídlem a konverzací okem pokukuje po zprávách. Dneska byla večeře nachystána v kuchyni. Je tak malá, že většinou se tam skoro nevejdou, ale dneska chtěla máma udělat dojem. Na večeři byla knedlíčková polévka a kachna se zelím, mámin oblíbený recept. Tím, že se dnes večeřelo v kuchyni, nepotkali se s matkou hned.

„*Večeře!*“ křičí máma. Čím více se přibližujeme, tím více vidím, jak mámě mrzne úsměv na tváři. „*Ahoj!*“ chci ji obejmout jako vždy, ale couvla. Nenechám se vykolejit. „*Tohle je Karlos.*“ „*Dobrý den,*“ zareaguje pohotově Karlos. „*Dobrej.*“ odpověděla z donucení a zaujmula místo u sporáku, aby mohla začít servírovat jídlo.

V místnosti je skoro úplné ticho. Kdyby necinkala lžička v polévce, slyšela by dech kohokoliv v místnosti. Je to zvláštní. Obvykle se na sebe při jídle dívají a všude se rozléhají slova Petřiny mámy. Když mluví, šíleně řve. Dneska všichni jen zírají někam do zdi nebo do talíře a přemýšlí. Pak jen matka zavrtí hlavou, jenom krátce, jako by si to na poslední chvíli rozmyslela. Ne, myslela to vážně. Kdyby jí tehdy něco vmetla něco do tváře, nejspíše by tady už neseděla.

„*Dá si ještě někdo polívku?*“ zeptala se. Koutkem oka se podívala na Karlose a rychle zase odvrátila pohled, polkla a zeptala se, jestli si dá taky. Najednou neměl odvahu ji požádat o další porci, ale také měl strach odmítnout. „*Ano, děkuji.*“ Matka se hluboce nadechla a polohlasně řekla: „*Bodejť bys nadával,*“ a nalila mu další žufánek polévky. Viděla jsem, jak se Karlosovi třepe ruka. Vypadalo to, jako

by měl najednou potíž ji vůbec udržet nebo zvažoval, jestli má na polévku ještě vůbec chuť?

Petru celá situace začala přivádět k šílenství. Nechápala, proč v šarádě ještě pokračují. Další chod se dojedl u společného stolu jen z nutnosti. „*Dám si stehýnko,*“ pronesla Petra a usmála se, aby zahájila konverzaci. „*Je to moc dobré,*“ prohlásil Karlos. Všichni zvedli zrak, ale konverzace nepokračovala. Všichni chtěli mít tuhle zatracenou večeři už za sebou. Ve vzduchu byla cítit vlna nesympatie a viny.

Máma vstala z ničeho nic od nedojedeného jídla. Na talíři jídlo zásadně nenechávala. Pustila se do drhnutí toho velkého kastrolu. Drhla ho tak silně, že bouchala do stěn kastrolu. Zvuky se v tiché místnosti šířily jako ozvěna. Petra chtěla jít matce pomoct, chtěla něco udělat. Zvedla se a místo toho, aby šla, zůstala tam stát jako solný sloup, protože si uvědomila, že tam Karlose nemůže jen tak nechat sedět. Zůstala stát uprostřed cesty, začala se potit. Myslím, že se spíš chystala zmizet, ale nějak to nešlo. O chvíli později si šla Petra společně s otcem a Karlose sednout do obývacího pokoje.

„*Péťo, pojď sem,*“ ozvalo se z kuchyně. Sevřel se jí žaludek. Rozklepaným hlasem odpověděla, že už jde. Řekla, že je hned zpět, otočila se na Karlose a pohladila jej po ramenu. Než došla do kuchyně, slyšela, jak si máma mluví sama pro sebe. Dělá to vždycky, když ji něco štve, ale nechce to říct. Snažila se to ignorovat a vešla do kuchyně. „*Ano, mami?*“ zeptala se. Nevěděla, co má čekat, jestli je naštvaná a začne křičet nebo ji jen vyhodí. Nechtěla promluvit jako první. Chvíli mlčky stála a čekala. „*Vždyť je černý, nechápu, jak jsi nám to mohla udělat. Nikdy by mě nenapadlo, že zrovna ty bys sis někoho takového dovedla domů. Jsi naše jediná dcera, jak jsi nám to mohla udělat a najít si černocha. Vůbec nevíš, co tě čeká! Chceš zůstat jednou s dítětem na krku sama?*“ Petra váhala, jestli něco říct, nakonec neřekla vůbec nic. Jen se v hlavě sama sebe tázala, jestli by byla situace lepší, kdyby rodiče upozornila na to, že je Karlos Afričan. Zatímco máma pokračovala ve výčitkách, Petra se obrnila. Sebrala se a odešla i přesto, že matka na ni mluvila. Z kuchyně jen zaslechla, jak si matka zase mluví pro sebe „*Co si o nás, proboha, pomyslí sousedi?*“ ozvalo se z kuchyně. Petra věděla, že má potíže, ale rozhodla se beze slova odejít. Matka byla tak vytočená, že se divila. Jen zavolala na Karlose, že už půjdou. Objala tátu a odešli.

„Přijdeš příští týden?“ zeptal se otec. *„Nejspíš ne, nemám čas,“* odpověděla i přesto, že věděla, že zase lže. Rozloučili se tím, že na sebe zamávali. Místo obvyklého dlouhého loučení se dveře rychle zavřely. Petra se podívala na zavřené dveře a ulevila si: *„Ach jo!“* Jsou to jediná slova, na které se zmůže. Karlos se dívá před sebe a mlčí. Oba dva jen pokračují v chůzi. Petra jen lituje, že mámě nebyla schopna nic říct, dokud měla příležitost. Přemýšlí, jestli se s matkou ještě někdy uvidí.

Uplynuly dva týdny. Petra se sedí doma na sedačce a dívá se na zvonící telefon – máma! Zakazuje si to, ale pořád se musí na telefon dívat. Nechá ho zvonit bez jakékoliv odezvy. Nemá za žádnou cenu chuť se svou matkou mluvit. Našla dopis, který před ní Karlos schovával ve skříni pod hromadou svetrů. Byl od její mámy, když si ho před týdnem četla, zvedl se jí žaludek. V dopise Karlose žádala, ať nás nechá na pokoji, že na naši rodinu přenese jen neštěstí. Nezapomněla zdůraznit, že mít černocha v rodině je ostuda. Domnívá se, že by bylo pro všechny lepší, kdyby odešel. Stále se dívá na zvonicí telefon, zatímco si utírá slzy. Bylo to poprvé v životě, co se za svou mámu opravdu styděla. S Karlosem o dopise nikdy nemluvili. Nejspíše jí ho ani nikdy neplánoval ukázat.

„Už to nezvládnu,“ stěžuje si Petra Karlosovi, když jí opakovaně zvoní telefon při večeři. *„Vem to,“* pobídne ji Karlos. *„Ať je jakákoliv, je to tvoje matka. Zvládneme to,“* podpoří ji. Po třech týdnech Petra konečně zvedne telefon. Je ticho. Nic se neozývá, ale ví, že tam je, slyší její dech. Petře se rozbuší srdce, chtěla by mít tento rozhovor za sebou. Čeká, jestli se jí matka omluví a co bude následovat. *„Mohla bych se zastavit, dlouho jsem tě neviděla.“* *„Jestli chceš,“* odpoví odměřeně Petra. *„Dobře, přijdu zítra, můžu?“* *„Jo, budu celý den doma.“* *„Dobře. Pozdravuje tě táta.“* *„Taky ho pozdravuj,“* odpověděla Petra. Položila telefon a hlasitě si povzdechla. Karlosovi oznámila, že zítra přijde matka. *„Pokud tady nechceš být, nemusíš,“* nabídla mu. *„Ne ne, zůstanu,“* odpověděl pohotově.

Když zazvonil zvonek, byla Petra zrovna v koupelně. Dveře otevřel Karlos. *„Dobrý den, pojďte dál,“* uvítal Petřinu matku. *„Dobrej,“* odpověděla a vstoupila. *„Kde je Petra?“* zeptala se. *„Už běžím!“* volá Petra z koupelny. *„Myslela jsem, že budeš doma sama,“* prohodila při cestě do obýváku. Všichni tuto poznámku ignorovali.

Seděli v obýváku. Karlos si sedl na jednu stranu sedačky a máma na druhou. Petra byla nucena sednout si mezi ně. Konverzace probíhala buď mezi Karlosem a Petrou nebo mámou a Petrou i přesto, že tam seděli všichni tři společně. Máma Karlose ignorovala. Ve stejném duchu proběhlo několik dalších setkání. Setkání ve stejném duchu pokračovali několik měsíců. Zatímco s tátou si Karlos mohl vždy popovídat, s mámou to bylo těžké. Když měla přijít, Petře bylo vždy celý den před její návštěvou špatně a Karlos už přestal zůstávat doma.

Po pěti měsících, když zase seděli na sedačce máma, Petra a Karlos, řekla máma něco ve stylu, jestli by se Petra mohla zeptat Karlose, jestli má rád svíčkovou. Prý by je zase chtěla pozvat na večeři. Petra nechápala, Karlos seděl vedle ní a moc dobře rozuměl, na co se jej ptá. Přičemž Karlos odpověděl, že ano, ať to Petra vyřídí mámě. Uplynulo 10 nesnesitelně dlouhých minut, přesně takhle dlouho trvala tato nesmyslná konverzace. Petra se cítila v pasti, jako ve vězení. Chtěla utéct.

Myšlenky útěku se nezbavila, ani několik měsíců poté. Karlos v té době ještě občas pracoval v Německu. Jednoho dne sbalila a odjela s ním, aniž by o tom komukoliv řekla. Potřebovala od toho všeho utéct pryč. Když přijela do Německa, mohla se s Karlosem držet za ruce, aniž by vzbuzovali sebemenší pozornost. Přestala pozorovat nepříjemně klouzající pohledy po jejím těle. Cítila se znovu jako neviditelná. S Karlosem si také zase více začali povídat.

„*Jsem těhotná,*“ oznámila po dvou měsících Karlosovi. Po delší úvaze se rozhodli, že se vrátí zpět do Česka. Když se rodiče dozvěděli o jejich návratu, ihned k nim přišli. Po třech měsících strávených v Německu se Petra cítila vyrovnaně. Vše se změnilo při prvním setkání s rodiči. Táta Petru objal se slovy, že je rád, že jsou v pořádku. Poté podal ruku Karlosovi, zatímco máma si neodpustila jedovatou poznámku. „*Nebýt toho negra, nikdy by se o Petru nemuseli tolik strachovat.*“ Všichni na ni upřeli dlouhý, vážný, všeříkající pohled. V místnosti se opět rozptýlilo nesnesitelné ticho.

„*Petra je těhotná!*“ vypustil z úst Karlos. Všichni zbystřili. Nebyla to příliš vhodná situace, ale neodpustil si to. „*Cože?*“ vykřikla matka. Karlos pokračoval: „*A pokud chcete naše dítě někdy vidět a být mu babičkou, přestanete mě urážet, jinak ho nikdy neuvidíte.*“ Bylo to poprvé, co se mámě někdo postavil.

10.1 RODINA

Jak můžeme vidět, svět lásky se změnil. Dříve existoval svět, který stavěl lásce do cesty nejrůznější překážky, dnes se tvrdí, že existuje svět neomezených možností lásky. I přesto, že se uvolnily sociální hranice, sociální kontrola stále nepolevila (Beck, Beck-Gernshein, 2014). V dřívějších dobách rodina vybírala ženám partnera vyhovujících poměrů. Dnes se to může jevit jako dávno překonaný fenomén, ovšem výběr vhodného partnera stále přetrvává, ačkoliv se jeho formálnost přesunula na neformální úroveň implicitních očekávání.

Z výzkumu je patrné, že v poslední letech se s nárůstem diverzity klade v české společnosti stále větší důraz na diskurz homogenity, jenž prostupuje všemi sférami společnosti. V případě, že je tento diskurs následován, ať vědomě či nevědomě, dochází k prosazování modelu asimilace. Zpětně se pak podvědomě očekává jistá loajalita, ke které se vztahuje také „rasová loajálnost" související s očekáváním homogenních svazků (Allport, 2004). V případě, že dojde k porušení, na páry se lepí nálepka zvláštního případu – jiného a odchylného, což je samo od sebe chtě nechtě jistou formou rasismu. Mechanismy za účelem prosazení homogenity a projevení nesouhlasu můžeme pozorovat již u rodiny.

Do popředí se dostávají nejrůznější strategie vedoucí k prosazení modelu asimilace. Na počátku se objevuje jakási rodičovská povinnost, snaha varovat a jasně říci, co ženy ve vztahu s partnerem nezápadního původu čeká za účelem odrazení od tohoto typu svazku. Jedná se o touhu po bezpečí a konformitě, jelikož lidé rádi preferují, co dobře znají a považují za vhodné. Naopak to, co je jim cizí, považují za podřadné, méně dobré a nepřátelské, není to ovšem podmínkou (Allport, 2004).

10.2 MECHANISMY SOCIÁLNÍ TLAKU

Mezi mechanismy, jež jsou využívány k neformální sociální kontrole za účelem nastolení přirozeného pořádku, jsou využívány jak verbální, tak neverbální prostředky. Mezi verbálními prostředky můžeme nalézt **(1) kritiku** – situace, kdy jsou ženy podrobeny verbálnímu souzení, jež má negativní nádech. Většinou je tato forma vázána na rodinný prostor. Dále pak **(2) výsměch** (situace s kolegyněmi) **(3) pomluvy, (4) varování –** nejčastěji je využívána forma dopisu, za nějž se mohou fyzicky schovat. V současné době sice došlo k vývoji prostředníka k předávání informací z formy dopisů do virtuálního online světa prostřednictvím messengeru. Každopádně i nadále jsou útoky odosobněné. Lidem se mnohem snáze komunikuje přes internet, telefon, prostřednictvím dopisů či skrze další komunikační sítě

Většinou projevy nesouhlasu probíhají na úrovni **neverbální komunikace.** Patří sem především pohledy. Neformální sociální tlak je vykonáván **disciplinovaným pohledem,** může být také vykonáván neverbálními útoky, prostřednictvím **nejrůznějších gest** (např. omezení kontaktu). Posledním typem neverbální komunikace je **komunikace tichem,** jinak řečeno ignorace ve smyslu vytěsnění problémů a předstírání jejich neexistence. O neakceptaci smíšeného partnerství, stejně jako o partnerovi, se přímo nehovoří. Smíšené partnerství představuje v rodině jakési tabu, kterému je potřeba se vyhnout, v opačném případě dochází k ignoraci partnera v jeho přítomnosti. Dochází tak k jeho vytěsnění. V krajních případech dochází také k **fyzickým útokům.**

Ženy se cítí neustále pod tlakem, jejich úkolem je se s touto novou skutečností vyrovnat. Mnohé ženy volbu svého partnera spojí s útěkem, v čemž nacházím demonstrativní vzpouru lásky jako signál provokace, ale také úkryt na bezpečnější místo, kde se svou volbou necítí tolik ohroženy. Jiné omezí kontakt se svou rodinou.

V předchozím příběhu bylo na závěr otevřeno téma prostoru. Říká se, že prostor je univerzální a je pro každého stejný. Opak je však pravdou a prostor není

skutečně pro všechny stejný. Prostor se stává místem, kde dochází k uplatňování dominance a moci. Rasismus je konstruován společensky a zhmotňuje se kdekoliv v prostoru každý den (Young, 2004). Prostor měst v České republice je dnes založen na dvou principech: falešná neutralita a enormní homogenita (Rodríguez-Polo, 2018). Přesto, že se o této problematice smíšených párů nehovoří, je jich tu stále více a jejich život má jistá specifika. Tím, že se odlišují od většiny společnosti, jsou snadným terčem pro některé jedince nebo skupiny.

Jednu z možných komparací nalézám právě ve srovnání České republiky se zahraničím. Téměř ve všech rozhovorech jsem zaznamenala velmi silné a převážně negativní reakce a zkušenosti na smíšené partnerství v České republice. Naopak velmi pozitivní reakce ze strany žen, které cestují do zahraničí, přestěhovaly se tam nebo tam pobývaly delší dobu. Zahraničí pro ně představuje prostor, ve kterém si připadají anonymně a mají pocit, že jejich vztah nepředstavuje žádný problém.

Ve svém výzkumu jsem zjistila, že ženy často uvádějí zahraničí jako protipříklad netolerantního prostředí České republice, protože rasistické tendence v zahraničí nepozorují a cítí se tam bezpečně. Mají pocit, že pokud žijí v zahraničí, neakceptace a problematika smíšeného partnerství se jich nijak zvlášť v každodenním životě nedotýká. Problém a opětovné uvědomění situace nastane tehdy, když se vrátí zpět na území České republiky a reakce začnou znovu ovlivňovat jejich každodenní život. Všechny ženy zdůrazňují, že nemají žádné či velmi ojedinělé zkušenosti s negativními reakcemi v zahraničí.

Cílem následujících kapitol bude identifikovat rasismus a teritoriální chování v prostoru a s tím související strategie pohybu žen/párů v prostoru.

11 LENKA, RODINA A ZDÁNLIVÁ AKCEPTACE

Dívala se ven z okna, slunce hřálo. Paprsky slunce dopadaly jako žhnoucí oheň na krásnou africkou krajinu. Sytě zelená pokrývka se rozprostírala po celém údolí. Na pozadí se ozývala hudba v rytmech kizomby. Lenka celá zářila. Když viděla přicházející hosty v typických kostýmech zářících všemi barvami zapomněla na všechny starosti. Na svou africkou svatbu se těšila již několik měsíců. Zatímco si Lenka vychutnávala atmosféru, doběhla Esperanza, Bentova sestra. „*Volá ti máma.*“ „*Polož to!*“ odsekla jí. „*Teď nemám čas, za necelou hodinu se budu vdávat, a ještě není všechno připravené.*“ Lenka s mámou po tom, co odmítla její pozvání na svatbu, nechtěla mluvit. Esperanza ji neposlechla a hovor přijala.

„*Leničko, Leničko naše, prosím, nedělej to!*“ ozvalo se ze sluchátka. Lence naskočila husí kůže. S mámou nemluvila již 5 měsíců. „*Mami, já ho miluji a chci si ho vzít,*“ ozvalo se ze sluchátka z daleké Afriky. „*Leničko, pořádně si to rozmysli, vůbec nevíš, co tě čeká!*“ pokračovala matka. „*Nedělej to, ani nevíš, jak nám tím s tátou ublížíš. To nám nemůžeš udělat.*“ „*Mami…*“ zašeptala do sluchátka Lenka. „*Leničko, netušíš kolika lidem tím ublížíš. Vyber si buď my, nebo černoch z Afriky.*“ Lence najednou připadalo, jako by po té větě měla omdlít. Lenka byla tak zklamaná ze slov své matky, že jí připadalo, že všechno, co řekla potom, již neposlouchá. S každým dalším slovem si od rodiny připadala vzdálenější a měla pocit, že ji ztrácí. To už by stačilo, pomyslela si.

„*Za necelou půl hodinu se vdávám, mami.*“ „*To bys nám nikdy neudělala, Leni. Jestli ano, domů už se nikdy nevracej,*“ zjihne jí hlas. Lenka se slzami v očích zavěsila telefon. I přesto, že nikdo se zúčastněných v místnosti nerozuměl tomu, o čem se s matkou bavily, z Lenčina obličeje bylo znát, jak moc je jí mizerně. Celá zbledla, všichni v místnosti se ni báli promluvit.

„*Co se stalo?*“ zeptala se Esperanza anglicky. Lenka jí nebyla schopná odpovědět, tak ji jen objala. „*Jsem tu vždy pro tebe, u nás v Ghaně budeš vždy doma,*“ pošeptala jí do ucha. Lence bylo z toho nepříjemného rozhovoru nanic. Přesto se znovu přinutila k úsměvu, byl to přece její velký den. „*Všechno v pohodě,*“ odpověděla. Z tónu jejího hlasu bylo poznat, že je jí hrozně.

Od svatby uběhlo několik měsíců. Lenka s Bentem se usadili v Londýně. „*Kdy přiletíš?*“ zeptala se babička do telefonu. „*Babi, já nevím.*“ „*Leničko přijeď brzy, dlouho jsem tě neviděla, zůstaneš u mě.*“ „*Dobře, probereme to později,*“ ukončila rozhovor Lenka. „*Měj se hezky.*“

Když se po dvou měsících od posledního rozhovoru objevila Lenka s Bentem u dveří babičky na vesnici, kde strávila celé dětství, babička se mohla zbláznit radostí. Problém byl v tom, že sousedila s domem Lenčiných rodičů, se kterými od svatby nemluvila. Věděla, že domů se vrátit nemůže. Z toho důvodu se snažila zůstat v tajnosti v domě své babičky. Ovšem dlouho to netrvalo a celá vesnice se dozvěděla, že je doma i se svým novým partnerem.

„Leničko, já jsem nevěděla, že jsi zpátky. Maruška neříkala, že přijedeš. Jak se máš?“ vyzvídala sousedka při náhodném setkání. „Mám se dobře,“ odpověděla Lenka. „A co je nového?“ „Nic moc, teto.“ „A kdy si konečně najdeš nějakého chlapce, ať se můžeš vdát, vždyť je ti skoro 30.“ „Vždyť já už jsem přes rok vdaná.“ „Cože? Vždyť Maruška nic neříkala, podiví se.“ „A kdo to je, Leničko?“ zeptá se zvědavě. „Už musím jít,“ pomalu si uvědomí, jak se její hlas vytrácí. Nakonec dodá: „Ráda jsem tě viděla.“ Přinutí se k úsměvu. A vyrazila na zastávku, kde na ni měl čekat Bento, aby jeli společně nakoupit. Nakonec se rozhodli projít s tím, že do obchodu půjdou později. Lenka mu chtěla ukázat vesnici. Chvíli se klidně procházeli, pak jen z dálky zaslechli: „Táhněte zpět do Afriky, odkud jste přišli,“ bez toho, aniž by někoho zahlédli. Bento se zeptal, co to bylo. „Nevím, to nebylo na nás,“ zalhala a zavřela oči. Zase najednou musela čelit reakcím, na které v Anglii postupně zapomínala. Na cestu zpátky zvolila jinou ulici.

„*Víš, mě už se do toho obchodu nechce, nechceš zkusit české pivo?*“ zeptala se Lenka. Bento návrh uvítal, rovnou zamířili do místní hospody. Když vstoupili, všichni v hospodě najednou ztichli a upírali na ně zrak. Nevěnovali tomu přílišnou pozornost a sedli si k nejbližšímu stolu a objednali si pivo. V hospodě se večer scházela většina lidí z vesnice, proto nebylo překvapením, když se znovu setkala se s babiččinou sousedkou.

„*Ahoj, Leničko! Dobrý večer,*“ pozdraví také Benta. „*Dobrý večer,*“ odpoví oba. „*Jak se máte? Vidím, že sis z Anglie přivezla kamaráda.*“ „*Tak trochu,*“ odpoví. Když si Bento odskočí zapálit cigaretu, sousedka se začne vyptávat, kdo to je a odkud se

znají. *„Víte, to je můj manžel. Říkám Vám to teď, abyste se to dozvěděla ode mě, ne někde ve vesnici.“ „Aha, to je skvělé, proč jsi mi to neřekla odpoledne, když jsme se potkaly?“* Takovou reakci nečekala. Mlčela. Přesto moc dobře věděla, že se bála toho, co by mohlo následovalo. Mezitím se vrátil Bento a tak již neodpověděla.

„Dáte si ještě něco?“ zeptal se číšník „Ještě jedno pivo?“ Otočila se na Benta. Podíval se na něj i číšník. „Panebože, hochu, ty jsi byl dneska na tom slunku hodně. Ty jsi na sebe dal té vazelíny, panebože, dívejte se.“ V té chvíli se už na něj dívala celá hospoda. Lenka zatínala zuby tak silně, aby mu na to něco neřekla. „Zaplatíme.“ To bylo to jediné, na co se zmohla. Řekla to tak potichu, že v jejím hlase znělo veškeré ponížení. Číšník zmlkl. Následně prohlásil, že je to na účet podniku, jako by mu postupně docházelo, co vlastně řekl. Lenka se zvedla, Bento pochopil, že odchází i přestože konverzaci s číšníkem nerozuměl. Lenka neměla sílu mu to vysvětlovat, zamířili ke dveřím. Když se ptal, co se stalo, odpověděla, že jí to pivo dneska moc nesedlo. Nevěřil jí, ale dál se neptal. Od té doby v hospodě už nikdy nebyla. Cestou domů, si Lenka všimla, že již druhé auto přibrždďuje, aby si je prohlédli. Také se podívá a vidí, jak na ně zírají, zaostřují, jako by neviděli pořádně. „To jste nikdy neviděli bělošku s černochem?“ pronese do prázdna. Byla otrávená. Cesta domů ji nikdy nepřipadala takhle dlouhá.

Mezi domem Lenčiných rodičů a domem babičky je umístěn venkovní bazén. Kdysi se dohodli, že to bude přesně napůl a přístup do něj budou mít všichni. Během léta tam trávili všichni společně spoustu času. Když Lenka ráno skočila do bazénu, všechny vzpomínky se jí vrátily. Uvědomila si, že s rodiči nemluvila přes rok. Věděla, že jsou doma. Byli tak blízko, ale zároveň tak daleko. Nemohla za nimi.

O několik minut později se otevřely dveře na terasu, v nich vidí oba rodiče, mávají. Když je Lenka zahlédne sklopí zrak a plave dál v bazénu. Na jednu stranu by s nimi chtěla mluvit, na druhou není schopna. Bento do bazénu z ničeho nic skočí taky a cákne po ní vodu. Společně se smějí a skáčou jeden na druhého.

„Vážně chceš, aby se koupal u nás v bazénu? Ještě od něj něco chytneme, jak tam odpoledne půjdeme,“ zaslechla Lenka ze zahrady. Už toho měla dost. Myslela na to, že přijet sem na dva týdny byl špatný nápad. V hlavě si neustále opakuje, že se sem vůbec neměla vracet. Najednou si uvědomila, že si nedokáže představit, že by

tady někdy ještě mohla žít, či do tohoto prostředí přivést své děti. Bylo to pro ni nepředstavitelné. Bento po ní skočí a potopí ji. Místo toho, aby se Lenka zasmála a oplatila mu to, jako pár minut zpátky, tak řekne: „*Nech mě, pusť mě.*“ Zakroutí hlavou a vyleze ven z bazénu. Nechápe ji. Vidí, že rodiče už na zahradě nestojí, čekala, že za ní přijdou a třeba se i omluví nebo alespoň budou rádi, že ji vidí. Nic z toho se nestalo. Najednou má oči plné slz. Věděla, že už nikdy nebude moct žít zpět v České republice.

Později odpoledne se potkala u odpadkového koše se svým otcem. „Odpoledne budeme čistit bazén, není s ním něco v pořádku. Bylo by dobré, kdybyste tam teď několik dní nechodili,“ řekl jí a dal se na odchod. „Za chvíli odjíždíme,“ pronesla. Rozbuší se jí srdce, cítí, jak se jí zvedá žluč a zadržuje slzy. Následovalo ticho. Když se vrátila zpět do domu, chtěla Bentovi vše říct. Pak si uvědomí, že mu to nedokáže říct, nechce ubližovat ještě jemu.

Zbývajících pár dní chodili s Bentem po vesnici minimálně. Několikrát ještě potkali babiččinu sousedku, která se na ně vždy mile usmála. Když šla s někým dokonce s úsměvem na tváři pronesla, že tohle je Lenička a její manžel z Afriky. Byla za ně ráda. Když se dozvěděla, že zítra již odjíždí, přišla k Lenčině babičce na návštěvu, aby se rozloučila. Byli zrovna na zahradě, když přišla. Lenka byla překvapená. „*Zase brzo přijeďte,*“ řekla a pak je oba objala. Koutkem oka viděla, jak na ně matka i otec zírají. Nepřišli, jen zírali. Střetli se pohledem, ale to byl veškerý jejich kontakt. Poté se rozloučili i s babičkou a odjeli zpět do Anglie.

Několik dní po jejich odletu zazvonil telefon – táta. „Haló?“ „Ahoj, nedávno u nás byla babiččina sousedka, Anežka. Říkala, že se máš dobře. Chtěl jsem se zeptat, jestli bys nechtěla zase přijet. Třeba na svátky, je nám smutno.“ „Uvidíme,“ najednou se jí roztřepal hlas. „Dobře, dej nám vědět.“ Blížily se Vánoce a Lenka navrhla Bentovi zase výlet do Česka. „Pokud ti to udělá radost, pojedu s tebou,“ odpověděl.

Bylo bílé mrazivé ráno, vločky ladně dopadaly na zem a Lenka s Bentem byli zpět v její rodné vesnici. Babička je přívětivě přivítala cukrovím. Tentokrát nebyla v domě sama. Když přišli do obýváku, všimli si, že přišli i rodiče. Překvapilo ji to. Když rodiče viděla, oči se jí zalily slzami. Hlasitě se vysmrkala do papírového

kapesníku. Rodiče přistoupili blíže, aby ji objali. „*Promiň, že jsem ti něco takového, kdy řekla.*“

Později otec navrhl, zda nepojedou na vánoční trhy. Tento nápad se všem zamlouval. Ráno byla Lenka dost překvapená, když řekl, že pojedou autem. Čekala, že pojedou autobusem do nejbližšího města, jak bylo zvykem. Otec oznámil, že tentokrát pojedou do Prahy. Nikdo neprotestoval. Než nastoupili do auta, rozhlížel se okolo, jako by pozoroval, jestli ho někdo sleduje. Na ulici nikdo nebyl, vyrazili totiž už ve 4 ráno. V tu chvíli si Lenka uvědomila, že se přístup rodičů vůči jejímu manželovi nezměnil, jen o ni nechtěli přijít. Všichni se celou cestu bavili. Rodiče se snažili svou lámanou angličtinou navázat i kontakt s Bentem. Celý den probíhal v příjemném duchu. Když se procházeli po Praze, bylo to příjemné, nejen z toho důvodu, že tady Lenka již dlouho nebyla, ale také na ně nikdo nic nepokřikoval, nikdo si jich nevšímal. Lenka si zase na chvíli připadala jako v Londýně. „*Než dojedeme domů, nezajdeme ještě někam na jídlo?*“ zeptala se Lenka. „*Jsme už unavení, půjdeme si lehnout, děkujeme,*“ odpověděl otec. „*Dobře, půjdeme taky,*“ řekla Lenka.

Druhý den ráno se potkala v obchodě se sousedkou. „*Jak bylo v Praze, zeptala se?*“ Jak ví, že jsme byli v Praze? Nejspíše jí to řekla babička, pomyslela si Lenka. „*Včera nám to tvůj taťka říkal v hospodě.*“

12 PŘEKRAČOVÁNÍ HRANIC ANEB TERITORIÁLNÍ CHOVÁNÍ

Svět je geopoliticky rozpolcován na státy, které jsou zároveň nacionálně definovány pomyslnými společenstvími. Existence státních hranic v moderním smyslu slova umožňuje vnímat jejich překračování jako mnohotvárný akt. Vymezení hranic vnímám jako sociálně-politický konstrukt, jehož vymezením můžeme pozorovat teritoriální chování a vnímat překračování sociokulturních (*angl. tzv. color-blind line*) či prostorových hranic.

12.1 SOCIÁLNÍ ZKUŠENOST

Jak bylo naznačeno výše, při kontaktu s jinakostí se na straně majority objevuje teritoriální chování, a rasismus se tak odehrává v prostoru (Pearson, 2015). Ovšem reakce na smíšené páry se v závislosti na prostoru liší. Někdy jsou nepatrné, jindy intenzivní až nepříjemné. V této souvislosti nacházím 4 typy míst, kde můžeme pozorovat odlišnou intenzitu reakcí v prostoru a to **(1) na vesnicích a městech, (2) v závislosti na velikosti města, (3) v České republice a zahraničí, (4) na neznámém místě.** Nejrůznější místa podněcují veřejnost k odlišným reakcím, při nichž si ženy mimo jiné vytvářejí nové pohybové strategie ve veřejném prostoru.

12.1.1 VESNICE VS. MĚSTO

Diverzitu v reakcích můžeme také pozorovat ve **městech a vesnicích**. Města se stávají více kosmopolitními a multikulturními. Můžeme v nich sledovat vývoj struktury společnosti směřující k větší pestrosti, zatímco na vesnicích se struktura obyvatelstva příliš nemění, a chybí tak zkušenost s jakoukoliv jinakostí. Z toho důvodu nedochází k proměně meziskupinového postoje a zůstávají spíše postoje negativního rázu. Ženy se na vesnicích cítí vystaveny většímu sociálnímu tlaku,

nejčastěji v podobě usměrňujících či exotizujících pohledů, ale také nenávistných projevů. Zdůrazňují, že lidí na vesnicích jsou více zvědaví a na rozdíl od zkušenosti ve městě mají pocit, že přitahují mnohem větší pozornost, která vychází z pocitu neustálého pozorování, jako by docházelo k narušení normality.

12.1.2 VELIKOST MĚSTA

Větší města jsou poznamenána globalizací. Můžeme v nich pozorovat diverzitu nejrůznějšího charakteru. Na ulicích se objevují cizojazyčné billboardy, v restauracích cizojazyčné menu, zvětšují se počty mezinárodních firem, restaurací či světových obchodů, stejně tak se zvětšuje počet cizinců. Lidé žijící ve větších městech jsou každodenně konfrontováni s nejrůznějšími typy jinakosti. Osobní zkušenost a častější kontakt mezi odlišnými skupinami vede k zmenšení předsudečného postoje. Ženy žijící ve větších městech jako je Praha či navštěvující jiná větší města, jako je například Brno, mají menší zkušenosti s negativními projevy, než ženy žijící na vesnicích či v menších městech. Tyto minimální stopy rozmanitosti nezpochybňují homogenitu města, z toho důvodu nelze říci, že by negativní reakce zcela zmizely, ale dochází k jejich značné eliminaci (Nandy, 1983) na rozdíl od menších měst. Přítomnost určitých prvků globalizace pouze posiluje iluzi prostoru tvářit se jako neutrální místo, zatímco zahrnuje všeobjímající homogenitu.

Zatímco ve větších městech se ženy se svými partnery cítí anonymněji ve veřejném prostranství bez jakékoliv přechozí kontaktní zkušenosti, v menších městech tomu tak není. Většina z nich zmiňuje, že k pozitivnějšímu přístupu a zmenšujícímu se počtu komentářů a urážek přispěla až bližší kontaktní zkušenost. Nutno zmínit, že toto se vztahuje jen na úzký okruh lidí (přátelé, rodina, sousedé). Osobní známost s partnery měla vliv na změnu jejich postoje, ovšem v současné době stále spíše přetrvává ze strany okolí absence zkušenosti či cílené vyhýbání se kontaktu a páry jsou stále terčem nepříjemných reakcí v každodenním životě.

12.1.3 NEZNÁMÉ MÍSTO

V několika případech výzkum ukázal, že k akceptaci smíšeného partnerství a bližšímu kontaktu rodiny s partnerem dochází mnohem častěji mimo místo bydliště, nejlépe v zahraničí, kdy nejsou pozorování lidmi, které znají. Prostorem neznámého místa rozumějme město, v němž rodinu ženy nikdo nezná, zahraničí či pouze prostor auta. Taková místa nabízí jedinci anonymitu a dokáží radikálně změnit přístup. Za těchto podmínek není potřeba si uchovávat odstup, protože potenciální možnost přetrhání sociálních vazeb nehrozí.

V předchozím příběhu si můžeme všimnout, že chování rodičů je diametrálně odlišné v závislosti na místě, v němž se pohybují. Ve místě bydliště prezentují a zaujímají pouze takové názory, které jsou dle jejich uvažování uznávány většinovou společností, jelikož z ní nechtějí být vyčleněni, a to i na úkor omezení kontaktu se svou dcerou (a jejím partnerem). Naopak názory, které by mohly být odsuzovány, si nechávají pro sebe. V takovém případě se jedná spíše o představení, kdy se rodiče snaží vyjádřit ideální normy v závislosti na prostředí, ve kterém se pohybují. V místě bydliště se vzdávají určité činnosti nebo ji skrývají, pokud těmto normám neodpovídá. Jestliže je toto chování nějakým způsobem uspokojující, využívají ho v tajnosti (na neznámém místě) – tají vztah své dcery, zakazují jí chodit s partnerem domů či omezí úplně kontakt (Gofmann, 1999).

Na neznámém místě je skutečnost zcela jiná. Dochází k uvolnění skutečných názorů, které jsou ve většině případů v rozporu s těmi, které zaujímají po většinu času (před svými známými nebo okolím). O partnery najednou jeví zájem a nedělá jim problém s nimi normálně interagovat. Nutno podotknout, že celá interakce s partnerem se jako by odehrává v tajnosti před známým okolím. Takové chovaní může signifikovat loajalitu vůči vlastní skupině, ovšem nemusí nutně znamenat nepřátelský postoj vůči partnerovi. Možná se jedná pouze o obranný mechanismus před stigmatizací okolím. Ženy jsou rády za zlepšení situace, ale také jsou

frustrované z podmínečnosti akceptace a cítí tlak ze strany rodiny. Nevědí, jak s touto skutečností naložit. V reálném důsledku pak dochází pouze k podmínečné akceptaci vztahu, který s návratem na místo bydliště opětovně zmizí, což ještě více narušuje vztahy mezi partnery a rodiči ženy.

Nutno podotknout, že přístup ke smíšeným partnerstvím není černobílým fenoménem a také nikdy není neutrální. Vedle nenávistných a netolerantních postojů se objevuje také zájem. Zájem se objevuje především u mladší generace. Pozitivnější reakce zaznamenávají ženy častěji v zahraničí, v České republice jsou spíše výjimkou.

12.2 NEMOŽNOST NÁVRATU, ÚTĚK DO ZAHRANIČÍ

Ženy, které se rozhodly odstěhovat do zahraničí, vnímají tento krok jako nejlepší možné rozhodnutí. V jejich životě to znamená jisté hranice, kdy se distancují od neakceptace či ztráty anonymity v ČR, zatímco v zahraničí nacházejí respekt, akceptaci a vyžadovanou anonymitu. Na základě předchozích negativních zkušeností směřující k jejich osobě, ale také nejbližším, se do České republiky již vracet nechtějí. Vnímají to jako důležitý předěl nebo hranici v životě a tuší, že její překročení znamená nemožnost návratu zpět do rodné země i přesto, že ne vždy jsou v zahraničí spokojené. Ženy čelící neformální sociální kontrole mají těsnější vztah se svým partnerem, jsou ve větším spojení a reagují na hodnocení okolí. V čím bližším jsou spojení, tím větší mají schopnost cítit a prožívat emoce druhého. V běžném životě to znamená, že ženy potlačují svou osobní nespokojenost a touhu po návratu do České republiky před touhou po bezpečí a ochranou partnera či dětí. Z toho důvodu volí raději možnost zůstat v zahraničí, než se vrátit, a musejí tak mnohdy čelit emocím, které ani sami cítit nechtějí, vzdorovat a potlačovat je.

12.3 STRATEGIE POHYBU V PROSTORU

Veřejná prostranství jsou dějištěm incidentů nejrůznějšího charakteru, při každém pohybu ve veřejném prostranství páry ztrácejí anonymitu a jsou neustálým terčem pozornosti přinášející nejrůznější reakce. Ženy uvádějí, že na veřejných prostranstvích, jako jsou nákupní centra, hospody, MHD, koupaliště či dětská hřiště, mají nejvíce negativních zkušeností. Vysvětlení nalézám v anonymitě pouličního davu. Člověk se v davu majority stává anonymním jedincem, což mu přidává na síle, z toho důvodu se nebojí otevřeně cokoliv negativního prohlásit, či fyzicky zaútočit. Strategie skrývání negativních, předsudečných postojů v tomto případě přestává být nutná. Veřejný prostor je vnímán agresory spíše jako možnost protržení hráze nenávisti.

Když se vrátíme zpět k situaci v MHD, kdy se páru nikdo nezastal, a zamyslíme se nad významem věty „*Nikdo se jich nezastal*," zjistíme, že psychologie davu není přítomná pouze u agresorů, ale také u samotných svědků incidentu, od nichž se jak samotným ženám, tak jejich partnerům, nedostane žádného zastání či pomoci. A to z toho důvodu, že jakmile se jedinec ocitne v davu, tedy ve větší skupině lidí, změní se jeho individuální psychické vlastnosti směrem k většině a začnou se objevovat potlačující tendence. Nikdo nemá potřebu pomoct. V případě, že to neudělá jeden, neudělá to ani druhý. Mohou zafungovat obavy z toho, co by následovalo (Le Bon, 2016; Ortega y Gasset, 2018). Obavy z potenciálního konfliktu se neobjevují pouze u přihlížejících, ale také u samotných žen. Na základě předchozí zkušenosti či apriorně z některých míst cítí nebezpečí, z toho důvodu se jim raději vyhýbají. Většinou když jsou se svými partnery či dětmi.

Tímto úhybným manévrem ženy usilují o zneviditelnění v prostoru, aby nepoutaly zbytečně pozornost, která by je samotné či jejich blízké mohla ohrozit. Z toho důvodu volí nejrůznější maskovací praktiky. Někdy mají i strach mluvit s partnerem jiným jazykem, aby nebyly napadány. Většinou také zvažují, z důvodu

bezpečnosti, kam se půjdou bavit, kam půjdou do restaurace, do jaké země pojedou na dovolenou nebo jakou trasu zvolí domů. Při cestě ze školy se svými dětmi například volí jinou ulici, jindy zase s partnerem nechodí do místních hospod, které dříve rády navštěvovaly nebo ve večerních hodinách využívají taxi namísto MHD.

Také často dochází k tomu, že páry nesnesou přítomnost bílé majoritní společnosti, a čím dál tím méně navštěvují veřejné prostranství, pokud to zcela není nevyhnutelné. Uzavírají se, protože je neustálé komentáře a útoky vyčerpávají.

13 DĚTI

„*Nádech, výdech, nádech, výdech,*“ rozléhalo se po celé místnosti stále hlasitěji. Ještě jednou „*Nádech, výdech, pořádně zatlačte, maminko.*“ Cítí, jak lapá po dechu. Když Petra naposledy hlasitě zakřičela, aby si ulevila, ozval se hlasitý pláč dítěte. Rozesmála se, i přestože byla velmi vyčerpaná, snažila se udržet si úsměv na tváři, co nejdéle. Po delší době se cítila zase šťastná. „*Je to krásná holčička,*“ prohlásí porodní asistentka. Vzápětí se zeptá, jak se bude jmenovat. „*Isabela,*“ prohlásí bez váhání Petra. O pár minut později přiběhne na porodní sál zmatený Karlos. V té chvíli bylo již po všem. Přišel pozdě, protože nemohl odejít z práce dříve.

Petra se svou dcerou zůstaly ještě 4 dny poté v nemocnici. Karlos tam s nimi trávil každou volnou chvíli. Další den se přišli do nemocnice podívat i Petřini rodiče. Když přišli do pokoje, skoro ani nepozdravili, jak moc se těšili, až malou Isabelku uvidí. Petřina máma se pokusila o úsměv a otočila se na Karlose, aby mu zpětně odpověděla na jeho pozdrav. V té chvíli k sobě již tiskla malou Isabelku a koutkem oka pokukovala po Petře, Karlosovi i svém manželovi. „*Je nádherná,*“ hlas se jí zvedl. Po většinu času v místnosti panovalo ticho, všichni svou pozornost soustředili na malou.

„*Už bychom měli jít, za chvíli končí návštěvní hodiny,*“ prohlásil otec. „*Dobře, půjdeme tedy.*“ Před odchodem se ještě naposledy usmála na svou vnučku, objala Petru a usmála se na ni. Pak si stoupla a zamířila ke Karlosovi, pokusila se ho obejmout. Nejdříve nechápal, co se děje, tak o kousek ustoupil. Nakonec zůstal stát na místě, jako by si uvědomil, že uhnout se nesluší. Nechal se obejmout. „*Uvidíme se, zítra,*“ řekl otec „*Ahoj!*“ křičela matka z pootevřených dveří. „*Na shledanou,*“ zavolal Karlos. Petra se usmívala, nemohla tomu uvěřit, že její matka Karlose konečně objala. Když Petru po porodu konečně pustili z porodnice domů, její rodiče, především otec, trávili se svou vnučkou každou volnou chvíli. Její matka začala mnohem více komunikovat s Karlosem. Venku vždy hrdě chodili s kočárkem a prohlašovali, že tohle je jejich vnučka. Rodiče po porodu Petře pomáhali, jak jen to šlo. Chtěli trávit co nejvíce času se svou první vnučkou, a Petra si tak mohla odpočinout. Když jednou usínala v ložnici zaslechla svou matku, jak mluví žvatlavým hlasem směrem k Isabelce. „*Neboj, tebe jsme přijali, ty za to*

nemůžeš, ťuťu.“ *Z* počátku byla zklamaná, zavřela oči a hlasitě si vydechla. Petra sama sebe uklidňovala, že stejně tak jak přijali svou vnučku, časem přijmou i Karlose, už tak se situace zlepšovala, vkládala do toho tolik naděje.

Zatímco Petra před porodem nikdy příliš nepřemýšlela o odlišném původu svých dětí, u Anny se tyto myšlenky objevovaly neustále. „*Kam asi jednou budou patřit?*“ často si opakovala v hlavě. „*Nebudou jim lidé ubližovat?*“ obávala se. Vždy si tyhle myšlenky zakázala. Někdy vůbec nechápala, že se jí vůbec objevují v hlavě. Měla pocit, že to vůbec nejsou její myšlenky. Taky často vzpomínala na Bruna, syna jedné své kamarádky, jež má také za manžela Afričana. Když u nich byla kdysi na kávu, přišel ze školy Bruno a z ničeho nic řekl: „*Tati, víš, já tě mám rád, ale ty negry nesnáším.*“ *V* celé místnosti bylo najednou ticho. Všichni se nadechli, jako by chtěli něco říct, ale nikdo ze sebe nevydal ani hlásku. Později se o této situaci všichni pobavili. Snažili se mu ukázat pozitivní náhled na Afričany. Bruno nejspíše tehdy ani nevěděl, co vyslovil. Tato věta byla tak silná, že Anně utkvěla v paměti několik let a s přicházejícím miminkem na ni myslela stále častěji. Takřka se jí nemohla zbavit.

Když Hiadiho poprvé přivedla domů, rodiče s jejich vztahem příliš nesouhlasili, ale stačilo, aby s ním strávili jedno odpoledne a změnili názor. Když odjížděli z návštěvy od Anniných rodičů, dlouho pak ještě dlouho stáli u auta. Navzájem se objímali a rodiče je hned zvali na další návštěvu. „*Doufám, že brzo přijedete!*“ volali rodiče, když už Anna s Hiadim seděli v autě. „*Jasně, zavoláme si!*“ křičela z pootevřeného okýnka ještě Anna. „*Na shledanou!*“ volal Hiadi. Oba byli rádi, že setkání proběhlo v poklidu a rodiče Hiadiho přijali. Během následujících dvou měsíců navštívili rodiče ještě několikrát, jinak zůstali v kontaktu telefonicky. Anně už postupně začalo růst bříško, i přesto, že to nešlo příliš poznat, rozhodla se to rodičům oznámit.

Na další návštěvu jela bez Hiadiho, musel být v práci. Když přijela domů, v kuchyni seděla kromě rodičů i babička. Pro Annu, to byla skvělá příležitost, jak oznámit své těhotenství všem dohromady. Celou dobu, co si povídali, čekala Anna na vhodný okamžik, aby tuto radostnou novinu oznámila. Byla z toho celá nervózní, neustále třela ruce o sebe a pohupovala se na židli. „*Co se děje, Aničko?*“ zeptal se otec.

„*No víte, budete prarodiče, jsem těhotná,*“ zazubí se Anna. Všem najednou strnul úsměv ve tváři.

„*Cože?*“ vytřeští oči babička. Otec svírá tak pevně čelist, jako by si měl ulomit všechny zuby. Nic neřekne. „*Vždyť budou jiné, přemýšlela jsi vůbec nad tím? Co na to řeknou lidi?*“ pronesla matka, celá rozrušená. Zakryje si obličej, přesto jí steče po krku slza. Takovou reakci Anna nečekala, myslela si, že její vztah akceptují a na děti se naopak budou těšit. Najednou cítila jejich odmítnutí, bylo tak hmatatelné. Přišlo jí, jako by ji oddělovala od rodiny velká betonová zeď. Babička mezitím beze slova odešla z místnosti. Anna ji našla sedět se slzami v očích na lavičce v zahradě. „*Vždyť je to proti přírodě. Vždyť je to proti přírodě,*“ zopakovala ještě nejméně pětkrát. Když to naposledy zopakovala Anna cítila hluboký smutek ve své duši. „*Není,*“ zalijí se Anně oči slzami. A zamíří zpět směrem do kuchyně, do které nevstoupí. Směřuje přímo k vstupním dveřím a snaží se beze slova odejít. Nakonec ze sebe přece jen vysoukala s bolestí v hlase: „*Na shledanou.*“ Zabouchla dveře.

Když přišla domů, Hiadi už seděl na sedačce. Ihned se jí zeptal, jestli to rodičům řekla, jen přikývla. Zeptal se, jestli je vše v pořádku, přikývla znovu a přinutila se k úsměvu, pak se prudce vstala ze sedačky a šla dělat večeři. Najednou bylo v domě ticho, zapnula rádio, aby nešlo slyšet, že pláče. Rodiče se jí skoro měsíc neozvali. Neozvali se ani následující dva. Hiadimu to začalo být divné a Annu to stále více trápilo. „*Zavolej rodičům,*“ pobídl ji. „*Ne, asi nemají čas, když nevolají, počkám,*“ odpověděla. Když jí máma konečně zvedla telefon, byla již v 8 měsíci. V telefonu se zeptala, jestli se cítí dobře a je vše v pořádku. Nuceně se doptala i na miminko. „*Vše v pořádku,*“ prohlásí klidným hlasem. Obě cítí, že jakákoliv další konverzace by byla vynucená. Pro Annu bylo nepříjemné dělat, že je vše v pořádku, pro matku nechat si vyprávět o miminku a poslouchat, že se již brzy narodí. Anna se zeptala na babičku, matka pak na Hiadiho, najednou přecházely z jednoho nepříjemného tématu do druhého. „*Promiň mami, musím končit,*“ řekne tiše. „*Ahoj,*“ rozloučí se máma.

Když se malý Samuel narodil, rodiče Anny se na něj přišli podívat, nicméně se dlouho nezdrželi. Babička nepřišla. Anna se rozhodla ji o jeho narození informovat. Když zvedla telefon, babička stále jen opakovala, že je to proti přírodě a na závěr dodala: „*Pokud budeš chtít někdy přijít, přijď, ale sama,*“ zdůraznila. Anna

se jí snažila vysvětlit, že teď jsou již tři, takže buď přijdou všichni, nebo nikdo. Po delší odmlce se ozvalo jen pípání telefonu. Babička zavěsila. Annu zaplavily dobře známé pocity odmítnutí. Aby se nerozplakala, tiskla k sobě silně rty.

Byl krásný horký letní den, Anna měla již přes půl roku po porodu vydala se s zchladit se Samuelem k bazénu. Na koupališti si našla místo pod stromem, kde byl stín a především klid. Byla daleko od lidí i od všech starostí. Dívala se okolo sebe a čekala až se Samuel probudí, aby se mohla jít zchladit do vody. Když se probudil uvázala si vlasy do copu a vzala jej do náručí. Zamířila směrem k vodě, když už byla skoro u bazénu, zaslechla, že někdo za ní křičí „*Opovaž se vlézt do toho bazénu, špíno.*" Než stačila Anna jakkoliv zareagovat, cítila, jak ji někdo popadl za vlasy a strhl i s miminkem k zemi. Zavřela oči, protože na tento šok nebyla připravená, pak zkontrolovala Samuela a celá roztřesená utíkala zpět ke stromu. Všichni se na ni jen dívali, ale nikdo jí nepomohl. Sedla si pod strom a byla v šoku. Samuel plakal, ale ona nebyla schopná se pohnout, natož jej utišit. Seděla tam schoulená v klubíčku. Dokázala jen sedět, třást se a čekat. Čekat, až ten šok přejde. Hiadimu nikdy o této situaci neřekla. Nechtěla ho ranit, ale také se styděla.

13.1 DÍTĚ JAKO SMÍŘENÍ I FINALITA

Dalším zlomovým okamžikem v životě žen je narození dítěte. Ženy kvůli vazbě na děti začnou znovu vnímat společnosti jinak a samy musejí vydržet přítomnost samotné diferenciace, jež jsou zároveň jejím předmětem (Abbot in Bhabha, 2013). Ve většině případů se děti stávají smiřujícím elementem mezi ženou a jejími rodiči, čímž dochází k podmínečné akceptaci vztahu za účelem možnosti podílet se na výchově svých vnoučat.

Nicméně v několika případech bylo s příchodem potomků zaznamenáno opětovné zhoršení situace. Před jejich příchodem rodina často doufala v konečnost interkulturního svazku, s nímž nesouhlasila. Tato očekávání byla s příchodem dětí narušena. Děti v tomto případě signifikují finalitu, v níž rodina spatřuje pokračování vztahu s velmi malou pravděpodobností na jeho ukončení. Rodiče opětovně začnou otevřeně vystupovat vůči vztahu s enormní kritikou vůči „mísení

ras“ a upozorňují na neblahé důsledky, které budou děti a ženu provázet po celý život.

Přestože termín rasa a s ním spojené odkazování se na ni je považováno za nevhodné, odvolávání se na biologické rozdíly stále přetrvává. Mylně zakořeněné přesvědčení o biologickém původu ras představuje nejsilnější argument jak v rasistickém, tak protirasistickém diskurzu (Šmausová, 1999). Rodina dává svými obavami o začlenění svých vnoučat do majoritní společnosti jasně najevo, že vnímají barvu pleti jako kritérium, které spojuje českost s biologickým kritériem, jejž nelze měnit, a tedy znemožňuje těm, kdo nejsou dost „bílí“, začlenit se patřičně do společnosti (Bonilla-Silva, Eduardo, 2006).

Odmítnutí dětí smíšeného původu může opět značit jistou pohodlnost ze strany rodičů a obavy, že nebudou schopni čelit novým problémům, které se mohou objevit v souvislosti s odlišným původem dětí.

14 KARNEVAL

„Pojď sem, Isabelko, ještě ti nasadím korunku.“ Zrovna se chystaly na školní maškarní ples. Isabela v té době chodila již do třetí třídy. *„Pospěš nebo přijdeme zase pozdě,“* volala na Karlose, který je měl zavést autem. Byl zavřený v obýváku, zase nemohl najít klíče. *„Mám je!“* zvolal radostně. Konečně mohli vyrazit.

Když dorazili do přeplněného sálu, kde se konal maškarní ples, Isabelce se rozzářily oči. *„Přijedu pro vás za 3 hodiny,“* řekl Karlos. *„Jasně,“* usmála se Petra. Isabelka mezitím zmizela v hromadě balonků. Petra ji pronásledovala s úsměvem, který odrážel Isabelčinu spokojenost. *„To je, ale krásná princezna,“* prohlásila paní učitelka. Isabelka se usmála, v tu chvíli ji již paní učitelka za ruku odváděla do kroužku, aby si šla hrát s ostatními dětmi. *„Toníku, s tou holčičkou se nebudeš držet za ručičku,“* prohlásila Toníkova matka, když paní učitelka přivedla Isabelku k Toníkovi a snažila se jim spojit ruce. *„Ale mami, vždyť je to Isabelka.“* *„Tondo, je špinavá, pojď!“* zvýšila hlas a potáhla ho za ruku. Nerozuměl tomu.

O něco později přišla za Petrou další matka s prosbou, jestli by se svou špinavou dcerou nemohla odejít. *„Je důležité, aby tady pro děti bylo čisto, chápete?“* dožadovala se pochopení. Petra nevěřila, že to skutečně vyslovila. Podívala se na ni dlouhým, nechápavým, ale především znechuceným pohledem. Ve své mysli ji chtěla probodnout. *„Ne, nechápu,“* odpověděla znechuceně. *„Říkám, že tady chceme čisto, ať jdete pryč, chápete – čisto.“* Poté následoval její smích. Petra nasadila nechápavý výraz. Zjevně paní vnímala tuto situaci jako jednu z těch komických, které vlastně vůbec nejsou k smíchu. *„Takže mě chápete?“* *„Ne, nechápu.“* Paní se najednou v obličeji objevil zmatený a znechucený výraz. Nastalo ticho, obě se otočily a každá odešla jiným směrem. Petra jen koutkem oka pozorovala hlouček utvářející se okolo paní, s níž byla před chvíli konfrontována. Cítila ty odmítavé pohledy od každé ženy z hloučku. Celou situaci si znovu promítala v hlavě, na jednu stranu jí nerozuměla, na druhou měla pocit, že za to může. I přesto, že se cítila mizerně, nechtěla své dceři kazit odpoledne a rozhodla se ještě chvíli zůstat. S falešným úsměvem se postavila do koutu a pozorovala celý karneval z dálky. Zamávala na svou dcerku.

„*Vypadáš jak hovno,*“ pronesl jeden malý chlapec. Ostatní děti se jenom smály. „*Jsi černá jako hovno. Vylezla jsi z černého zadku, běž pryč.*“ *O* chvíli později k ní od skupinky smějících se dětí přiběhla Isabelka se slzami v očích. „*Mami, oni chtějí, ať jdu domů. Co jsem jim udělala?*“ Petra už byla vzteky bez sebe, polkla nasucho. „*Neptej se mě, holčičko. Já tomu taky nerozumím,*“ odpověděla smutně. „*Aha.*“ Petra se nakonec přemohla jen na to, pohladit Isabelku po tváři. „*Půjdeme domů, mami?*“ „*Ano, broučku,*“ vzala ji do náručí a odnesla z místnosti.

O několik dní později se Petra rozhodla napsat e-mail paní ředitelce, aby upozornila na nevhodné chování některých dětí a jejich rodičů. Chtěla takové chování co nejdříve zastavit.

Když jsem zaslechla nezávisle na sobě podobnou událost od dvou žen, uvědomila jsem si, jak hluboce je stejná situace zakořeněna v mých vlastních vzpomínkách. Během svého dětství jsem se zúčastnila spousty karnevalů, ovšem jeden byl v něčem zvláštní. Na všechny ostatní jsem chodila v převleku klauna či čerta. Nikdy se nad tím nikdo nepozastavoval. Pro všechny to bylo něco přirozeného, co si nezaslouží zvláštní pozornost. Nicméně jako většina malých holčiček jsem si přála být alespoň jednou v životě princezna. Tenkrát jsem přesvědčila rodiče, abych mohla jít na karneval za princeznu. Pro rodiče jsem vždycky princezna, tak chtěli, abych se tak i cítila. Na mém přání neviděli nic zvláštního. Ovšem jakmile mě děti spatřily v dlouhých šatech s korunou, děti si ze mě utahovaly, některé neříkaly nic, jen se smály. Chtěly, ať jdu domů, protože černé princezny pro ně neexistovaly.

Když jsem se ptala, co následovalo po odchodu z karnevalu, žádná žena již nezmiňovala své pocity. Ani jedna z nich mi neřekla, jak se cítila či jak zareagovaly její děti, i přesto, že jsem se doptávala. Ovšem já si pamatuji, že jsem po karnevale našla svou matku sedět v křesle, okolo nějž se povalovala spousta mokrých kapesníků. Když jsem se zeptala, co se stalo, byla jsem rychle uzemněna odpovědí, že nic a ať si jdu hrát. Nechtěla jsem si jít hrát. Objala jsem maminku, přičemž začala plakat mnohem více. Nerozuměla jsem tomu, jen jsem měla pocit, že za její trápení

můžu já, protože jsem jiná než ostatní děti, a bála jsem se, že už mě nebude chtít. Nechtěla jsem být jiná, tak jsem šla raději pryč a plakala jsem taky.

V ten večer jsem seděla dlouho ve vaně a přála jsem si, aby ta černá barva mé kůže šla vydrhnout. Věřila jsem, že půjde. Polévala jsem si vlasy vodou, aby byly dlouhé a já konečně nevypadala jako koule živého plotu a mohla být taky princezna. Později jsem doma začala na hlavě nosit ručník, tričko občas i záclonu a představovala jsem si, že jsou to mé vytoužené dlouhé vlasy. Bylo mi tehdy tak smutno. Můj vzhled natolik ovlivnil chování druhých, že jsem se stala stigmatizovanou, aniž bych něco provedla. Stačila pouze má přítomnost.

14.1 ODLIŠNÝ PŮVOD DĚTÍ

Na základě předchozího varování či zkušeností, ženy často uvažují předem o odlišném původu svých dětí. Již před narozením dětí si některé z žen pokládaly otázky týkající se identity dětí, potenciálních možnostech diskriminace skrze barvu pleti či jejich budoucnosti. Tři z žen přiznávají, že si tyto otázky nikdy nekladly. V případě, že ženy nežijí již v České republice, kladou si spíše otázky, jakými jazyky budou učit mluvit své děti, než aby přemýšlely nad jejich odlišným původem. Ve většině případů spíše zvažují, že češtinu jako mateřský jazyk vůbec nezařadí, protože se do ČR neplánují nikdy vrátit.

Jedna z žen překvapivě přiznala, že na základě zkušenosti se silně rasistickými a xenofobními postoji v české společnosti, v ní největší obavy vzbuzuje představa, že kdyby zde žila, její děti by se mohly stát rasistické vůči vlastní skupině tedy Afričanům. Obává se, že vlivem primárního okamžiku, ve kterém by se její dítě střetávalo s rasovými a kulturnímu stereotypy v české společnosti, by mohlo dojít k odvrácení se od sebe, od své vlastní skupiny, „rasy“, a naopak dojít k ztotožnění s pozitivitou bělošství (Fanon, 2012).

Když jsem se na tento fakt zaměřila blíže, zjistila jsem, že podobnou zkušenost s přílišnou pozitivistickou představou u dětí vůči bělochům reflektují i další z žen:

„Jednou se mě dcera ptala, proč jsou takoví, chtěla být bílá. Líbily se jí vlasy, jaké měly její kamarádky, bílé modelky a litovala toho, jaká je.“

Ženy se celoživotně potýkají nejen s ospravedlňováním a vysvětlováním svého vztahu před rodiči a okolím, ale také v průběhu života čelí otázkám dětí týkajících se jejich odlišného původu a musejí na ně reagovat. Všechny matky se snaží jinakost svých dětí maximálně eliminovat a ukázat jim jiný úhel pohledu. K vysvětlení kulturních odlišností i negativních reakcí ze strany okolí často využívají pozitivní jinakost. Snaží se ukázat jinakost jako výhodu.

Kromě toho, že ženy musí čelit nejrůznějším otázkám ze strany dětí týkajícího se jejich odlišného původu, často jsou ze strany veřejnosti konfrontovány s faktem, že jejich děti nevypadají jako jejich. Tento typ poznámek má na ženy obrovský vliv a cítí se frustrovaně. Jediné, co chtějí, je, aby okolí pochopilo, že „nejsou jiní než jiní“, a že je skutečně matka svých dětí.

14.2 VINA

Postupem času se kvůli negativním reakcím a diskriminačnímu chování začínají u žen cyklicky objevovat pocity viny spojované s přenesením stigmatu na své potomky. Přiznávají, že jejich děti pro ně nejsou nikterak jiné než ostatní. Nevnímají odlišnou barvu pleti a jsou skutečně matkami svých dětí. Uvědomují ale i jisté odlišnosti, jelikož u nich vzniká pocit viny. Objevují obavy související s odlišným původem dětí a jeho následcích v každodenním životě.

Důsledkem toho se u žen se znovu začíná projevovat přehnaný pocit zodpovědnosti. Ovšem v případě dětí se jedná o zodpovědnost mnohem silnějšího a emočně vypjatějšího charakteru. Citlivost na reakce ze stany okolí vůči jejich

dětem jsou výrazně silnější a pro ženy psychicky náročnější než v případě jejich partnera. I přes nátlak rodiny jsou ženy schopné se smířit se samotným faktem odlišného původu dětí.

Ovšem v momentě, kdy biologickou perspektivu překryje sociální a majorita začne zdůrazňovat rozdíly dětí, dochází u žen k pocitu viny. Přebírají zodpovědnost za neštěstí, které potkalo jejich děti a pokládají si otázky typu: „*Co jsem jim to udělala? Můžu za to já?*“ Z toho důvodu se u žen objevuje nadměrný pocit zodpovědnosti a touha své děti bránit za jakoukoliv cenu, a eliminovat tak negativní projevy již v začátcích (viz. e-mail ředitelce školy).

Zaměříme-li se blíže na citaci v předchozím příběhu „*je **špinavá**“*, „jsi černá jako ***hovno***“ či „*vylezla jsi z **černého zadku***“ zjistíme, že děti jsou okolím vnímány jako špína, stejně tak žena, která dítě kontaminovala, tudíž je za něj zodpovědná. V tomto případě je sexuálního styk s partnerem nezápadního původu chápán jako provinění, jenž může být vnímáno jako „společenská sebevražda“. Užíváním těchto termínů okolí dává ženám i dětem jasně najevo svůj netolerantní přístup za účelem poukázat na jejich nemístnost a porušení jakéhosi přirozeného pořádku (Douglas, 2014).

14.3 KULTURNÍ TRANSMISE A DIFERENCE

Ženy, které již mají děti, zmiňují, že před narozením dětí si nebyly vědomy množstvím kulturních odlišností mezi nimi a jejich partnery. Zjevnější kulturní odlišnosti vyplynuly na povrch až po narození dítěte. Kromě toho, že se potomci stávají spouštěči kulturních odlišností, také probouzejí u rodičů vzpomínky na jejich vlastní dětství. Páry jsou konfrontovány s vlastní minulostí, socializací a historií. Často se objevuje odlišný hodnotový systém a přání na výchovu dětí související s náboženstvím, nejrůznějšími kulturními zvyky.

„Když jsem ho potkala, tak jsem si hned neříkala, že budeme mít děti a budeme řešit, jak budeme vychovávat rodinu, takže jsem si říkala, že je to jedno. No a potom, jak už jsem se znali víc a víc, tak jsem viděla ty rozdíly, hlavně když přišly děti."

Vztah a výchova dětí je pak založena na kompromisech vyžadujících podnikání dalekých vnitřních cest (Beck, Beck-Gernshein, 2014). U obou z partnerů pocity osamění a nepochopení ze strany druhého. Výsledkem je výchova cílená k co nejsnadnější socializaci v české společnosti na úkor kultury partnera. Ze strany žen tak dochází k výrazným homogenizačním účinkům kulturních symbolů a podkopávání kulturní syntézy vůbec (Bhabha, 2013). Nejčastější problémy související s předáváním kulturního dědictví a hodnot z generace na generaci se mezi partnery objevují v souvislosti s náboženstvím:

„Co mě tak teď napadá, doma řešíme spoustu kulturních odlišností. Já se těším, až budu malé dělat copánky, říkávám svému muži a on mi pak řekne, na co jí to bude, když bude nosit šátek. Já ale nevím, jestli chci, ať nosí šátek. Vlastně nechci, aby ho nosila!"

Ženy zmiňují v souvislostmi s kulturními odlišnostmi pouze pozitivní aspekty, které jim smíšené partnerství přináší. Zajímavým faktem je, že i přesto, že se všechny ženy i jejich blízcí stali nejednou obětí rasistického chování, nereflektují to jako negativum, které by jim vztah přinášel. Naopak pozitivně hodnotí možnost nahlédnout a poznat nezprostředkovaně kulturu, jazyk a zvyky svého partnera.

Zmiňují, že v jejich životě často dochází k negativním reakcím a diskriminaci ze stran okolí z důvodu jejich heterogenního svazku. Připouští, že situace pro ně ze začátku byly šokující, pro některé až traumatizující, jelikož s tak hlubokými a dlouhotrvajícími reakcemi nepočítaly. Páry jsou opakovaně stavěny před nečekané rozhodnutí a otázky více než ostatní páry. To může snadno vést k přetížení vztahu a jeho následnému rozpadu.

Ve většině případů ženy žijící v zahraničí tvrdí, že jakékoliv reakce neměly žádný negativní dopad na vnitřní život páru, což se nedá vyloučit. Skutečnost, že

ženy skutečně zůstanou nedotčené vnějšími negativními vlivy, nelze zcela vyloučit. Jedná se o jistou alternativu, kdy samy sebe vnímají jako plnoprávnou a nezávislou lidskou bytost. Některé z žen si sice svá stigmata nesou, ale nezdá se, že by na ně nějakým způsobem působila (Goffman, 2003).

„Já jsem dost individualista a vždycky jsem tak byla vychovávána. Nepotřebuji, aby mě okolí akceptovalo. Jejich názory na mě nemají žádný vliv a nikdy neměly."

I přesto, že ostatní ženy tvrdí, že také nejsou negativními vlivy nikterak dotčeny, u některých žen žijících v České republice shledávám situaci zcela opačnou. Její důležitost nacházím právě v sociálním prostoru, v němž se stigmatizované ženy se svými partnery pohybují. Z výzkumu vyplývá, že spouštěcí a udržovací mechanismy jsou umístěny v interakcích mezi „normálními" (rodinou, přáteli, okolím) a stigmatizovanými jedinci. Čím blíže jsou ženy těmto lidem, tím dochází k častější konfrontaci s příčinami a důsledky stigmatu a během sociálních interakcí dochází k jejich živení, zatímco ženám žijícím v zahraničí jsou tyto problémy spíše vzdálenější (Goffman, 2003). Naopak pro ženy žijící v České republice se stávají součástí jejich každodennosti, ať už záměrné nebo nezáměrné.

Zpravidla mají ukrytou povahu v jejich každodenním životě a v určitých vypjatějších situacích mezi partnery se znovu vynoří. U žen se následně objevují výčitky, při nichž dávají partnerovi jasně najevo, co všechno si kvůli vztahu s ním musely prožít, co pro něj udělaly či obětovaly. Tím přiznávají, že negativní reakce na ně přece jen mají vliv a jakýmsi způsobem se stylizují do pozice oběti či naopak hrdinek, které jsou schopny čelit majoritní společnosti i přes časté odmítání. Vysvětlení jejich chování nalézám ve výše zmiňované nemožnosti artikulace, kdy ženy v sobě veškerý tlak shromažďují. Nakonec dochází k výčitkám.

„Já mám spíš pocit, že jsem kvůli němu všechno opustila."

15 O INSTITUCÍCH ANEB MŮŽETE SI ZA TO SAMI

V předchozích kapitolách jsem se snažila poukázat na to, že sociální kontrola je vykonávána celou společností. Přesto existují ve společnosti jakási mocenská centra, odkud je tlak na jedince, páry či skupiny mnohem větší a intenzivnější. Sociální kontrola je spojována hlavně se sankcemi ve vztahu k porušování norem, které jsou založeny na společenském konsenzu. Tato kontrola je úzce spjata se státem a státními institucemi, zatímco neformální sociální kontrole je věnována menší pozornost.

Kromě rodiny, přátel a okolí hrají důležitou roli pro páry také instituce (úřady, imigrační oddělení, školy, zdravotnictví atd.). Instituce působí jednak jako mechanismus sociální kontroly a udržování sociálního řádu, jednak jako vzor jednání, který ulehčuje život a usnadňuje spolupráci (Jandourek, 2001). Měly by ušetřit energii a usnadňovat spolupráci i ve velkém počtu lidí, rovněž podporovat vzájemnou důvěru a pocit soudružnosti. Ne vždy to však platí.

Ross ve své knize *The Social Control* (2007) uvádí, že v lidech existuje jakýsi „přirozený řád“, tvořený jistou formou sympatie, sociability, smyslu pro spravedlnost i zášti. Hlavním významem sociální kontroly spatřuji v jeho schopnosti reagovat na deviaci, a tím přispívat ke podstatně stabilitě společnosti (Parsons, 1951). Deviace sama znamená porušení sociálních norem a je úkolem sociální kontroly prostřednictvím sankcí přispět k „nápravě“, to znamená k opětovnému přizpůsobení se normám (Parsons, 1951). Problematické je to s normami neformálními, které postrádají verbální popis konkrétního postupu. V případě smíšeného partnerství dochází k narušení implicitního očekávání, nikoliv ke konsenzuálně dohodnutým pravidlům, proto nemůže být formálně sankciováno. I přesto je však podvědomě trestáno. Neformální kontrola se tak stává součástí každodenního života. V případě, že do institucí začnou pronikat nejen

dohodnuté normy, ale také implicitní očekávání jednotlivých členů zastupujících tyto mocenské posty, situace se zcela změní a považuji ji za problémovou.

15.1 MOCENSKÁ ASYMETRIE

„Někteří pracovníci se chovají jako zvěř."

„Ahoj, mami, zrovna jsem si koupila letenku domů. Za měsíc přijedu," zvolala veselým hlasem do mikrofonu. „Hurá!" přes webkameru vidí, jak máma radostně poskakuje. „Budu se těšit, jo a taky nepřijedu sama, vezmu s sebou Hiadiho," oznámila matce. Vidí, jak se matka hluboce nadechne, podívá se dolů na kolena a asi s největší ironií a zklamáním zároveň prohlásí: „Ještě si zavoláme, musím jít, ahoj." Anna zůstala sedět na posteli a do tváře se jí vrátil smutek. Reakce matky ji zase rozhodila. Když spolu mluvily naposledy, upozornila ji, že dokud žije na ostrovech, tak ať si s Hiadim klidně chodí, ale jak se vrátí, bylo by fajn, kdyby se vrátila už sama. Anna se jí snažila vysvětlit, že takhle vztahy nefungují, zřejmě marně, u toho se držela za břicho, protože věděla, že je již těhotná.

„Dámy a pánové, vítejte v Praze, je 15 hodin a 25 minut, venkovní teplota je 25 stupňů," hlásí letuška po přistání letadla. Všichni rychle vystupují a seskupují se do dlouhé fronty u přepážky, aby prošli letištní kontrolou. *„Další."* zakřičí policista z přepážky na letišti. Anna s Hiadim už přes hodinu stojí ve frontě na letišti a čekají, až konečně přijdou na řadu. *„Další."* ozve se ještě osmkrát, než přijde řada skutečně na ně. *„Konečně,"* procedila mezi zuby Anna. To ještě nevěděla, že ve frontě stráví další hodinu. *„Dejte sem ruku,"* řekl se zvýšeným hlasem policista. *„Dej sem ruku."* zopakovala Anna anglicky. Hiadi neuměl česky ani slovo. *„Znovu, nejde to, rychle,"* prohlásil již rozčíleně policista. *„Zkus to znovu,"* zopakovala. V tu chvíli se k ní naklonil dosud přihlížející policista a prohlásil, že kolegovi to nejde, protože má prý příliš velké prsty. *„Budete ho mít ráda, i když mu ty jeho černé prsty useknu?"* zeptal se jí zcela vážně. Anna zůstala nevěřícně zírat, přejel jí mráz po zádech. Reakce policisty ji naprosto vyděsila. Ještě celou cestu autobusem domů z letiště se snažila z toho incidentu vzpamatovat.

S Hiadim se rozhodli, že se přestěhují zpět do České republiky. Anna počítala s tím, že všechny starosti padnou jen na její hlavu, protože Hiadi neumí česky, tak nejspíše bude muset vše řešit za něj. Alespoň ze začátku a taky s tím nějak počítala. To ještě nevěděla, jak složitý proces ji čeká. Další den hned brzo ráno vyrazili na cizineckou policii, aby podali patřičné žádosti. „*Píííp.*“ ozvalo se a na pořadové tabuli naskočilo číslo 66 a tak zamířili ke dveřím. „*Dobrý den,*“ pozdravila paní úřednice Annu. „*Dobrý den,*“ odpověděla. Vzápětí vstoupil Hiadi, ale jeho pozdrav již nebyl opětován. Posadili se z druhé strany stolu. Anna začala vysvětlovat, co všechno potřebuje za potvrzení na dokumenty a co by ráda vyřídila. Hiadi si všechny papíry chtěl zařídit sám, ale musel se spoléhat na pomoc Anny, protože paní za přepážkou neuměla anglicky. Tak je mlčky přihlížel a doufal, že vše dopadne dobře.

„Ty se naučit česky chlapče, jinak nic nevyřešit,“ řekla mu úřednice. Nejspíše předpokládala, že jí bude rozumět. „Ještě bych potřebovala poradit s tímto dokumentem, nerozumím, co vše je potřeba k němu přiložit,“ dožadovala se pomoci Anna. „No jo, paní. A co jste čekala, když jste si dovezla domů cizince, že to budete mít jako jednoduché?“ Annin dotaz zůstal nezodpovězený. Úřednice jen protočila oči v sloup a oznámila jí, že až bude mít dokumenty vyplněné a bude vědět, co je potřeba, ať se vrátí. Annu to namíchlo, chtěla reagovat, ale nakonec se kousla do jazyku a neřekla vůbec nic. Věděla totiž, že s úřednicí bude potřebovat vyřešit ještě spoustu věcí. Úřednice se zvedla a zamířila ke dveřím. Pochopila, že mají odejít. Přehodila si kabelku přes rameno a obrátili se ke dveřím. Úřednice jim již otevírala dveře. První vyšel z místnosti Hiadi, vzápětí Anna. Ještě jednou se ohlédla za sebe. „Ještě si to rozmyslete,“ pošeptala Anně. Annu hned napadlo, jestli nemá vejít zase dovnitř a zavřít za sebou, aby paní vysvětlila, že je tady, protože to s Hiadim myslí vážně. Nakonec jen všechny slova polkla. Ještě úřednici chvíli pozorovala a pak si sama pro sebe řekla, že jsou to jen hloupé řeči a nechala to tak. „Na shledanou,“ rozloučila se.

Doma pak s Hiadim ještě několik hodin seděli nad dokumenty a stále si nevěděli rady. „*Ještě budeme muset vyřešit na úřadu změnu příjmení,*“ prohlásila Anna. Rodině chtěla hned po návratu říct, že se vdala, ale ještě nebyla vhodná příležitost. I přesto, že byli již několik měsíců manželé, Anna měla pořád staré

příjmení. Rozhodla se, že si jej změní až po návratu do České republiky. „*Zítra to zajdu vyřešit,*“ oznámila Hiadimu. „*Paní Do Santfigueretro,*“ rozesmál se Hiadi.

Ráno se vydala Anna na úřad za účelem změny příjmení. „*Změnit příjmení?*“ „*Ano, Do Santfigueretro, tady,*“ pousmála se Anna při odpovědi a ukázala na formulář, aby ji úřednice jméno nezkomolila. „*Vážně si chcete nechat změnit příjmení?*“

„Ano.“ „No, to bych vám nedoporučovala!“ Opravdu to řekla? Pomyslela si Anna a jen se zeptala „Proč?“ „Jednou budete mít děti a co pak? Všichni budou vědět, že jste s cizincem a co pak? Navíc, jak to budete vysvětlovat, když budete něco chtít na úřadě?“ Anna se zachechtá. Když se na ni úřednice podívá vážným pohledem, ztuhne jí úsměv na tváři. Panebože, ať mi tam dá to razítko a můžu jít, pomyslí si. Znovu se chtěla bránit nebo alespoň něco sarkasticky podotknout, jako to dělávala občas v tramvaji. Zavčasu se zarazila, věděla, že tady žádnou hádku vyvolat nemůže, protože od úřednice zrovna něco potřebuje a možná ještě bude.

Mezitím, co Anna čekala na nové doklady, dočkala se i jiného dopisu. Nejprve si myslela, že je to dopis z cizinecké policie a vyrozumění k udělení pobytu. Zajásala. Úsměv na tváři jí rychle ztuhl, když začala číst. „*Příkaz k deportu?*“ několikrát si zopakovala sama pro sebe. Byla k smrti vyděšená. Sedla si na zem a jen tam seděla s otevřenou pusou v ruce, držela dopis a se slzami v očích se dívala do bílé zdi. S Hiadim několik měsíců sháněli právního zástupce, který jim bude ochotný pomoct případ vyřešit. Prožívali období plné stresu, nejistoty a strachu i přestože věděli, že jejich vztah je založený na čisté lásce. „*Neboj, všechno dobře dopadne.*“ jednou uklidňoval Hiadi ji, jednou ona jeho. I když se navzájem uklidňovali a čekali, jak celá situace dopadne, vznikalo mezi nimi stále silnější pouto. Nakonec se jim podařilo najít vhodného právníka, který jim vším pomáhal a účelovost svého vztahu společnými silami vyvrátili. Ovšem podezření z účelovosti jejich vztahu se ani v budoucnu neubránili. Nakonec Hiadi získal trvalý pobyt. Po několika letech života v Česku začíná uvažovat i o požádání o občanství a doufají.

„*Rád bych změnil práci, když jsem se konečně naučil česky a udělal jazykové zkoušky,*“ pronesl jednou u oběda Hiadi. „*Dobře,*“ souhlasila Anna. Hiadi byl vystudovaný právník. Po příjezdu do České republiky pracoval v mezinárodní firmě, kde

komunikoval na zákaznickém centru s klienty. Byla ráda, že má nějakou práci a není na ní tolik závislý, ale nebyl spokojený. Jeho nadřízený jej neměl rád, neustále mu přidával nepřiměřené množství práce. Pokaždé když nebyla na oddělení splněná veškerá práce, či něco chybělo, mohl za to Hiadi, i přestože s tím neměl nic společného. Několikrát žádal o změnu oddělení, ovšem jeho nadřízený tuto žádost zamítl. Na jednu stranu mu vadila barva jeho pleti i jeho přítomnost, na druhou si ji vynucoval. Od Hiadiho bylo každý den očekáváno, že bude bez obtíží snášet to, že není běloch. Respektive musí trpět tím, že není běloch.

Postupem času se nadřízený začal stále více unášet komplexem autority a přidával Hiadimu nepřiměřené množství práce, zatímco Hiadi podléhal komplexu závislosti. Nemohl jen tak odejít, protože potřeboval práci. Po delším čase začal postupně hledat inzeráty a chodit na pohovory. Ze začátku to bylo dost dramatické a psychicky náročné. Pokaždé, když někam přišel, všichni mu říkali, ať si najde raději místo v cestovní kanceláři. Hiadi se naučil za několik let krásně česky, takže když se ucházel telefonicky o místo, okamžitě jej pozvali na pohovor. Když přišel, ozvalo se většinou hned u dveří: „*My nemáme místo,*“ „*Neumíte česky, takže běžte pryč.*“ Nikdy mu nedali šanci.

Jednou při cestě do ochodu s Annou potkali jejich známou, která pracovala v advokátní firmě. Když jí naznačili, že Hiadi hledá novou práci, hned prohlásila, že u nich ve firmě někoho hledají a zeptala se, jestli má zájem. „*Jistě,*“ zakýval souhlasně Hiadi hlavou. Okamžitě zvedla telefon a vytočila číslo na šéfa. „*Ať přijde zítra v 10 na pohovor.*“ „*Vyřídím, díky.*“ Hiadi měl radost, protože konečně znovu ucítil naději. Když ráno přišel na pohovor, sekretářka mu řekla, ať počká zatím tady, že o jeho příchodu informuje vedení. „*Mám ho zavolat? Je černý…*“, uslyšel Hiadi tlumeným hlasem z pootevřených dveří a najednou věděl, že všechny jeho naděje jsou pryč. Jak čekal, stalo se. „*Omlouváme se, bohužel místo, o které se ucházíte, jsme již obsadili.*“ „*Dobře, děkuji.*“ Když o týden později potkali znovu jejich známou, nevěřila vlastním uším, že Hiadiho s jeho vzděláním a zkušenostmi nevzali, jelikož místo je stále volné. Ještě v ten den se zastavila za vedoucím a Hiadi získal práci v oboru, ve kterém je dodnes.

15.1.1 TOUHA PO MOCI ČI POMOCI?

Instituce nám umožňují vyšší makro pohled na věc v souvislosti s diskriminací a neakceptací smíšeného partnerství. Stejně jako ve společnosti při každodenních interakcích s okolím, rodinnými příslušníky či přáteli, tak i v institucích se páry setkávají s diskriminací. Ovšem zde udržení pořádku a kontroly nabývá mnohem radikálnějších přístupů. Stěžejním problémem je mocenský aspekt.

Jak je zřejmé z výše uvedeného, žijeme ve společnosti, kde nás neustále obklopují nejrůznější typy moci. Přičemž moc nemusí být uplatňována pouze ze shora, kdy nás kontrolují určité společenské aparáty (instituce), ale je využívána i na daleko menších úrovních a sférách života. Moc je všudypřítomná a může jí disponovat každý – rodina, širší veřejnost, ale i samotné ženy. Na druhou stranu se každý může stát velmi snadno bezmocným.

V případě smíšeného partnerství se objevuje snaha o normalizaci společnosti, tedy udržení homogenity svazků za účelem neustálého dohledu nad ženami a jejich partnery (Foucault, 2000). Problém spatřuji již v systému samotných institucí, v nichž jsou zakořeněné předsudky, které podněcují příslušníky těchto řad k provádění sociální kontroly, vedoucí při nejmenším k varování či diskriminaci. Jedná se o takzvaný „institucionální rasismus“. Na rozdíl od rasismu jako ideologie představuje institucionální rasismus praxi. Charakteristický je tím, že jednotlivé společenské instituce a struktury fungují tak, že jejich nezáměrným důsledkem je diskriminace příslušníků odlišných skupin (Danics, Kamín, 2005).

Primární poslání chránit tak začíná nabývat zcela jiných rozměrů. Zaměstnanci sice chtějí chránit i pomáhat, ale na jiné úrovni. Jejich cílem není ochránit ženu v souladu se zákonem, ale před samotným partnerem nezápadního původu. Moc na ženy pak působí nejen ve veřejné sféře, ale také v jejich soukromém životě. Institucionální rasismus je forma latentního charakteru a do života obětí

přináší nemalé těžkosti. Ve většině případů se nejedná o fyzický útok, ale spíše o verbální napadání a podceňovaní druhých a má nejrůznější formy – od nechuti přijímat členy menšinových skupin, přes neochotu pronajmout byt, poskytovat ochranné služby až po snahu účtovat vyšší sazby za jednotlivé úkony či snaha o vyhoštění (DeVito, 2008).

Nástroje, mechanismy a strategie jimiž chtějí zaměstnanci docílit regulace a normalizace, tedy homogenity ve společnosti dávají najevo nejrůznějšími způsoby: **(1) paternalismem, (2) neochotou pomoci, (3) diskriminací, (4) urážkami a komentáři.** Zajímavým faktem je také **(5) neakceptace nezištné lásky čili její účelovost.** Výše užívané mechanismy zajišťují rozvinutí moci nad životem páru, který se tak stává politickým objektem, což vede ke vzniku radikálnější formy biomoci (rozumějme formu moci nad průběhem celého života) založené na rasovém nebo národnostním principu (Foucault, 2009).

15.1.2 PATERNALISMUS

Mocenskou asymetrii a zakořeněnou představu dominance můžeme pozorovat také na jazykové úrovni. Pierre Bourdieu (2000), ale i Michel Foucault (2009) zdůrazňují, že v jazyku je obsažena moc. Jazyk se tedy při komunikaci jeví jako velmi důležitý nástroj v prostředí institucí a jazykové vztahy mezi jedinci jsou vždy svou povahou mocenské.

Mluvčí, rozumějme zaměstnanec, v institucích je na své pozici obdařen jakousi autoritou, kterou disponuje a v určité míře ji rozkládá mezi ostatní jedince. Úloha jazyka v mocenských vztazích tkví v tom, že jedinec disponuje mocí veřejně pojmenovávat ostatní. Přispívá zásadním způsobem k vytváření jejich individuální a kolektivní identity, a směřuje tedy i smysl jejich existence (Noiriel, 2012).

Důležitost jazyka je právě v moci podsouvat ostatním lidem své názory, normy atd. Tento jev můžeme pozorovat právě na komunikaci s páry, vesměs

s partnery ve státnicích institucích, kdy výrazně převládá paternalismus. Ve své podstatě vytváří nerovné postavení mezi jedinci. Tímto zvoleným typem komunikace zaměstnanci dávají jasně najevo svou nadřazenost, často se také přizpůsobují lámanému jazyku cizinců, kteří se s nimi snaží i přes jisté bariéry komunikovat a zapadnout do společnosti. Tím, že si do úst vloží jejich lámaný jazyk, se snaží vztáhnout k jejich obrazu, tedy ponížit, „lapit je a uvěznit".

15.1.3 NEOCHOTA POMOCI

Navázáním interkulturního partnerství ztratily ženy u svých blízkých emoční podporu. Z toho důvodu očekávají sociální oporou ze strany institucí, které považují za sociální fond, z něhož mohou v případě potřeby čerpat, a dostane se jim potřebné opory, jak emocionální, instrumentální (praktické pomoci při nějaké činnosti, materiální) tak informační (zprostředkování informací nebo rad). Ženy očekávají, že zaměstnanci z nejrůznějších institucí by měli párům napomáhat, redukovat nepříjemné stavy či situace, které zažívají (např. napadání, agresivní chování, pokusy o vyhoštění apod.) a pomáhat jim tyto situace řešit. Ovšem skutečnost je zcela v rozporu s očekáváním žen. V případě, že páry potřebují pomoc, vede to naopak často k negativním reakcím a neochotě pomoci.

15.1.4 NEAKCEPTACE LÁSKY A JEJÍ ÚČELOVOST

Úředníci, kteří otevřeně nesouhlasí se smíšeným partnerským vztahem, často využívají nejrůznější mechanismy k projevení nesouhlasu. Obávají se, že vztah s partnerem nezápadního původu, je založen pouze na „naivní" a účelové lásce. Často pak hledají ospravedlnění a vysvětlení tohoto typu svazku právě v jeho účelovosti, čímž otevřeně popírají čistou nezištnou lásku, a naopak se domnívají, že ženy pouze podporují za peníze nelegální migraci partnera.

Páry jsou často s tímto faktem konfrontovány a rozhodnutí úředníků se značně odráží na jejich osobním životě. Při sebemenším podezření o účelovosti sňatku či vztahu se nejednou stalo, že jej úředníci nechali prověřit a kontaktovali polici za účelem pár rozdělit. Po formální stránce jsou na místě jistá kontrolní opatření, nicméně leckterá indicie může být zavádějící. Na nepřiměřené kontroly či neustálé komentáře samozřejmě doplácejí páry, které založili svůj vztah čistě na ryzí lásce. Ženy musejí svůj vztah neustále obhajovat nejen na úrovni formální, ale také neformální.

15.1.5 KOMENTÁŘE, URÁŽKY

V případě, že úředníci, policisté a další, s nimiž jsou partneři během svého života konfrontováni, nevyužívají formálních úkonů k vyjádření nesouhlasu, dochází k němu často na úrovni neformální. V takovém případě hovoříme o postojích/reakcích, v nichž jsou implicitně obsaženy předsudky vůči lidem jiné barvy pleti a smíšeným párům. Ovšem o konkrétních předsudcích se nikdy nehovoří. K vyjádření netolerance a předsudečného postoje nejčastěji využívají slovní komentáře, urážky či diskriminaci.

15.1.6 DISKRIMINACE

Jedním z dalších mechanismů k vyjádření negativního postoje k partnerovi, kterou pracovníci z řad institucí využívají je diskriminace. Jejich chování a hodnocení je založeno na posuzování lidí na základě jiné barvy pleti takzvaný *kolorismus* (ang. *colorism*). Kolorismus začíná často pronikat do ekonomické sféry kvůli rozdílným pracovním příležitostem. Kolorismus obvykle upřednostňuje lidi světlejší barvy pleti před těmi tmavší pleti (Jones, 1999).

Ženy reflektují, že se jejich partneři na pracovišti setkali s nejrůznějšími diskriminačními praktikami, při nichž dochází k různým formám nepříjemných,

nepřátelských až ponižujících pracovněprávních vztahů, které se na pracovišti nevyskytují pouze ojediněle a mají dlouhodobější charakter. Iniciátorem diskriminačního chování je ve většině případů zaměstnavatel, který využívá své autoritativní postavení, projevuje se to například při zadávání úkolů, které není možné v daném čase splnit, zadáváním ponižujících úkolů, dále pak v komentářích vedoucích k podněcování méněcennosti. Neméně často již u samotných pracovních pohovorů apriorně zaujímají negativní, diskriminační postoj a následné odmítnutí muže jako potenciálního zaměstnance z důvodu nedostatečných kompetencí.

Velmi zajímavý je také fakt, že i přesto, že se diskriminace na pracovišti netýká žen osobně, vyvolává v nich nejrůznější pocity. Jedním z nich je pocit bezmoci, kdy chtějí svému partnerovi za jakoukoliv cenu pomoct a vymanit ho z komplexu méněcennosti, který v něm zaměstnavatel vyvolává. Nicméně jsou si vědomy tohoto nelehkého až nemožného úkolu. Nemožnost se vyjádřit či změnit nepříjemnou situaci můžeme pozorovat nejen v případě reakcí na diskriminaci partnera v zaměstnání, ale také při jednáních na úřadech a ostatních institucí, kdy se pracovníci chovají nevhodně.

Ženy také chrání samy sebe před potenciální možnou diskriminací, jelikož si postupně začínají uvědomovat hloubku rasismu, není jim cizí ani možnost tajit vlastního partnera. K institucionální diskriminaci nedochází ovšem pouze směrem k partnerům z Afriky, ale také k samotným ženám, díky změně příjmení. Z řad pracovníků byla každá z nich nejednou varována o nevhodnosti změny příjmení. Toto varování je ze strany úředníků míněno nejspíše jako vstřícný krok k ženám, kdy je chtějí chránit. V ženách to evokuje zcela jiné pocity a nastává u nich opětovně vzdor, kdy přebírají příjmení svého partnera. Úředníci následně vnímají tento krok jako by identita za svobodna byla navždy ztracena a příslušnost ženy k majoritní společnosti byla zapomenuta. V důsledku toho se mění i chování k ženám. V institucích, při hledání zaměstnání či bydlení, kdy se pronajímatel bytu dopouští diskriminace související s vyloučením či odmítnutím žen hledajících bydlení pod

svým novým příjmením. Pronajímatelé na zprávy vůbec nereagují, nebo když přijdou na dohodnutou schůzku s partnery, je jim řečeno, že je byt již obsazen. V této souvislosti ženy zdůrazňují, že dříve takové problémy při hledání bytu neměly. Díky sociálnímu tlaku některé z žen diskriminaci nevydrží a rozhodnou se vrátit ke svému příjmení za svobodna a ulehčit si tím interakce ve veřejném prostoru.

ZÁVĚR

Z provedeného výzkumu je patrné, že s nárůstem diverzity se v české společnosti klade stále větší důraz na homogenitu, jenž prostupuje všemi sférami společnosti. Nutno podotknout, že homogenita v českém prostředí byla po většinu času přítomna, nicméně v souvislosti s diverzitou se objevují skryté mechanismy udržující homogenitu jako sociální normu. Majoritní společnost nastavuje pravidla očekávaného stavu homogenních svazků. Předurčuje, kdo si koho má vzít a koho naopak ne. Očekávány jsou pouze homogenní svazky v rámci vlastní skupiny, jakékoliv porušení tohoto implicitního očekávání vede k opětovnému nastolení přirozeného pořádku. V případě, že je tento diskurs následován, ať již vědomě či nevědomě, dochází k prosazování modelu asimilace.

Mechanismy neformální sociální kontroly za účelem prosazení homogenity a projevení nesouhlasu, můžeme pozorovat v nejrůznějších sférách společnosti. I přesto, že se jedná zcela odlišné sféry jako je (1) **rodina** (intimní místo), (2) **veřejnost** (sociální místo) a v neposlední řadě (3) **instituce**, kde se vyskytují profesionálové, jsou jejich reakce totožné. Ve většině případů jsou moc a mechanismy uplatňování moci jasně viditelné. Zde je skutečnost zcela jiná a zůstávají neviditelné.

Vysvětlení nacházím v existenci fenoménu *whiteness* (tedy superioritě bílých) a jeho normativitě. Tento fenomén je velmi silně zakořeněný ve společnosti. Je sice velmi hluboce skrytý, může se jevit jako neviditelný, přesto velmi působný. K jeho zviditelnění dochází až na základě kontaktu s lidmi jiné barvy pleti. Z toho důvodu se majorita stále více snaží a zaměřuje na způsoby reprodukce „bílého privilegia“ a na možnosti rezistence či přetváření této roviny mocenské dynamiky.

Stěžejní problém spatřuji v tom, že majoritní společnost je příliš zvyklá na normativní homogenizační, případně asimilační praktiky čili opomíjení či přímo aktivní exkluzi „těch druhých“ za účelem zachování implicitních očekávání

„přirozeného pořádku“. Jejím cílem je podpoření skupinové solidarity, přičemž zaujímá odmítavý postoj vůči jinakosti prostřednictvím separace (omezení kontaktu), negativních či stereotypizujících pohledů na příslušníky jiného etnika. Jistý způsob distance můžeme pozorovat nejen ve vztahu k partnerovi jiné barvy pleti, ale následně také k ženám, jež s ním navázaly vztah.

Smíšené páry a jejich životy jsou ze strany majoritní společnosti vnímány jako specifické, což se odráží v každodenních interakcích. Páry dostávají nálepku zvláštního případu a jsou snadným terčem nejrůznějších reakcí, které jsou většinou negativní. I přesto, že ženy svou tělesnou vizibilitou zapadají do majoritní společnosti, jsou postupně považovány za jiné z hlediska společenské většiny. Po navázání vztahu s partnerem jiné barvy pleti dochází k přehodnocení a změně chování k nim. Můžeme pozorovat stále větší míru distance ze strany okolí.

Prvním zlomovým okamžikem v životě ženy po navázání heterogenního partnerství je vytržení z anonymity. Ženy mají pocit, že jsou neustále okukovány a ztrácí anonymitu. Neustálá přítomnost pohledů se stává klíčovým faktorem v jejich každodenním životě i přesto, že pohledy samy o sobě nemusejí mít žádný význam.

Partneři nezápadního původu se stávají obětmi stigmatizace, při níž se stěžejním detektorem jinakosti stává barva pleti, takzvané zjevné stigma. Později se mohou objevit další faktory – skryté, které mohou vést ke dvojí stigmatizaci. Na základě bližší kontaktní zkušenosti dochází k přenesení stigmatu na ženy. Později se mohou „kontaminovat“ i ostatní členové rodiny. Ženy jsou nuceny se s touto situací konfrontovat a vyrovnat se nejen se stigmatizací svého partnera, ale i přeneseným stigmatem na svou vlastní osobu.

Jejich chování se mění vlivem nejrůznějších faktorů. Za účelem vyrovnání se se stigmatizací využívají nejrůznější strategie, které jsou podmíněny situačně. V rámci výzkumu jsem jich šest identifikovala. První z nich je takzvané vykořenění, kdy ženy v nepříjemných situacích předstírají, že nejsou tím, kým skutečně jsou.

Dále pak nadměrný pocit zodpovědnosti, který má pro ženy nejen terapeutickou funkci, ale také odráží spasitelský komplex, kdy se ženy snaží chránit své partnery před diskriminací, a s ním související pocit méněcennosti. Po získání stigmatu si ženy také hledají novou identitu. Při snaze vyrovnat se se stigmatem se dostává do popředí problematika nepřenosné zkušenosti, díky níž se ženy uzavírají do sebe a stávají se pasivnějšími. Aby překonaly své stigma, musejí se znovu naučit fungovat v sociálních interakcích. Některé z nich volí strategii zcela jinou a snaží své stigma co nejvíce oddálit či alespoň zmírnit a volí cestu, v níž utajují svého partnera.

Aby stigma nebylo dále přenášeno či bylo jasně poukázáno na překročení implicitního očekávání, do popředí se dostávají nejrůznější mechanismy sociálního tlaku za účelem prosazení homogenních vztahů. Projevení nesouhlasu prostupuje všemi sférami společnosti. Využívané mechanismy k neformální sociální kontrole jsou jak verbální – kritika, varování, nadávky, pomluvy či výsměch, tak neverbální vykonávané disciplinovaným pohledem, nejrůznějšími gesty, komunikací tichem (ignorací), mnohdy fyzickými útoky.

Specifické místo v životě páru mají také instituce, zde se páry setkávají s diskriminací namísto pomoci, kterou by instituce měly zajišťovat. V této souvislosti jsem identifikovala 5 strategií, které zaměstnanci v institucích využívají, aby docílili homogenity ve společnosti a rovněž dali najevo nejen nesouhlas s cizinci, ale také se smíšeným partnerstvím. Prvním z nich je paternalismus, který reprezentuje mocenskou asymetrii založenou na jazykové úrovni. Dále neochota pomoci, diskriminace, nejrůznější komentáře a urážky. Poslední strategií je neakceptace nezištné lásky čili její účelovost, kterou nechávají mnohdy prověřit.

Z výpovědí je patrné, že snaha udržet si jisté hranice je stále aktuální. Stěžejním faktem je, že rasismus a netolerance smíšeného partnerství jsou konstruovány společensky, odráží teritoriální chování a ukazují, že prostor skutečně není univerzální. Jsou to právě veřejná prostranství, která se stávají

nejčastěji dějišti nejrůznějších incidentů a prostorem k uplatňování moci. Intenzita reakcí se liší v závislosti na prostoru. Konkrétně na vesnicích, v městech, v souvislosti s velikostí města, na neznámém místě, v zahraničí či České republice. Na základě negativních zkušeností spojených s určitým typem prostoru si ženy vytvářejí nové pohybové strategie za účelem zneviditelnění se v prostoru.

Další důležitou roli v životě ženy představují děti. Kvůli dětem ženy začínají vnímat jinak společnost, v níž žijí, ale také signifikují poslední zlomový okamžik. S narozením dětí dochází nejčastěji ze strany rodiny k opětovnému přehodnocení postojů ke smíšenému partnerství. Děti mohou představovat smiřující element, nebo také finalitu a opětovné zhoršení situace. Stávají se také nejčastějším zdrojem neshod mezi partnery. Problémy souvisejí s kulturní transmisí.

I přes počáteční snahu žen poukázat na to, že reakce okolí nemají vliv na jejich každodenní život, stejně tak, že nepotřebují jeho akceptaci. Výzkum ukázal, že postoj majoritní společnosti ke smíšeným partnerstvím je negativní. Dochází k neformální sociální kontrole žen, která se promítá nejen v jejich každodenním životě. Má vliv nejen na vnitřní život páru, ale také přetrhává vazby mezi jejich blízkými.

Psi stopaři se podobají smutným starým soudcům v podivné soudní síni.
Čenichy mají zvednuté k černochovi, který zmítá v zahnuté smyčce
s nohama roztaženýma jak vraní křídla
nad těmi ctihodnými muži pukajícími smíchy, zatímco
on chroptí.

Toho černocha neznám.
Ty bělochy neznám.

Vím ale, že jednu ruku
mám černou a druhou bílou.
Vím, že půlka mého já rdousí,
kdežto ta druhá se tomu hrůzně směje.

Dokud se tohle nezmění,
budu zabíjet a budou mě zabíjet věčně.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Abu-Lughod, L. (1991). *Writing Against Culture* in Recapturing Anthropology: Working in the Present. R.G. Fox (ed.), School of American Research Press.

Abu-Lughod, L. (2008). *Writing women's worlds: Bedouin stories*. Univ of California Press.

Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků.* Praha: Prostor.

Aronson, B. A. (2017). The White Savior Industrial Complex: A Cultural Studies Analysis of a Teacher Educator, Savior Film, and Future Teachers. *Journal of critical thought and praxis, 6 (3)*.

Atiya, N. (1982). *Khul Khaal: Five Egyptian Women Tell Their Stories,* Syracuse University Press.

Barnett, L. D. (1963). Research on international and interracial marriages. *Marriage and Family Living*, 25(1), 105-107.

Beck, U., Beck-Gernshein, E. (2014). *Dálková láska,* Praha: SLON.

Bernheim, E. (1995). *Sa femme.* Gallimard Education.

Bhabha, H. K. (2013). *Místa kultury: Postkoloniální myšlení III*, Praha: tranzit.cz.

Bonilla-Silva, E., Goar, C., & Embrick, D. G. (2006). When whites flock together: The social psychology of white habitus. *Critical Sociology*, 32(2-3), 229-253.

Bourdieu, P. (1998). *Teorie jednání.* Praha: Karolinum.

Bourdieu, P. (2000). *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.

Chaloupková, J., & Šalamounová, P. (2006). Postoje k imigrantům a dopadům migrace v evropských zemích. *Sociologický časopis*, 42(1), 57-80.

Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory*. Sage.

Clifford, J., & Marcus, G. E. (Eds.). (1986). *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*. Univ of California Press.

Crapanzano, V. (1980). *Tuhami: Portrait of Moroccan*. Chicago: University of Chicago Press.

Danics, Š., & Kamín, T. (2005). *Externismus, rasismus a antisemitismus,* Praha: Policejní akademie České republiky.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. In: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.): *The SAGE Handbook of qualitative research*. (third edition). Thousand Oaks: Sage Publications: 1–32.

DeVito, J. A. (2008). *Základy mezilidské komunikace,* Praha: Grada.

Douglas, M. (2014). *Čistota a nebezpečí: Analýza konceptu znečištění*. Praha: Malvern.

Fanon, F. (2011). *Černé kůže, bílé masky.* Praha: tranzit.cz.

Foucault, M. (2009). *Zrození biopolitiky: kurz na Collège de France (1978-1979)*. Brno: CDK

Foucault. M. (2000). *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin.

Goffman, E. (1999). *Všichni hrajeme divadlo: sebereprezentace v každodenním životě*. Praha: Studio Ypsilon.

Goffman, E. (2003). *Stigma*. Praha: SLON.

Goldhamer, H., Wirth L. (1944). *Negro-White Marriage in Recent Times*. In Hall, S. (1980). "*Race, Articulation and Societies Structured in Dominance."* pp. 305–345 in Sociological Theories: Race and Colonialism, edited by United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation. Paris: UNESCO.

Harding, S. (1987). *Introduction: Is There a Feminist Method*? In: Harding, S. (ed.): *Feminism and Methodology*. Bloomington: Indiana University Press: 1–14.

Jandourek, J. (2001). *Sociologický slovník.* Praha: Portál.

Jones, T. (1999). Shades of brown: The law of skin color. *Duke LJ*, 49, 1487.

Kalmijn, Matthijs. (1993). *Trends in Black/White Intermarriage*. Social Forces, volume 72, issue 1, 119-146.

Le Bon, G. (2016). *Psychologie davu*, Praha: Portál.

Leontiyeva, Yana, Martin Vávra (eds.). (2009). *Postoje k imigrantům.* Praha: Sociologický ústav AV CR.

Lucassen, L., & Laarman, C. (2009). Immigration, intermarriage and the changing face of Europe in the post war period. *The History of the Family*, *14*(1), 52-68.

Miovský. M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Nandy, A. (1983). *Intimate Enemy: Loss and Recovery of Self Under Colonialism*. Delhi, Oxford University Press.

Noiriel, G. (2012). *Úvod do sociohistorie,* Praha: SLON.

Ortega y Gasset, J. (2018). *Vzpoura davů*, Praha: Portál.

Ortner, S. (2004 [1984]). Teorie v antropologii od šedesátých let, *Biograf.* 34, 125-161.

Parsons, T. (1951). *The Social System*. London: Routledge & Kegan Paul.

Pearson, H. (2015). The Prickly Skin of White Supremacy: Race in 'real America'. *Transforming Anthropology.* 23(1), 43–58.

Rabinow, P. (2007). *Reflections on Fieldwork in Morocco*: *with a New Preface by the Author.* Univ of California Press.

Rodríguez-Polo, M. (2018). *Living in the beautiful city: Every day Racism in East-Central Europe*. Praha: Urban People.

Rosaldo, M. Z. (1980). The use and abuse of anthropology: reflections on feminism and cross-cultural understanding. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(3), 389-417.

Ross, E. A. (2017). *Social control: A survey of the foundations of order*. Routledge.

Said, E. (2008). *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Litomyšl: Paseka.

Schmidbauer, W. (2008). *Syndrom pomocníka.* Praha: Portál.

Shostak, M. (2014). *Nisa: The life and words of a! Kung woman*. Routledge.

Skupnik, J. (2010). *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kultuře a antropologické perspektivě*. Praha: SLON.

Šmausová, G. (1999). „Rasa" jako rasistická konstrukce. *Sociologický časopis*, 35(4), 433-446.

Sollors, W. (Ed.). (2000). *Interracialism: Black-White intermarriage in American history, literature, and law.* Oxford University Press on Demand.

Soukup, M. (2014). *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum.

Stacey, J., & Thorne, B. (1985). The missing feminist revolution in sociology. *Social problems*, 32(4), 301-316.

Stoocket, K. (2009). *The Help,* Amy Einhorn Books.

Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu.* Boskovice: Albert.

Švaříček R., Šeďová K. a kol. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál.

Visweswaran, K. (1997). Histories of feminist ethnography. *Annual review of anthropology*, 26(1), 591-621.

Young, R. J. C. (2001). *Postcolonialisms an historical introduction,* USA, Wiley – Blackwell.

Zebroski, S. A. (1999). Black-White Intermarriages: The Racial and Gender Dynamics of Support and Oppositiond. *Journal of Black Studies*, 30(1), 123-132.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Seznam rozhovorů

Rozhovor s **paní I,** narozenou 1974, manžel z Angoly, délka vztahu 23 let, dvě děti, žijí v ČR.

Rozhovor se **slečnou A,** narozenou 1990, partner z Nigérie, délka vztahu 4 roky, bezdětná, žijí v zahraničí.

Rozhovor s **paní K,** narozenou 1977, partner z Kamerunu, délka vztahu 6 let, dvě děti, žijí v ČR.

Rozhovor s **paní P,** narozenou 1992, partner z Nigérie, délka vztahu 4 roky, dvě děti, žije v zahraničí.

Rozhovor se **slečnou M,** narozenou 1993, partner z Ghany, délka vztahu 5 let, jedno dítě, žijí v zahraničí.

Rozhovor s **paní Y,** narozenou 1964, manžel z Angoly, délka vztahu 25 let, dvě děti, žijí v ČR.

Rozhovor s **paní V,** narozenou 1982, manžel z Nigérie, délka vztahu 10 let, tři děti, žijí v ČR.

Rozhovor s **paní F,** narozenou 1982, manžel z Angoly, délka vztahu 16 let, dvě děti, žijí v ČR.

Rozhovor s **paní D,** narozenou 1986, manžel z Kapverdských ostrovů, délka vztahu 5 let, bezdětná – těhotná, nyní žijí v ČR.

Rozhovor s **paní L,** narozenou 1991, manžel z Ghany, délka vztahu 5 let, žijí v zahraničí.
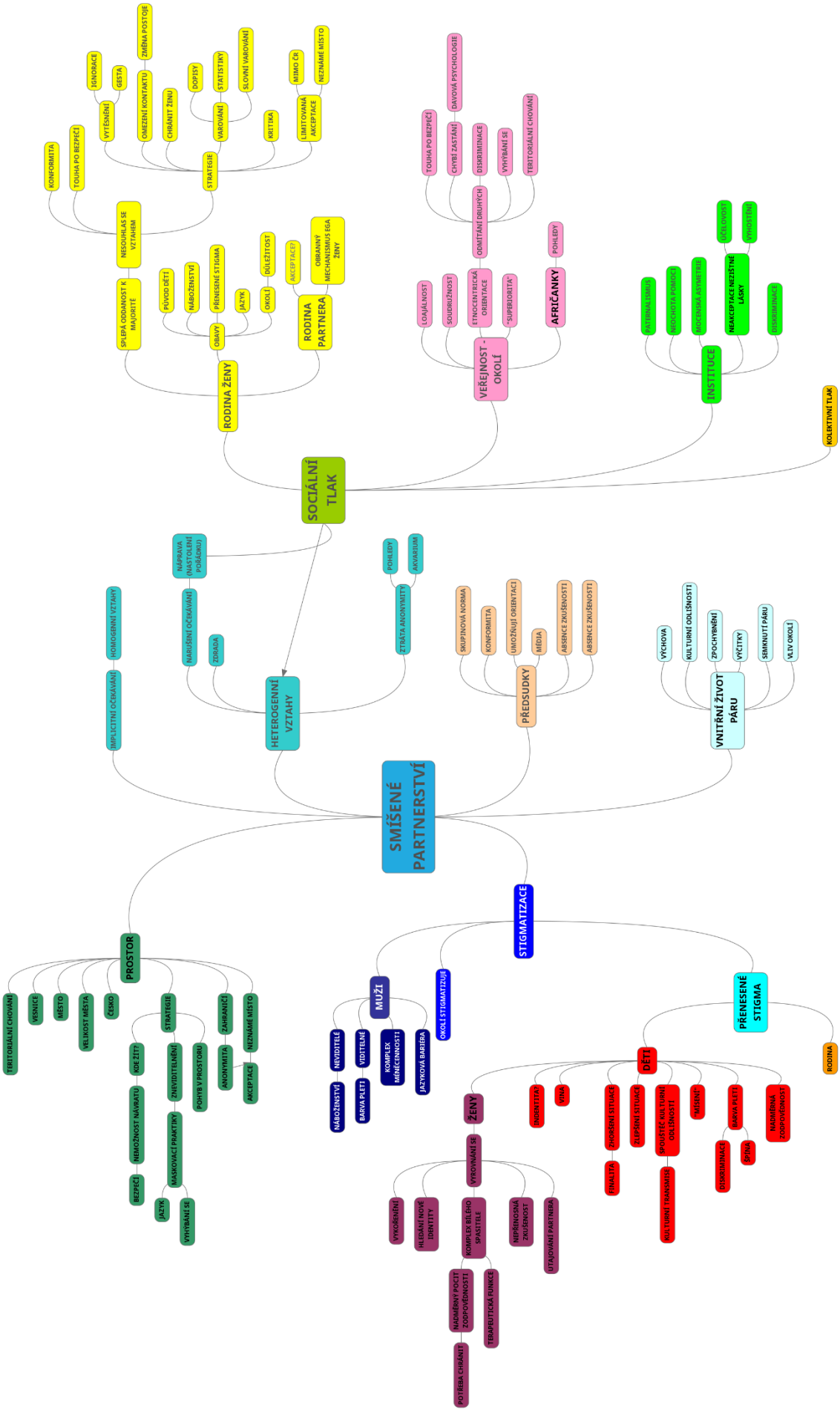
Příloha 2: Myšlenková mapa